İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SÜRÜKLEYİCİLİK VE ÇEKİM GÜCÜNE DAYALI PAKOZ MODELİ İLE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI KURULUŞ YERİ VE ETKİ ALANLARININ BELİRLENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir Plancısı Muhammed Ziya PAKÖZ

Anabilim Dalı: ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA

Programı: BÖLGE PLANLAMA

HAZİRAN 2008

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SÜRÜKLEYİCİLİK VE ÇEKİM GÜCÜNE DAYALI PAKOZ MODELİ İLE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI KURULUŞ YERİ VE ETKİ ALANLARININ BELİRLENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir Plancısı Muhammed Ziya PAKÖZ
(502051852)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 5 Mayıs 2008
Tezin Savunulduğu Tarih : 9 Haziran 2008

Tez Danışmanı : **Yrd. Doç.Dr. Mehmet Ali YÜZER**

Diğer Jüri Üyeleri **Prof.Dr. Gülden ERKUT (İ.T.Ü.)**

Prof.Dr. Betül ŞENGEZER (Y.T.Ü.)

HAZİRAN 2008

ÖNSÖZ

Öncelikle, bu yüksek lisans tezinin her aşamasındaki desteği ve yönlendiriciliği ile böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği olan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali YÜZER'e ve üniversite eğitimim boyunca bilgi ve tecrübelerini aktararak gayret ve fedakârlık gösteren saygıdeğer hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimimi destekleyen TÜBİTAK'a, tezle ilgili araştırmalarım boyunca görüştüğüm ve bana yardımlarını esirgemeyerek bilgilerini paylaşan DPT başta olmak üzere tüm kurum yetkililerine ve veri toplama aşamasındaki yardımı ve teknik desteğinden ötürü kıymetli dostum Mehmet CABİR'e de ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak, hayatımın her anında ve her alanında yanımda olan ve eğitimim için her türlü fedakârlığa katlanan annem ve babama, tez dönemindeki yoğun çalışmalarım esnasında en büyük destekçim olan kıymetli eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Mayıs, 2008 Muhammed Ziya PAKÖZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **ii**
KISALTMALAR **vi**
TABLO LİSTESİ **vii**
ŞEKİL LİSTESİ **viii**
ÖZET **ix**
SUMMARY **x**

1. GİRİŞ **1**
1.1. Çalışmanın Amacı 1
1.2. Çalışmanın Kapsamı 1
1.3. Çalışmanın Yöntemi 3
1.4. Varsayımlar 3

2. KALKINMA AJANSLARINA GİDEN YOL: KAVRAMLARIN DÖNÜŞÜMÜ **4**
2.1. Bölge Kavramının Dönüşümü 4
2.2. Kalkınma Kavramının Dönüşümü 5
2.2.1. İçsel Büyüme 7
2.2.2. Rekabetçilik 8
2.3. Yönetim Kavramının Dönüşümü 10

3. BÖLGESEL KALKINMA ARACI OLARAK BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI **12**
3.1. Bölgesel Kalkınma Araçları 12
3.1.1. Kurumsal Araçlar 13
3.1.2. Sektörel Araçlar 15
3.1.3. Finansal Araçlar 16
3.1.4. Kültürel Araçlar 16
3.1.5. Teknolojik Araçlar 17
3.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Genel Özellikleri 17
3.2.1. BKA'ların Kuruluş Amaçları 18
3.2.2. BKA'ların Faaliyet Alanları 19
3.2.3. BKA'ların Finansman Kaynakları 21
3.2.4. BKA'ların Kurumsal Yapıları 23

4. BKA'LARIN GELİŞİM SÜRECİ **25**
4.1. BKA Uygulamasının İlk Örnekleri 25
4.2. Avrupa Birliği Politikaları ve BKA'lar 26
4.2.1. Batı Avrupa Ülkeleri 27
4.2.1.1. İngiltere 28
4.2.1.2. İtalya 29
4.2.1.3. İrlanda 32
4.2.1.4. Hollanda 33

4.2.2. Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri 34
4.2.2.1 Polonya 35
4.3. Türkiye'deki BKA Uygulamaları 37
4.3.1. Yerel Girişimler 37
4.3.2. Bölgesel Kalkınma Odaklı Projeler 42
4.4. BKA'ların Etkinliğinin Tartışılması 45

5. TÜRKİYE'DE YENİ DÖNEM: YASAL KURUMLAR OLARAK 'KALKINMA AJANSLARI' 48
5.1. AB'ye Uyum Sürecinde Türkiye'deki Yasal Dönüşüm 48
5.2. İstatistiki Bölge Birimleri Sistemi 51
5.2.1. AB'de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS) 51
5.2.2. Türkiye'de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) 53
5.3. BKA'ların Yapısal Özellikleri 56
5.3.1. Kuruluş Amaçları 56
5.3.2. Faaliyet Alanları 57
5.3.3. Finansman Kaynakları 58
5.3.4. Kurumsal Yapı 58
5.4. Türkiye'deki BKA'ların Değerlendirilmesi 59
5.4.1. Statü 59
5.4.2. İşlev 60
5.4.3. Teşkilat Yapısı 61
5.4.4. Mali Yapı 62

6. TÜRKİYE'DE KURULMASI PLANLANAN BKA'LAR İÇİN İKİ AŞAMALI YER SEÇİMİ MODELİ 63
6.1. Kriterlerin Belirlenmesi 64
6.1.1. İlk Aşama Kriterleri 65
6.1.1.1. Yaşam Kalitesi 65
6.1.1.2.Girişimcilik 67
6.1.1.3.Bölgesel Etkinlik ve Kurumsal Kapasite 68
6.1.1.4.Bilimsel Etkinlik 71
6.1.1.5.Coğrafi Dağılım 72
6.1.2. İkinci Aşama Kriterleri 73
6.1.2.1. İller Arası Mesafe (Erişilebilirlik) 73
6.1.2.2. İllerin Sürükleyicilik İndeksi 74
6.1.2.3. İller Arasındaki Fonksiyonel İlişkiler 74
6.1.2.4. İller Arasındaki Kurumsal İlişkiler 75
6.2. İki Aşamalı 'Bölgesel Cazibe Modeli' (Pakoz Modeli) 75
6.2.1. Sürükleyici İllerin Tespiti (Bütünleşik Değerlendirme) 77
6.2.2. Bölgelerin Oluşturulması 82
6.3. Modelin Değerlendirilmesi 90
6.3.1. Kriterler 90
6.3.2. İllerin Sürükleyici Özellikleri 92
6.3.3. Bölgeleme 93

7. SONUÇ 96

KAYNAKLAR 99

8. EKLER **104**
EK A: Anket Formu 104
EK B: Kamu Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller 105
EK C: Ticari Kurumların Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller 107
EK D: Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi 109
EK E: Kurumların Bölge Müdürlüklerine Bağlı Olan İllerin Dağılımı 112
EK E: Kurumların Bölge Müdürlüklerine Bağlı Olan İllerin Dağılımı 115

ÖZGEÇMİŞ **116**

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği
ABKF-ERDF: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ABD : Amerika Birleşik Devleti
AR-GE : Araştırma ve Geliştirme
AT : Avrupa Toplulukları
BAGEV : Batı Akdeniz Ekonomisini Geliştirme Vakfı
BKA : Bölgesel Kalkınma Ajansları
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
EAAGF : Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
EBKA : Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı
EGEV : Ege Bölgesini Geliştirme Vakfı
ESF : Avrupa Sosyal Fonu
ERVET : Emiglia Romagna Bölgesel Kalkınma Ajansı
EU : Avrupa Komisyonu
EURADA : Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
EUROSAT : Avrupa İstatistik Enstitüsü
GAP : Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM : Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri
GSYİH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GZTF-SWOT:Güçlü Yönler-Zayıf Yönler-Fırsatlar-Tehditler
IDA : Sanayi Kalkınma Ajansı
KOB : Katılım Ortaklığı Belgesi
KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
KOSGEB : Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme Başkanlığı
MEKİK : Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi
MTSO : Mersin Ticaret ve Sanayi Odası
NOM : Kuzey Kalkınma Ajansı
NUTS (İBBS): İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OSB : Organize Sanayi Bölgesi
ÖKYAF : Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu
PARD : Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı
PHARE : Polonya ve Macaristan'da Ekonomik Yeniden Yapılanma Programı
PUB : Program Uygulama Birimleri
SABEKAK : Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi
STK : Sivil Toplum Kuruluşu
SUDENE : Kuzeydoğu Bölgesi Kalkınma Ajansı
TEPAV : Türkiye Ekonomik ve Politik Araştırmalar Vakfı
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
TVA : Tennessee Valley Authority
YDO : Yatırım Destek Ofisi
YKA : Yatırım ve Kalkınma Ajansı

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1: Bölgesel Politika Yaklaşımları Karşılaştırması 7
Tablo 2.2: Bölgesel ve Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler 9
Tablo 2.3: Yönetim ile Yönetişim Kavramlarının Karşılaştırılması 11
Tablo 3.1: Geleneksel ve Yeni Ekonomide Temel Alınan Bölgesel Gelişme Araçları 13
Tablo 5.1: NUTS 1-2-3 Nüfus Büyüklükleri 52
Tablo 6.1: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik İndeksine Göre Kentlerdeki Yaşam Kalitesi 66
Tablo 6.2: İmalat Sanayi Gelişmişlik İndeksine Göre Kentlerin Girişimcilik Özelliği 68
Tablo 6.3: Kamu Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin İllere Dağılımı 70
Tablo 6.4: Ticari Kurumların Bölge Müdürlüklerinin İllere Dağılımı 71
Tablo 6.5: Üniversite Etki Değerlerine (Ü.E.D.) Göre Kentlerin Bilimsel Etkinliği 72
Tablo 6.6: Belirlenen Kriterlere Göre İllerin Sürükleyicilik İndeksi 77
Tablo 6.7: Marmara Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri 78
Tablo 6.8: Ege Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri 78
Tablo 6.9: İç Anadolu Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri 79
Tablo 6.10: Akdeniz Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri 79
Tablo 6.11: Karadeniz Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri 80
Tablo 6.12: Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri 80
Tablo 6.13: Doğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri 81
Tablo 6.14: 'Çekim Gücü' Formülünün Sonuçlarına Göre İllerin Gruplanması 90
Tablo B.1: Kamu Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller 105
Tablo B.2: Kamu Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller 106
Tablo C.1: Ticari Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller 107
Tablo C.2: Ticari Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller 108

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1: Bölgeler ve Devletler Arası Geleneksel ve Yeni İlişki Ağı 5
Şekil 5.1: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Düzey 3) (DİE, 2006)..... 54
Şekil 5.2: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Düzey 2) (Die, 2006)..... 54
Şekil 5.3: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Düzey 1) (Die, 2006)..... 55
Şekil 5.4: Kanuna Göre 'Kalkınma Ajansları'nın Teşkilat Yapısı (İzka, 2007) 59
Şekil 6.1: Sürükleyici İllerin Dağılımı..... 81
Şekil 6.2: 'Çekim Gücü' Formülünün Sonuçlarına Göre İllerin Gruplanması..... 89
Şekil 6.3: Modelin sonuçlarının İBBS ile karşılaştırılması 95
Şekil D.1: 4. Kademe Merkezler ve Etki Alanları..... 109
Şekil D.2: 5. Kademe Merkezler ve Etki Alanları..... 110
Şekil D.3: 6. Kademe Merkezler ve Etki Alanları..... 111

SÜRÜKLEYİCİLİK VE ÇEKİM GÜCÜNE DAYALI PAKOZ MODELİ İLE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI KURULUŞ YERİ VE ETKİ ALANLARININ BELİRLENMESİ

ÖZET

Bölgesel yaklaşım, tarihin eski devirlerinden beri farklı biçimlerde var olagelmiştir. Bölgeleri tanımlamada kullanılan parametrelerde ise her devirde, günün anlayışına paralel olarak, değişmeler olmuştur. Özellikle son yarım asırdaki baş döndürücü siyasi, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, bölgeye bakışı ve kalkınma anlayışını da büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu çalışmada, 'rekabetçilik' ve 'içsel büyüme' temelli yeni bölgesel kalkınma anlayışında önemli bir kalkınma aracı olarak görülen 'Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın (BKA'lar) kuramsal temelleri, gelişim süreci, günümüzdeki uygulamaları değerlendirilmiş ve Türkiye'de yeni Yasa ile kurulması düşünülen BKA'ların en uygun kuruluş yeri ve etki alanlarını saptamak için iki aşamalı bir model geliştirilmiştir.

Bu çerçevede, öncelikle çalışmanın amaç, kapsam ve yöntemleri tanıtılmış, tezin temelini oluşturan varsayımlar sıralanmıştır. İkinci bölümde, 'bölge', 'kalkınma' ve 'yönetim' kavramları bağlamında yeni bölgesel kalkınma anlayışının kavramsal haritası çizilmiştir. Üçüncü bölümde, yeni bölgesel kalkınma anlayışının araçları kısaca tanıtılmış ve bu araçların en önemlisi olan BKA'ların genel özellikleri anlatılmıştır. Dördüncü bölümde, BKA'ların dünden bugüne gelişim süreci, AB politikaları temelinde Avrupa'daki örneklerle özetlenmiş ve etkinlikleri irdelenmiştir. Bu süreçte, Türkiye'deki ilk BKA girişimlerine de değinilmiştir. Beşinci bölümde, Türkiye'de AB'ye uyum sürecindeki yasal dönüşümler ve bu sürecin iki önemli adımı olan 'İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırması' ve 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun' ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Altıncı bölümde, Türkiye'de kurulması düşünülen BKA'ların kuruluş yeri ve etki alanlarını belirlemek için bir model geliştirilmiştir. Modelin ilk aşamasında, belirlenen beş kritere göre (yaşam kalitesi, girişimcilik, kurumsal kapasite, bölgesel etkinlik, bilimsel etkinlik) Türkiye'deki illerin 'sürükleyicilik indeksi' belirlenmiştir. Daha sonra iller, coğrafi bölgelere göre gruplandırılarak, her coğrafi bölgeden 2-5 'sürükleyici il' (toplam 25 il), BKA'ların kuruluş yeri olarak belirlenmiştir. İkinci aşamada, bu 'sürükleyici il'lerin çekim alanındaki (en fazla 240 km mesafedeki) ikincil iller tespit edilerek, geliştirilen dört değişkenli 'çekim gücü formülü' ile, 'sürükleyici il'lerin ikincil iller üzerindeki 'çekim gücü' hesaplanmıştır. Hesaplamalar sonucunda, iller İBBS 'Düzey 2' ölçütlerine uygun olarak bir araya getirilerek, 'sürükleyici il'lerin merkez olduğu 25 adet 'Düzey 2' bölgesi oluşturulmuştur. Böylece BKA tartışmalarına mekânsal bir boyut eklenmiş ve Türkiye'de kurulacak BKA'lar için işlevsel bir bölgesel altlık hazırlanması, böylece Türkiye'deki BKA uygulamalarının daha verimli olabilmeleri amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma Ajansı, Rekabetçilik, İçsel Büyüme, Sürükleyicilik, Çekim gücü

DETERMINATION OF LOCATION OF REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES AND THEIR ATTRACTION AREAS BY PAKOZ MODEL BASED ON LEADERSHIP AND GRAVITATION

SUMMARY

Regional approach has been existed since ancient times with different forms. Parameters which used to define 'regions' have been changed parallel to understanding of that time. Political, economical and technological changes especially on last decades have been modified regional approach and development policy. In this study, Regional Development Agencies (RDA's) which have seen as an important development tool for new regional policy based on 'competitiveness' and 'endogenous growth' are criticized according to their basic principles, progress and today implementations. Then, a model is developed for evaluation of location and attraction areas of RDA's which will be established in Turkey with new legislation.

The framework of this thesis consists of six chapters. The first chapter involves the purpose and scope of the study, methods which used in the study and hypothesis. In the second chapter, conceptual map of the study is drawn based on the concepts of 'region', 'development' and 'government'. In the third chapter, new regional development tools and general characteristics of RDA's which are the most important regional development tool are defined briefly. In the fourth chapter, the historical process of RDA applications based on European Union (EU) regional policy is summarized and effectiveness of RDA's is examined. In this process, the first RDA attempts in Turkey are mentioned. In the fifth chapter, legal arrangements in EU membership process in Turkey and two important steps of these arrangements are analyzed: NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) classification (2002) and new 'Legislation About Establishment, Coordination and Function of Development Agencies'(2006).

In the sixth chapter, a model is developed for evaluation of location and attraction areas of RDA's which will be established in Turkey. In the first step of the model, the 'leadership indexes' of all provinces in Turkey are calculated according to five criteria (quality of life, entrepreneurship, institutional capacity, regional efficiency and scientific activity). Then, grouping these provinces by geographical regions, the 2-5 province from each geographical region assigned as 'leader province' (total 25 province). In the second step, determining the secondary province in which the attraction area of 'leader province' (maximum 240 km), 'gravitation' of 'leader province' on 'secondary province' is estimated with 'gravitation formula' which has four variable. As a result of the estimations, grouping the province convenient to NUTS 2 classification, 25 NUTS 2 regions are created. In these regions, 'leader province' is thought as central province which RDA's will be established. Thus, the spatial dimension is added to RDA discussions and it is aimed to provide a regional base for RDA's which will be established in Turkey and to make RDA's more efficient in regional policy.

Keywords: Regional Development Agency, Competitiveness, Endogenous Growth, Leadership, Gravitation

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

20. yüzyılın ikinci yarısı siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimlerin çok hızlı yaşandığı bir devir olmuştur. Teknolojideki baş döndürücü gelişmeler, hayatın her alanının yeniden tasarlanması mecburiyetini doğurmuş, bu süreçte kavramlara yüklenen anlamlar büyük ölçüde değişmiştir. Süreç içerisinde 'bölge'ler farklı bir anlayışla ele alınmış, deyim yerindeyse yeniden doğmuşlardır. Aynı şekilde bölgesel politikalar ve bölgesel kalkınma anlayışı da yeniden şekillenmiştir. Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), işte bu üçlü değişimin (bölge-kalkınma-politikalar) neticesidir.

Yeni Bölgecilik anlayışının ürünü ve bu tezin ana konusunu oluşturan BKA'lar dünyada, özellikle Avrupa'da ve son on senedir Türkiye'de akademik çevrelerde ve ekonomi dünyasında tartışılmaktadır. Türkiye'de 1990'lı yıllarda başlayan BKA uygulamaları 2006 yılında çıkarılan 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun' ile yasal zemine kavuşmuş ve böylece tüm Türkiye'de BKA'ların kurulması gündeme gelmiştir.

Bu çalışmada, ilk olarak BKA'ların Türkiye'de kurulmasını sağlayan sürecin yol haritası çizilmeye çalışılacaktır. Bu sürecin kavramsal boyutu ana hatlarıyla incelenecek, BKA'ların teoride ve uygulamada nasıl anlaşıldığı irdelenecektir. Daha sonra Türkiye'de kurulması düşünülen BKA'lar için iki aşamalı bir 'kuruluş yeri seçimi ve etki alanı belirleme' uygulaması yapılacaktır. Böylece, BKA tartışmasına mekânsal bir boyut katılması amaçlanmaktadır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının geçmişi (BKA'ların kurulmasına kadar yaşanan değişim ve dönüşümler), bugünü (BKA'ların genel özellikleri, teorik ve pratik çerçevesi) ve geleceğinin (BKA'ların bölgelerin kalkınmasına sağlayacağı katkılar) tartışılması ve Türkiye'de kurulacak olan BKA'lar için bir yer seçimi modeli ortaya konulması, çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

İlk bölüm, çalışmanın genel tanımının yapıldığı; amaç, kapsam ve yönteminin ortaya konulduğu giriş bölümünü içermektedir.

İkinci bölümde BKA'ların kurulmasına sebep olan sürecin temel dinamikleri ele alınmış, bu süreçte 'bölge' 'kalkınma' ve 'yönetim' kavramlarının dönüşümü incelenmiş ve süreçle birlikte ortaya çıkan yeni kavramların kısa açıklamalarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde Yeni Bölgecilik anlayışının neticesinde bölgesel kalkınmayı sağlamak için tasarlanmış yeni kurumsal, sektörel, finansal, kültürel ve teknolojik araçların tanıtımı yapılmaktadır. Daha sonra bu araçların en önemlisi ve diğer araçların koordinasyonunu sağlayacak olan BKA'ların genel özellikleri –kuruluş amaçları, faaliyet alanları, finansman kaynakları, kurumsal yapıları- ortaya konulmuş ve BKA'ların mevcut yapılarının, bölgesel kalkınmayı sağlamadaki etkinliği tartışılmıştır.

Dördüncü bölümde BKA uygulamalarının gelişim süreci anlatılmaktadır. Öncelikle BKA'ların dünyadaki ilk örneklerine değinilmiş ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki BKA deneyimleri ortaya konulmuştur. Böylece Türkiye'deki uygulamalar için bir tecrübe aktarımı amaçlanmıştır. Daha sonra Türkiye'de AB'ye üyelik sürecinde yerel girişimlerin BKA denemeleri, devletin bölgesel kalkınma odaklı projeleri irdelenmiştir.

Beşinci bölümde Türkiye'de AB'ye uyum sürecindeki yasal dönüşüme kısaca değinilmiş, 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un ve bu Kanun kurulmuş ve kurulacak olan yeni BKA'ların politika uygulama alanının çerçevesini çizen 'İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması'nın bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Altıncı bölümde Türkiye'de kurulacak olan BKA'lar için iki aşamalı bir kuruluş yeri seçimi ve etki alanı tespit modeli geliştirilmiştir. İlk aşamada, belirlenen kriterlere göre Türkiye'de öne çıkan 25 'sürükleyici il', BKA'ların kurulacağı iller olarak belirlenmiştir. İkinci aşamada, dört farklı değişkeni içeren bir 'Çekim Gücü' formülü geliştirilmiş ve 'sürükleyici iller' merkez olmak üzere tüm Türkiye'yi içine alacak şekilde 25 bölge oluşturulmuştur. Böylece, BKA'ların Türkiye genelinde etkin olabilmesini sağlamak hedeflenmiştir.

Altıncı ve son bölümde tezin tamamının ve yer seçimi uygulamasının değerlendirilmesi yapılmış, Türkiye'de kurulacak BKA'lar için bir vizyon oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın teorik çerçevesini çizebilmek için, geniş bir kaynak ve literatür taraması yapılmıştır. BKA uygulamaları, özellikle son 15-20 yılda gelişen ve tartışılan bir konu olduğu için süreli yayınlardan ağırlıklı olarak yararlanılmıştır. Ayrıca dünyadaki, Avrupa'daki ve Türkiye'deki BKA'ların web sitelerindeki bilgi ve belgeler, çalışmada kullanılmıştır. Türkiye'deki BKA'ların koordinasyon birimi olan DPT'deki uzmanlar ile de bu bağlamda görüşmeler yapılmış, DPT kütüphanesine sıklıkla başvurulmuştur.

Uygulama kısmında ilk olarak veri toplama ve anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasının BKA'ların yer seçimi kriterlerini belirlemede yol gösterici olması amaçlanmıştır. Belirlenen kriterleri sınayabilmek için de kamu kurumları, bankalar ve nakliye şirketlerinden bizzat veya internet yoluyla veriler toplanmıştır. İkinci olarak, toplanan verilerin sayısal ortamda değerlendirmesi ve puanlaması yapılmış ve sonuçlar harita üzerinde gösterilmiştir.

Değerlendirme kısmında da, varsayımların sınanması ve gelecek için önerilere yer verilmiştir.

1.4. Varsayımlar

- BKA'ların bir bölgesel kalkınma aracı olarak etkin olabilmesi, yapısal özelliklerine ve faaliyet gösterdikleri çevreye bağlıdır.
- BKA'ların kurulacağı şehirlerin, gelişmeyi yönlendirecek vasıf ve kabiliyette olması gerekmektedir.
- BKA'ların hitap edeceği bölgedeki şehirlerin birbirleriyle uyumlu olması, BKA'ların etkinliğine katkı sağlar.

2. KALKINMA AJANSLARINA GİDEN YOL: KAVRAMLARIN DÖNÜŞÜMÜ

2.1. Bölge Kavramının Dönüşümü

Bölge kavramı, eski dönemlerde coğrafi açıdan birbirinden farklı mekânları ifade etmek için kullanılmıştır. Dini, idari ve ekonomik etkinliklerin gelişmesine paralel olarak, mekânların nitelikleriyle birlikte birbirleriyle olan ilişkileri de bölge tanımlamasının içerisine girmiştir. Bu ilişkiler bölge sınırlarının çizilmesinde de etkili olmuş; coğrafi, ekonomik, toplumsal ve idari ölçütler ve bazen de bunların birden çoğu bölgelerin sınırlarını belirlemiştir.

Anılan ölçütler bağlamında, bölgeler amaçlarına göre homojen (türdeş), polarize(kutuplaşmış) ve plan bölge olarak üçe ayrılmıştır. **Homojen bölge**, kullanılan ölçütlere göre kendini oluşturan her birimin özellikleri birbirine benzeyen (sürekli özellikler gösteren) mekân parçalarını; **polarize bölge**, bir yerleşme kademelenmesi içinde birbirine bağlı, birbiriyle işlevsel ilişkileri bulunan kutuplaşmış yerleşme kümelerini; **plan bölge** ise, bölgesel politikaları uygulamak ve bölgesel planlama yapabilmek için tanımlanmış alanlar bütününü anlatmaktadır (Keleş, 2006).

Bilimsel anlamda ilk olarak on sekizinci yüzyılda yapılmaya başlanan bölge tanımlanmaları, ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla yeni boyutlar kazanmıştır.

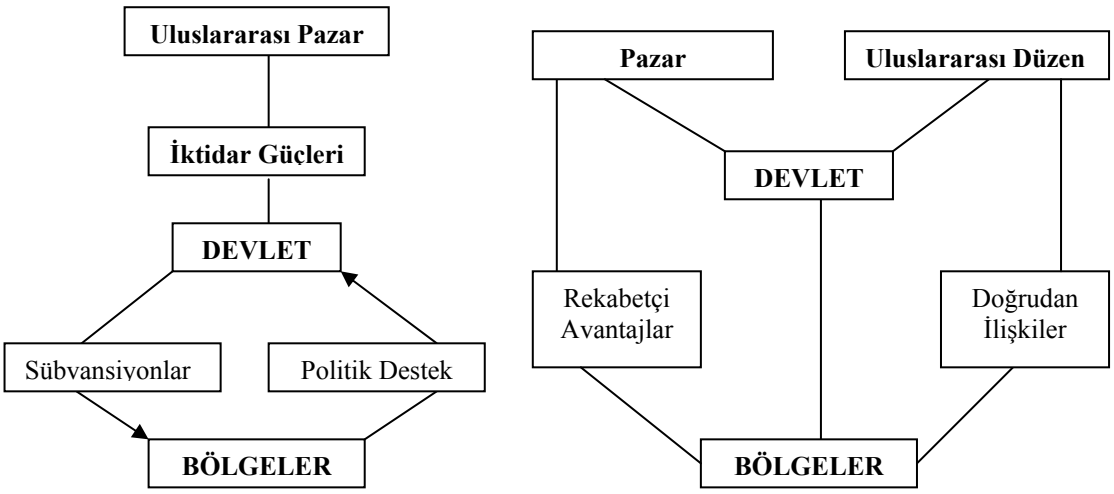
1950–70 dönemi, bugün kullanılan planlama ve çözümleme yöntemlerinin ortaya çıktığı, bir bakıma 'Bölge Bilimi'nin yeniden doğduğu dönemdir. Bu dönemde bölgeler, ulus devletlerin alt birimleri olarak algılanmıştır.

1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi sermaye merkezlerini zarara uğratmış, sanayileşmiş ülkelerin bölgelerinde işsizlik çok yüksek boyutlara erişmiştir. Ulus devletlerin mali krize girmesi, ekonominin küreselleşme eğilimi, AB ve NAFTA gibi kıtasal serbest ticaret rejimlerinin etkisi, bölgesel gelişmenin ulus devletlerin kontrolünden çıkarak yerel yönetimlerin kontrolüne geçmesinin önünü açmıştır (Keating, 2001). Bu süreçte 'bölge' kavramından 'yerellik' kavramına dönüş

yaşanmış ve ‘yerel’, kendi potansiyelleri ile ayakta kalmaya çalışan birim olarak gündeme gelmiştir.

1980’li yıllar ise yerel-küresel etkileşiminin ve yerelin bu etkileşim içinde sürdürülebilir gelişmesini sağlayacak rekabet gücünün ön plana çıktığı yıllardır. Bu etkileşim içinde ‘bölge’, yerelin potansiyeli, ilişkileri ve kurumları ile farklı ağlar içinde var olmasını sağlayacak bir bütün olarak tanımlanmıştır. Kamu-özel diyalogunun gelişmesi, ağlar içindeki aktörlerin çoğalması, sosyal ilişkiler, davranışlar ve normların bölgeyi tanımlamada kullanılması, bu döneme rastlamaktadır.

Günümüzde bölgeler, artık diğer bölgelerle etkileşim içinde sistemin bir parçası haline gelmiştir. Bölgelerin bağımsız birimler olarak ve dış dünyadan soyut olarak algılandığı kademeli ilişki ve yarı-kapalı ekonomik sistemin yerini dünyadaki farklı nitelikli ve amaçlı ağlar içinde yer alabilen ve bunlarla etkileşim içinde olan ‘bölge’ anlayışı almıştır (Keating, 2001, Eraydın, 2004).

ŞEKİL 2.1: Bölgeler ve Devletler Arası Geleneksel ve Yeni İlişki Ağı

Kaynak: Keating, 1998’den aktaran Erzi, 2005.

2.2. Kalkınma Kavramının Dönüşümü

Bölge kavramının dönüşümüne paralel olarak ‘gelişme/kalkınma’ kavramı da farklı boyutlar kazanmıştır. Dünya üretim sisteminde son 25–30 yılda meydana gelen değişimler, kalkınma anlayışında da köklü değişimlere sebep olmuştur. Üretim

sürecinde büyük ölçekli, kitlesel üretime dayalı fordist üretim olarak adlandırılan yapıdan küçük ölçekli ve esnek üretim teknolojilerine dayalı, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) üzerine inşa edilen ve postfordizm olarak adlandırılan üretim sistemine geçiş süreci ve bu süreçte üretimin adem-i merkezileşmesi ve KOBİ'lerin üretimdeki ağırlığının artması (Ataay, 2005), tavandan tabana politikalar ve ulusal kalkınma anlayışını zayıflatmış; tabandan tavana bölgesel politika ve yerel kalkınma anlayışını güçlendirmiştir. Bu süreçte, kalkınma ekonomisinin anahtar kavramlarından olan 'göreli üstünlük' yerini 'sürdürülebilir bölgesel rekabet'e bırakmıştır (Eraydın, 2004). Bunun sonucunda, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılması tek amaç olmaktan çıkmış; kalkınma politikalarının hedefleri bölgelerin kendi içindeki kırsal ve kentsel gelişmişlik düzeyleri farklılıklarının giderilmesi, bölgelerin küresel rekabet güçlerinin artırılması, yerel dinamiklerin harekete geçirilerek bölgesel potansiyelin değerlendirilmesi ve ülkelerin topyekûn kalkındırılması olmuştur (Akın, 2006).

Göreli üstünlüklerde fiyat avantajı dikkate alınırken, yeni dönemde, kalkınmanın süreklilik arz etmesi için 'yenilikler (inovasyon)'in sağladığı avantajlardan yararlanmanın üzerinde durulmuştur. Bunu sağlamak için de fiziksel yatırımlardan ziyade AR-GE yatırımlarına ağırlık verilmesinin gereği anlaşılmıştır (Eraydın, 2004).

Yine bu dönemde, devlet eliyle sorunlu bölgelere 'altyapı ve finansal destekler' gibi 'sert' politika araçlarıyla ekonomik faaliyetlerin yeniden dağıtılması yerine 'öneriler, bağlantılar veya eğitim' gibi genellikle 'yumuşak' politika araçları ile yerel şirketlerin rekabetçiliğinin arttırılması hedeflenmiştir (Halkier, 2006). Böylece devlet, doğrudan müdahale yerine destek ve yönlendiricilik fonksiyonu yüklenmiştir (Eraydın, 2004). Bu sayede, bölgesel politika için sorumluluk genellikle kamu kurumlarından uzaklaşarak, sorumlukları kalkınma ve iktisadi kalkınma girişimleri olan yarı özerk kamu kurumlarına geçmeye başlamıştır (Halkier, 2006).

Tablo 2.1: Bölgesel Politika Yaklaşımları Karşılaştırması

Temel özellikler	**Yukardan aşağıya**	**Aşağıdan yukarıya**
Organizasyon	Ulusal sıfat Merkezi yönetim birimlerine ait	Bölgesel sıfat Yarı özerk
Stratejiler	Büyümenin yeniden dağıtılması Bölge içi dayanışma	Yerel büyümenin güçlendirilmesi Bölge içi rekabet
Politika araçları	'Sert' kaynaklar Seçici olmayan, re-aktif	Sert' ve 'yumuşak' kaynaklar Seçici, proaktif

Kaynak: Halkier, 2006.

2.2.1. İçsel Büyüme

1970'lerden sonraki bölgesel politikada, bölgelerin içsel dinamikleri ile kalkınma (içsel büyüme) ve girişimciliğe vurgu yapılmıştır. Teknoloji transferi ve yenilikçiliğin (innovation) önem kazanmasıyla, insan sermayesi önemli bir element haline gelmiştir (Keating, 2001). Bu yeni kalkınma döneminde öne çıkan 'İçsel Büyüme' (Endogeneous Growth) yaklaşımına göre "bölge, kullanılmayan birçok kaynağın bulunduğu ekonomik bir varlıktır ve bölgesel kalkınma, kurumsal bir alt yapının oluşturulması ve bu alt yapının kullanılmayan kaynakları harekete geçirmesi ile gerçekleşir." İçsel büyümeye dayalı bu yeni yaklaşımda, yeni kavram ve algılamalar oluşmuştur. Bunlardan bazıları; bölgenin arz yapısının güçlendirilmesi, bölge dışından yatırımcıların çekilmesi, karar verme sürecinin desantralizasyonu, bölgeye özgülük, insan sermayesi, yerel iş kültürü, bilgi transfer ağları, üretim faktörleri ve sisteminin kalitesi, bölgesel deneyimlerden öğrenme gibi kavramlardır (Ertugal, 2005'ten aktaran Kumral, 2006).

İçsel büyüme yaklaşımında, büyümenin ekonomik sistemin kendi dinamikleri içinde, bir takım faktörlerin etkileşimiyle içsel olarak geliştiği vurgulanmıştır. Büyümenin itici gücünün ne olduğuna dair ise farklı görüşler öne sürülmüştür. Bu görüşler bölge bazında ele alındığında, bir bölgedeki büyümenin itici gücü:

- Nüfus artışı ve beşeri sermaye birikimi (Becker vd. 1990)
- AR-GE çalışmaları sonucu elde edilen teknolojik buluşlar (Romer, 1990)
- Kamu yatırımları (Barro, 1990-91) olabilmektedir (Ercan, 2000).

Başarılı bir bölgesel gelişmeyi sağlamak ve bölgeleri Avrupa ölçeğinde ve küresel ekonomik düzene dâhil edebilmek karmaşık ve çok boyutlu bir iştir. Bölgelerin kalkınması için sihirli bir formül olmadığı açıktır. Bir bölgenin gelişmesini açıklayabilmek için bölgenin ulusal pazarlara ve ekonomik merkezlere erişebilirliği, doğal kaynaklar, haberleşme ağları ve bölgenin sektörel yapısı gibi **nesnel faktörleri**; merkezi karar mekanizmaları, bölgesel yönetimlerin organizasyon yapısı ve işlevselliği, sivil toplumun dinamik/ katılımcı veya statik /politikaya bağımlı olması gibi **politik faktörleri,** bölge halkının ortak iş yapabilme yeteneği, savunmacı anlayışın ve basmakalıp düşüncelerin etkisi, yerel dil ve kültür ile iş ve ticaret dünyasının ilişkisi, bölgenin ortak kültüre entegre olma düzeyi gibi **kültürel faktörleri;** bölgenin demografik yapısı, iç ve dış göçler, sınıfsal farklılıklar ve iletişim gibi **sosyal faktörleri** göz önüne almak gereklidir (Keating, 2001).

2.2.2. Rekabetçilik

Özellikle 1980 sonrasında ülke, bölge ve şehir düzeyinde 'Rekabetçilik' (competitiveness) kavramı çok önem kazanmıştır. Bunun sebebi, bölgeler arasındaki fonksiyonel işbölümü ve bu işbölümünde yeniliklere dayalı rekabet gücünün sağladığı avantajlardır. Akademik çevreler ve idari mekanizmalarca önemsenen bu yeni eğilimin temel vurgusu, bilgi ekonomilerinin şekil verdiği yeni rekabet ortamı ve yeni global piyasalarda var olabilmenin en önemli koşulu olarak, rekabet gücünün gösterilmesi ve rekabet gücü tarafından belirlenen ekonomik büyüme ve refahın yönetimi ve organizasyonunda, "Bölge"nin anahtar kavram olarak ele alınmasıdır (Kumral, 2006). Bölgeler artık birbirleriyle sermaye, pazar payı ve teknoloji konusunda rekabet halindedir ve rekabet gücünü artırmak için kendi aralarında ortaklık ve uyum çerçevesinde hareket etmek zorundadır (Keating, 2001).

Bugüne kadar bölgesel düzeyde rekabet gücünün tanımı ve ölçümü konusunda tam bir görüş birliğine ulaşılamamışsa da, çok genel anlamda bu kavram; bir bölge veya şehrin, ulusal ve özellikle de küresel ihraç pazar payında, diğer bölge veya şehirler ile yaptığı rekabetteki başarısı ile birlikte, yüksek ve sürdürülebilir bir gelir düzeyi sağlayabilme yeteneği olarak, tanımlanabilir (Kitson, Martin, Tyler , 2004). Keating'e göre rekabet gücü 'bölgesel firmaların küresel ekonomide nasıl rekabet ettiği' ile değil, 'bir bölgenin rekabet piyasasında sosyal ve kültürel uyumluluğu sürdürebilmesi' ile alakalıdır. (Keating, 2001).

Günümüzde ABD, İngiltere, Belçika, İtalya, Hollanda ve Japonya gibi pek çok ülkede, rekabet gücünü belirleyen faktörleri değerlendirmek ve bunları geliştirmek üzerine politikalar geliştirmek, resmi kurumların görevi haline gelmiştir. Bu konuda ABD, ekonominin rekabet gücünü raporlamak ve desteklemek üzere devlete bağlı Rekabet Politikası Konseyi oluşturarak öncülük yapmıştır. Benzer şekilde Avrupa Komisyonu, Avrupa Rekabet Konseyi'ni oluşturmuş ve AB ekonomisinin performansı üzerine düzenli Rekabet Raporları hazırlamaya, başlamıştır. AB' de rekabet konusu, özellikle ABD ile AB arasındaki rekabet gücü farkını kapatmak ve AB'yi 2010 yılında dünyanın en dinamik bilgi ekonomisi haline getirmek amacını taşıyan Lizbon büyüme stratejisiyle birlikte şekillenmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra, rekabet gücünün kaynakları ve bunların ölçümü üzerine çalışan bir çok özel organizasyon ve danışman kuruluş (Dünya Ekonomik Forumu - İsviçre, Rekabetçilik Enstitüsü-İspanya, Rekabetçilik Konseyi-ABD ve Strateji ve Rekabetçilik Enstitüsü-ABD) faaliyet göstermeye başlamıştır (Kitson,Martin,Tyler, 2004).

Tablo 2.2: Bölgesel ve Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler

Altyapı ve Ulaşılabilirlik	**İnsan Kaynakları**	**Üretken Çevre**
Temel Altyapı Otoyol Demir Yolu Hava Mülkiyet **Teknolojik Altyapı** Bilgi ve İletişim Teknolojileri Telekom İnternet **Bilgi Altyapısı** Eğitim tesisleri **Yaşanan Yerin Kalitesi** Konut Doğal Çevre Kültürel Çevre Güvenlik	**Demografik Eğilimler** Kalifiye İşçilerin Göçü Çeşitlilik **Kalifiye İşgücü** Bilgi Yoğun Mesleki Yetenekler	**Girişimcilik Kültürü** Pazara Giriş İçin Az Engel Risk Alma Kültürü **Sektörel Yoğunlaşmalar** Denge / Bağımlılık İstihdam Yoğunlaşması Yüksek Katma Değerli Aktiviteler **Uluslararasılaşma** İhracat / Küresel Satışlar Yatırım İşletme Kültürü DoğrudanYabancıYatırımınYapısı **Yenilik** Patentler AR-GE Düzeyi Araştırma kur. ve üniversiteler İşletmelerin bu kurumlarla bağlantıları Yayılma Etkileri **Yönetim ve Kurumsal Kapasite** **Sermayenin Elde Edilebilirliği** **Uzmanlaşma** **Rekabetin Yapısı**

Kaynak: Gardiner,B, 2003, Regional Competitiveness Indicators for Europe (Çev:Kumral,2006)

2.3. Yönetim Kavramının Dönüşümü

Bölgesel kalkınma paradigmalarındaki değişim, mevcut 'yönetim' yapısını değiştirerek, çok düzlemli 'yönetişim' devrini başlatmıştır.

Ekonomide denetlenilebilen gelişmelerin ve kalkınmada devletin rolünün azalması, artan sınır ötesi ilişkiler ve birliktelikler üretim ve tüketim ilişkilerinin küreselleşmesi sonucunu doğurmuş, böylece merkezi karar verme sistemi zayıflamış, devletin eski bazı işlevlerinin kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile paylaşılması gündeme gelmiştir. Bu paylaşımın meyvesi, yönetişim kavramının doğması olmuştur (Ferry, 2007).

Yönetişim ile birlikte gelen değişimler:

- Yerel güçlerin karar verme sürecinde yer alması
- Devlet ile bireyin, devlet ile yarı kamu ve özel birimlerin ilişkilerinin yörede/bölgede yeniden tanımlanması
- Kurumlar ve birimler arası ilişkilerin etkileşim ve ortaklık ilkelerine göre şekillendirilmesi olarak özetlenebilir (Eraydın, 2007).

Avrupa Komisyonu tarafından 2000 Lizbon stratejisinde, en önemli önceliklerinden birinin daha iyi bir yönetişim olduğu belirtilmiştir. 2001 yılında bölgesel yönetişim üzerine hazırlanan "White Paper"da bölgesel ve yerel otoritelerin karar verme süreçlerine katılımlarının artırılmasına yönelik yeni yollar açılmıştır. Rapora göre AB bölgesel politikalarının sadece uygulanması değil şekillenmesi de yerel, ulusal otoritelerin ve Birlik otoritelerinin işbirliği ile gerçekleşecektir. White Paper, iyi yönetişimin kurallarını; açıklık, katılımcılık, uyum ve etkinlik olarak belirlemiştir (EU, 2001).

Tablo 2.3: Yönetim ile Yönetişim Kavramlarının Karşılaştırılması

	Farklı dönemlerdeki düzenleme biçimleri	
	"Yönetim" Merkezi otorite	**"Yönetişim" Parçalı/bölüşülmüş otorite**
Coğrafik kapsam	Devlet	Farklı devlet-altı birimler Ulusal Bölgesel Küresel
İşlevsel kapsam	Çoklu konu alanları	Tekli konu alanları
Kaynakların dağılımı	Merkezi	Yayılmış/yaygınlaştırılmış
Normlar	Emir, denetim ve yeniden dağıtım	Kendi kendini yönetim ve piyasa
Karar verme sistemi	Kademeli	Yatay Pazarlığa dayalı
Politika uygulamaları	Merkezi Otorite egemen Bağlayıcı	Parçalı Kendini bağlayan Gönüllü

Kaynak: Eraydın, 2007

3. BÖLGESEL KALKINMA ARACI OLARAK BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

3.1. Bölgesel Kalkınma Araçları

Günümüzde altyapı yatırımları, teşvikler, organize sanayi bölgeleri gibi araçlarla hayata geçirilen geleneksel bölgesel politikalar (Keynesyen) ile ürünlerdeki Post-Fordizmle yaşanan hızlı değişimi takip etmek güçleşmiştir. Bu nedenle rekabetçilik, inovasyon ve yönetişim ekseninde, sosyal sermayeye dayandırılan yeni nesil bir bölgesel kalkınma anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayışla birlikte yeni bölgesel kalkınma araçları da şekillenmeye başlamıştır (DPT, 2006a).

EURADA raporunda, ideal bir yerel kalkınma modelinin üç temel ayağı şöyle tanımlanmıştır:

- Girişimlere verilen destek
- İnsan sermayesi
- Bölgenin çekiciliği

Girişimlere verilen doğrudan destekler, eğitim, danışmanlık, bilgi aktarımı gibi finansal olmayan araçlarla veya kredi, hibe, girişim sermayesi gibi finansal araçlarla; dolaylı destekler ise 'Bölgesel Kalkınma Ajansları', 'İş Tohumlama Merkezleri' gibi aracı kurumlarla veya 'İş Kuluçkaları', 'Girişimcilik Merkezleri', 'Bilim Parkları', 'Endüstri Parkları', 'Tek Durak Ofisler' gibi yerel altyapı ile gerçekleştirilebilir.

İnsan sermayesi konusunda, eğitim, istihdam imkânlarının artırılması, azınlık gruplarının toplumla bütünleşmesinin sağlanması gibi stratejiler geliştirilebilir.

Bölgenin çekiciliğini artırmak için de, altyapının ve çevrenin iyileştirilmesi, sanayi ve turizmin geliştirilmesi, bilim ve teknoloji parkları kurulması, bölgenin tanıtılması ve yatırımcıların bölgeye çekilmesi gibi birçok araç uygulamaya konulabilir (EURADA,1999).

Keating'e göre bir bölgenin gelişim sürecinde kültürel özellikleri ve kurumları, siyasi ve toplumsal önderler tarafından kalkınma aracı olarak kullanılmaktadır (Keating, 2001). Bunlar dışında çok çeşitli finansal, sektörel ve teknolojik araçlar da, bölgesel kalkınma hedefi için çeşitli aktörlerce uygulanmaktadır.

Tablo 3.1: Geleneksel ve Yeni Ekonomide Temel Alınan Bölgesel Gelişme Araçları

KAVRAMLAR	GELENEKSEL EKONOMİ	YENİ EKONOMİ
Temel Altyapı	Enerji, Su, Yol, Demiryolu, Liman, Havaalanı	Telekomünikasyon, Çok-işlevli platformlar
Yerel Altyapı	Endüstriyel Parklar. İş Kuluçkaları, Teknoparklar	Lojistik alanlar, İnternet Kuluçkaları, En iyi uygulamaların gelişmesi için sanal ağlar
İnsan Kaynakları	Eğitim ve Öğrenim Engelli insanların adaptasyonu, Mesleki Eğitim	Bilgi, Sürekli Öğrenme, Ticaret gereklerinin önceden tespiti
İşletme Destek Politikası	Sübvansiyon, Vergi indirimi, Özel Destekler, (Danışma Servisleri), Denetim, Danışmanlık Hizmetleri	Finansal Mühendislik, Ortaklaşa destek, Mentorluk/Özel destekler
Potansiyel Bölge Yatırım Çekiciliği	İş yaratma, Değişken yatırım araştırmaları, Rekabet avantajları	İçgirişimcilik, Bölgesel Teklifler, İşletmeler arası işbirliği, Kümelenme
Kamu Yönetiminin Rolü	İş desteği Yerel Kaynakların Fiyatlandırılması, Kamu Hizmeti, Değerlendirme, Öncelikler Tanıma, Anlaşmalar Sağlama	Ortaklık, Yönetişim, Bölgesel araştırmalar, Teknolojik izleme, Ekonomik istihbarat, Sürdürülebilir kalkınma Kamu-Özel Kesim ortaklıkları Örnek Edinme, Kamu harcamalarının Fayda/Maliyet oranı, Entegrasyon Stratejileri, Yenilikçilik

Kaynak: EURADA, 2002 (Çev: DPT, 2006a).

3.1.1. Kurumsal Araçlar

Yeni nesil bölgesel kalkınma anlayışının en önemli kurumsal araçları, bu araştırmanın da ana konusunu teşkil eden '**Bölgesel Kalkınma Ajansları'** dır (BKA'lar). BKA'lar:

Bir bölgenin sadece ekonomik kalkınmasını değil, sosyal ve çevresel boyutları da ele alan sürdürülebilir kalkınmasını hedefleyen,

Bölgesel bilgi ağı oluşturarak, farklı kanallardan bilgi akışı sağlayan,

AB ile bölge arasında arayüz işlevi görerek, sınır ötesi gelişmeleri bölgesel paydaşlara aktaran, böylece bölgesel dinamizmi besleyen,

Bölgesel gelişme ile ilgili diğer araçların bölgesel, ulusal, ulus-üstü tasnifinin yapılmasını ve bölgesel koordinasyonun sağlanmasını üstlenen kurumlar olarak bölgesel gelişmede kritik bir öneme sahiptirler (DPT, 2006a).

Kurumsal nitelikteki diğer bir araç da **Yatırım Destek Ofisi**'dir. "YDO, KOBİ'lerin kendi firmalarını kurmak için gerekli tüm idari işlemleri tek elden yürütebilecekleri ve bu konuda doldurulması gereken formlardan finansal yardım seçeneklerine kadar geniş bir kapsamda danışıp tavsiye alabilecekleri birimlerdir." YDO'lar, kamu sektörü tarafından kurulup, Düzey 3 ve 4 bölgelerinde (ülkemizdeki sınıflandırmaya göre il ve ilçelerde) faaliyet göstermektedirler. YDO'lar sayesinde firmaların büroktatik işlemleri en aza indirilmektedir. YDO'ları kalkınma ajanslarına yardımcı bir kuruluş olarak değerlendirmek mümkündür.

Bölgesel kalkınma plan ve programları ile bölgesel GZTF (SWOT) analizleri de, şu anda tüm dünyada yoğun olarak kullanılan kalkınma araçlarıdır. AB uygulamasında genellikle 3-6 yıl için hazırlanan bu plan ve programlar, kamu-özel sektör müdahalesine yönelik hedefleri ve araçları belirten başvuru kaynakları olup tanımlı zaman dilimi için kalkınma önceliklerinin formülasyonunu sağlayarak, bölgesel gelişmeyi sistematik hale getiren araçlardır. Yapısal fonlardan yararlanan AB üyesi ülkeler için bölgesel gelişme planları ve bölgesel operasyonel programlar hazırlamak zorunlu hale getirilmiştir.

GZTF analizi, bir bölgedeki tüm sosyal ve ekonomik aktörlerin görüşlerini ve kaynaklarını edinmeyi/kullanmayı sağlayan; o bölgenin güçlü yanları, zayıf yanları, fırsat ve tehdit unsurlarının analizini içeren bir metot olup, kalkınma planları için bir ön değerlendirme aracı niteliğindedir (DPT, 2006a).

Kamu ve özel sektör arasında kurulan bağlantılarla kamu yararına hizmet eden 'teknolojik transfer kurumları, sanayi ve ticaret odaları, belediye birlikleri' gibi **Aracı Kurumlar**, genellikle kamu politikası uygulama mekanizmasında etkinsiz kalan kamu girişimlerini, özel sektör esnekliği ile sentezleyerek kamu/özel sektör

işbirliği uygulamasının geliştirilmesini hedefleyen diğer kurumsal araçlardır (DPT, 2006a).

3.1.2. Sektörel Araçlar

Geleneksel ekonomide kullanılan bir sanayileşme politikası aracı olan **Organize Sanayi Bölgeleri** (OSB) yarattığı istihdam, sağladığı destekler ve dışsallık gibi özelliklerinden dolayı yeni dönemde de bölgesel gelişme aracı olarak kullanılmaya devam etmektedir. OSB'ler, hem sanayilere daha düşük maliyetli üretim imkânları sunmakta, hem de sanayinin olumsuz çevresel etkilerini en aza indirmektedir. Böylece KOBİ'lerin gelişmesi için uygun ortamı hazırlayarak, sanayinin yerelleşmesine ve dengeli dağılımına katkı sağlamaktadır.

Organize Sanayi Bölgelerine ek olarak, aynı teknoloji yoğun ekonomik sektörde bulunan ve üretim öncesi ve sonrası aşamalarda çalışan firmaların yoğunlaştığı, 'Silikon Vadisi' benzeri **Bölge İçi Sektörel Sanayi Ağları** da mevcuttur.

Belirli bir bölgede birbirleri ile ilişkileri bulunan uzman tedarikçilerin, hizmet sunucularının (danışmanlık, makinelerin üretimi, araçlar, bankalar vb.) ve ilgili kurumların coğrafi olarak yoğunlaşmaları ile oluşan **İş/İşletme Kümeleri**, sinerjiyi maksimize etmek amacına yönelik araçlardır. (Dalum vd, 2002). İtalya'daki Emilia-Romagna dokuma kümesi, Amerika'daki Dalton halı kümesi gibi. (DPT, 2006a).

Bölgesel kalkınmada problem olan istihdam ve girişimcilik olanaklarını sağlaması nedeniyle popüler bir stratejik araç olarak değerlendirilen **İş Kuluçka Merkezleri,** (Business Incubators) 'bölgede yer alan girişimcilerin piyasa koşullarında mücadele edecek olgunluğa ulaştığında, işletmelerin merkezi terk ederek yerlerini yeni girişimcilere bırakmaları' ilkesiyle, ihracat ve yeni ürün geliştirme potansiyeli olan girişimcilere Ar-Ge planları, tasarım ekiplerinin oluşturulması, pazarlama, muhasebe, ofis hizmetleri, teknoloji ve hukuk alanlarında danışmanlık, sekreterlik ve idari hizmetleri vermektedir.

Yeni (ilk kurulan) firmalara esnek şartlarda (kolay giriş-çıkış) kiralanan alanlarda, belirli bir ortak hizmet veren Kuluçkalar girişimciliğin en önemli teşvik mekanizmalarından birini oluşturmaktadır. (DPT, 2006a, EURADA,1999).

3.1.3. Finansal Araçlar

Bölgesel Yardım Uygulamaları (Regional Aid Schemes); bir bölgede kurulan ya da yerleşen firmalara 'yatırım indirimi' veya 'sübvansiyon ve vergi istisnası' gibi destek önlemleri sağlayan bir finansal yardım aracıdır.

İşletmelerin hisse senetlerini satın alarak veya kuruluş aşamasında yatırım kredileri vererek, işletmelere ortak olma esasına dayalı **Girişim Sermayesi** uygulamaları, etkili finansal kalkınma araçlarındandır (DPT, 2006a).

Avrupa'da yeni teknolojileri içeren ve genellikle uzun bir gelişme dönemine ihtiyaç duyan yeni iş alanlarında fikirleri olan fakat yeterli düzeyde veya hiç sermayesi olmayan işletmelere 'girişim sermayesi' sağlayan **İş Tohumlama Merkezleri** adlı özel kuruluşlar faaliyet göstermektedir. Ayrıca, yine Avrupa yaygın olan, yüksek risk ve yüksek büyüme potansiyeli içeren firmalara kuruluşlarının çok erken bir döneminde yatırım yapan **İş/İşletme Melekleri** de özel bir yatırımcı tipi olarak değerlendirilebilir (DPT, 2006a).

3.1.4. Kültürel Araçlar

Konferans/sergi/fuar gibi etkinliklerin düzenlendiği merkezler, ekonomik canlanmayı sağladığı gibi, bölgesel gelişme açısından dinamik bir role sahiptir. Turistik, bilimsel veya eğitici içeriği ile bölgelerin çekiciliğini artırmakta kullanılan **Rekreasyon/Eğlence Parkları**, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçaları olan **Doğa Parkları**,. kültürel varlıkların korunmasını, değerlendirilmesini ve sergilenmesini hedef alan **Kültür Merkezleri** de kalkınmada araç olarak kullanılmaktadır.

Bölgesel veya yerel doğal ve tarihi kaynakların 'temalı parklar, golf alanları, eko turizm, konaklama amaçlı turizm yatırımları, yayla turizmi ve doğa parkı, sportif amaçlı turizm' gibi çeşitli eylem ve yöntemlerle özellikli turizm ürünlerine dönüştürülmesi anlamına gelen **Alternatif Turizm**, istihdam, turizm sezonunun uzaması, çekiciliğin ve imajın güçlendirilmesi gibi bir çok bölgesel katkısı olan bir kültürel araçtır (DPT, 2006a).

3.1.5. Teknolojik Araçlar

Teknolojik araçlarının temelini **Bölgesel İnovasyon Sistemi** yaklaşımı oluşturmaktadır. Bu yaklaşımdan doğan ve AB uygulamaları arasında yerini alan **Bölgesel İnovasyon Stratejisi** ile bir bölgedeki AR-GE altyapısı ve tesisleri dışında, işletmelerin gerçek AR-GE ihtiyaçlarının tanımlanması ve böylelikle AR-GE fonlarının bilimsel ve teknolojik araştırma dışında yerel kalkınmaya yönlendirilmesini kolaylaştırmak amaçlanmaktadır. Böylece bölgesel kalkınma için bir sinerji oluşması sağlanmaktadır.

Özellikle genç girişimciler ile yenilikçi KOBİ'leri hedef alan **İnovasyon Merkezleri**; bölgesel teknolojiyi desteklemeye yönelik uygulamalı araştırma, test etme, uygunluk sertifikalaması, ölçümleme, bilgi, teknolojik tavsiye ve çalıştırma gibi faaliyetleri olan **Teknoloji Merkezleri**; Uluslararası Teknoloji Transferi gerçekleştirmek amacıyla kendi görev bölgelerinden topladıkları teknoloji arz/taleplerini birbirleriyle paylaşarak ya da işbirliği etkinlikleri düzenleyerek teknolojinin uluslararası platformda el değiştirmesine çalışan **Yenilikçilik Aktarım Merkezleri**, bölgesel gelişmenin teknolojik boyutunda öne çıkan araçlar olarak görülmektedir (DPT, 2006a).

Son yıllarda, bilimsel bilgiyi teknolojinin hizmetine en kısa sürede sunabilmenin önemi göz önüne alınarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde; üniversite, araştırma kurum ve kuruluşları ile kamu ve sanayi kesimi arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla çok sayıda bilim ve teknoloji parkları, teknoloji geliştirme bölgeleri (teknopol-teknopolis) oluşturulmuştur. Teknolojik yeniliğe dayalı bu tür sanayi bölgelerine genel olarak teknopark denilmektedir. **Teknoparklar;** sınai, teknolojik ve kentsel gelişme amaçlarının bütünleştiği bir sanayi odağı geliştirme aracı olarak tanımlanabilir. Günümüzde dünyada toplam 1000 civarında teknopark bulunmaktadır (DPT, 2000).

3.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Genel Özellikleri

Bölgesel kalkınma ajansları, küreselleşme sürecinde yaygınlaşan kamu işletmeciliği ve yerinden yönetişim anlayışının bir ürünü olarak ve artan yerel rekabetle birlikte ortaya çıkmış kurumlardır. Buna göre BKA'lar (bölgesel kalkınma ajansları), Yeni Kalkınmacılık anlayışının kurumsallaşmasını ifade etmektedir.

EURADA (Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği)'ya göre "Bir BKA, sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirleyip, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptayan, bu çözümleri geliştiren projeleri destekleyen operasyonel bir yapıdır" (EURADA, 1999).

DPT raporunda ise BKA'lar 'bölgesel kalkınma uygulamalarına ilişkin kararların ve politikaların katılımcı bir yapı içerisinde bölgede yaşayanlar (özellikle kilit aktör ve paydaşlar) tarafından alındığı ve uygulandığı yerinden yönetişim ve bölgesel strateji tasarım kurumları' olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2006a).

Başka bir tanıma göre BKA'lar "merkezi hükümet ve yerel yönetim ana yapısının dışında, çoğunlukla 'yumuşak' politika araçlarını bütünleşmiş biçimde kullanarak yerel iktisadi kalkınmayı destekleyen, bölgesel temelde yerleşik, kamu tarafından finanse edilen kurumlardır" (Halkier, 2006).

Dünya üzerinde çok sayıda ve çok farklı özelliklerde Bölgesel Kalkınma Ajansının bulunması, genel bir çerçeve çizmeyi zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere BKA'ların ortak özellikleri 'kalkınma odaklı olmaları, belirli bir coğrafi bölgenin çıkarlarını gözetmeleri ve bu bölgenin içsel potansiyelini harekete geçirmeleridir' (DPT, 2006a). Kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgilendikleri gibi çevresel, sosyal ve hatta kültürel alanda gelişmeyi sağlamak da BKA'ların ilgi alanına girmektedir (Kayasü ve Yaşar, 2006).

3.2.1. BKA'ların Kuruluş Amaçları

BKA'lar, özellikle yeni bölgecilik anlayışı çerçevesinde, bölgesel gelişmenin sağlanması için tasarlanmış; yerel, ulusal ve uluslararası kurumlar arasında aracı bir kurum olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede BKA'lar yereldeki rekabetçi ortamı geliştiren, düzenleyen ve koordine eden, belli bir yerellikteki ekonomik aktörler arası etkileşim ve işbirliği ağları oluşturarak, yerelin dışarıya karşı bir bütün halinde hareket etmesi için ortaklaşa çalışmayı sağlayan böylece firma düzeyindeki yapabilirliği geliştirip kolektif yapabilirliğe dönüştüren bir işlev üstlenir (Alaçam, 2004; Kayasü v.d., 2003).

BKA'ların amaçları, genellikle bir bölgenin ekonomik açıdan kalkınması olmakla birlikte, sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde ekonomik, sosyal ve çevresel üç temel amacından söz edilebilir:

- Uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması (ekonomik),
- Bölgenin çekiciliğini arttırmak (çevresel),
- Bölgenin sosyo-kültürel değerlerinin geliştirilmesini sağlamak (sosyal) (Kayasü ve Yaşar, 2004).

Dördüncü olarak da, bu amaçlara 'yönetişim' ilkesini esas alarak ulaşmak sayılabilir. Böylece bölge halkının (Sivil Toplum Kuruluşları vasıtasıyla) kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan yararlanmasını sağlamak mümkün olacaktır.

Hughes, BKA'ların kuruluş aşamasında (bir BKA modeli ortaya koyarken) hedeflerinin mümkün olduğunca geniş kapsamlı olması gerektiğini savunmuştur. Ona göre BKA'lar bölgesel rekabet, kalkınma, yerel KOBİ gelişmesi ve yabancı yatırım gibi hedefler belirlemelidir (Hughes, 1998).

Amaçlar ve hedeflerinin böyle geniş kapsamlı olması, BKA'ların katalizör etkisi yapan kurum olarak zenginliğin yaratılmasına odaklanabilmesine imkân tanımaktadır (Alaçam, 2004).

Kuruluş amaçlarına göre BKA'lar, merkezi hükümetler, yerel veya bölgesel otoriteler tarafından kurulabildikleri gibi, kamu-özel ortaklığı şeklinde bağımsız kuruluşlar olarak da kurulabilirler (EURADA, 1999).

3.2.2. BKA'ların Faaliyet Alanları

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kuruluş amaçları birbirinden farklı olduğu için, faaliyetleri de çok çeşitli ve çok yönlüdür. Bununla birlikte, BKA'ların faaliyetlerini beş ana başlık altında toplamak mümkündür:

Stratejik Bölge Planlaması

BKA'ların her ülkede ön plana çıkan temel görevleri kalkınma stratejileri ve planları hazırlamaktır (Kayasü ve Yaşar, 2006). Bu stratejik planlama ile potansiyel aktörleri harekete geçirmek ve bölgesel kalkınmanın farklı bileşenleri arasında denge oluşturmak mümkün olmaktadır (DPT, 2006a).

İçsel Kalkınma Faaliyetleri

İçsel kalkınmayı içeren faaliyetlerde, birçok BKA'larda olduğu gibi, bölgenin içsel potansiyelini ulusal ve uluslararası ölçekte ortaya çıkaran faaliyetler yer almaktadır.

Bunlar:

- Yerel gözlem birimleri oluşturmak,
- İstatistikler tutmak ve veri tabanı oluşturmak,
- Bölgenin ulusal ve uluslararası bağlantılarının geliştirilmesini sağlamak,
- Çevre koruma, yol, su, kanalizasyon, çöp toplanması gibi alt yapıyı düzeltme faaliyetlerinde aktif rol oynamak,
- Turizm gibi bölge potansiyelin geliştirilmesi,
- Endüstri parkları, serbest ticaret bölgeleri, teknokentler, bilim kentleri, araştırma merkezleri ve yeni oluşan sanayi alanları gibi altyapıların yönetim faaliyetleridir (Kayasü ve Yaşar, 2004; DPT, 2006a; Berber, 2005).

Yerel Girişimleri Destekleme

BKA'lar aracı kurum olarak bulundukları yerelliklerde diğer kurumlarla işbirliği içinde ekonomik kalkınma hedefine yönelik etkinlikler gerçekleştirirler. Bu etkinlikler;

- Sermaye katılımı ile iş çevrelerini desteklemek,
- İşletmeler arasında gayrimenkul yatırım ortaklıkları, devralmalar ve transfer işlemlerinde yardımcı olmak,
- KOBİ'ler için finans kaynakları yaratmak, yerel, ulusal ya da uluslararası fonlar, kredi kuruluşları ve bankalarla işbirliği yapmak,
- Sorunlu işletmelere yardımcı olmak
- Uzmanlıklar oluşturmak,
- İnovasyon ve teknoloji transferi yapmak,
- Eğitim kurumları ve işletmeler arasında iletişim kurmak,
- Fabrika, depo ve büroları kiralama ya da satma yoluyla iş çevrelerinin hizmetine sunmak,

- Yerel yetkililer ve girişimler için bölgenin potansiyeli ile ilgili verilerin toplanması olarak sayılabilir (Kayasü ve Yaşar, 2006; DPT, 2006a; Özen, 2005).

Uluslararası Faaliyetler

BKA'ların uluslar arası arenada gerçekleştirdiği faaliyetler şöyle sıralanabilir:

- İnovasyon ve teknoloji transferi yapmak,
- Yabancı yatırımcılar çekmek,
- İşletmeleri uluslararası pazara açmak,
- Avrupa Birliği Programlarına ve ulus aşırı ağlara katılmak (DPT, 2006a).

BKA'lar bölgelerine yabancı yatırımcıları çekmek için değişik araçlar kullanırlar. Bu araçlar ya doğrudan yurt dışında bir ofis kurmaktır, ya da dolaylı olarak ihtisaslaşmış ulusal kurumlarla işbirliği, bilgilendirme kampanyaları, ihtisaslaşmış ticaret fuarlarına ve sergilerine katılma gibi faaliyetlerdir (Kayasü ve Yaşar, 2004).

Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri

Bölgeye yatırım yapmayı düşünen yerli ve yabancı girişimcilere her konuda eğitim ve danışmanlık hizmetleri vermek, BKA'ların yürüttüğü önemli faaliyetlerdendir. Bu faaliyetler içerisinde:

- İhracat konusunda danışmanlık yapmak,
- İhtiyaç duyulan işgücü niteliğini analiz etmek,
- Kuruluşlar için spesifik eğitim programları hazırlamak,
- Sürekli eğitim hizmeti..vb. vardır (DPT, 2006a).

3.2.3. BKA'ların Finansman Kaynakları

BKA'ların bütçesi ve finansman kaynakları, hizmet götürdükleri alanın büyüklüğüne, yasal yapılarına ve sundukları hizmetlere göre farklılıklar gösterir. BKA'ların en önemli finansman kaynakları kamu gelirleri ile özel fonlardan aldıkları destek ve yardımlardır. BKA'ların gelir kaynakları şu şekilde gruplandırılabilir:

Kamu Gelirleri

AB'ye üye ülkelerin çoğunda, yerel ve bölgesel otoriteler tarafından kurulan BKA'lar, o bölgeyi kalkındıracak ekonomik aktiviteleri gerçekleştirebilmek için, mevcut politik yapıdan doğrudan ödenek almaktadırlar (EURADA, 1999).

Bazı ülkelerde olduğu gibi, BKA'lar bölgeden elde edilen vergi gelirlerinden de pay alabilirler (Berber, 2005).

Özel Sektör Desteği

BKA'lar özel sektörün yatırımları için güvence verdikleri ve yeni iş ortakları çekebildikleri takdirde, özel sektörden yıllık ücret veya tek sefere mahsus finansal destek alabilirler (EURADA, 1999).

Hizmetler

BKA'ların bir diğer gelir kaynağı yerli ve yabancı girişimcilere sundukları hizmetler ile kendi finansal araçlarıyla yönettiği faaliyetlerdir. BKA'ların gelir getirici hizmetlerinden bazıları şöyle sayılabilir: KOBİ'lerin sermayelerine katılma, KOBİ'lere sağlanan danışmanlık ve benzeri destek hizmetleri karşılığında alınan ücretler, gayrimenkul yatırımı ve yönetimi, yerel ve bölgesel yönetime verilen danışmanlık hizmetleri, eğitim gelirleri, seminer organizasyonları..vb. (EURADA, 1999).

Uluslararası Fonlar

Genel ya da düzenli bir gelir olmamakla birlikte Avrupa Birliği ve Dünya Bankası tarafından BKA'lara fon sağlanmaktadır. Finansman konusunda özellikle iki fon devreye girmektedir: "Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu" (ABKF) ve "Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu"(ÖKYAF). AB'nin yapısal fonlarından biri olan ABKF, altyapıları geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek ve küresel rekabete adapte olma amacıyla yapısal güçlük içindeki ülkelere verilirken; ÖKYAF, AB'ye katılıma aday olan ülkelerin altyapı projeleri için verilmektedir. (Berber, 2005).

Bölgesel kalkınma ajansları, kurumsal yapılarına göre AB finansmanlarından farklı koşullar altında yararlanırlar. 1999 EURADA raporuna göre kalkınma ajanslarının fonlardan yararlanması genellikle iki şekilde olmaktadır:

1) Yapısal Fonları yürütmek.

2) Topluluk Girişimleri projelerini ya da bu projelerle bağlantılı mikro projeleri yönetmek (EURADA, 1999).

Ajansların sağladıkları finansman kaynakları ülkelere göre farklılıklar gösterebilir: Fransa'da bölgesel ve yerel hükümetler, özel sektör ve ajansların kendi gelirleri, Almanya'da ulusal, bölgesel, yerel hükümet, Avusturya'da ulusal hükümet, İtalya'da ulusal hükümet, İrlanda'da ulusal hükümet ve ajansların kendi gelirleri, Japonya'da ulusal, bölgesel hükümet ve ajansların kendi gelirleri, Portekiz'de bölgesel hükümet, Singapur'da ulusal hükümet ve ajansların kendi gelirleri, İspanya'da ulusal ve bölgesel hükümet, Dünya Bankası, ajansların kendi gelirleri, İngiltere'de ulusal hükümet, yerel hükümetler ve kendi gelirleri ile finansmanları söz konusudur (Berber, 2005).

BKA'ların etkinliği tüm bu finansman kaynaklarından ne ölçüde yararlanabildiğiyle doğru orantılıdır. "Güçlü BKA'lar süreç içinde çok çeşitli finansman kaynakları oluşturabilmiş, düzenli ve yeterli miktarda gelirleri olan ajanslardır. Bu tür ajansların bütçelerinin büyük bir bölümü yerel ve bölgesel yönetimlerin gelirleri ile genel bütçe gelirlerinden; ayrıca yönetim kurulu üyeleri ve hissedarları olan yerel bankalar, ticaret, sanayi ve meslek odaları, tarım, turizm birlikleri ve bölgede önemli yatırımları bulunan özel sektör kuruluşları tarafından finanse edilmektedir. Zayıf ajanslar ise, AB fonlarının bütçelerinin çok önemli bir kısmını oluşturduğu ve bu fonların dışında yetersiz kaynakları olan ajanslardır" (Özen, 2005).

3.2.4. BKA'ların Kurumsal Yapıları

'Ekonomik kalkınmada geri kalmışlık problemine kurumsallaşmış bir yanıt' olan BKA'lar, problemin zaman ve mekân değişkenlerine bağlı olmasından dolayı farklı kurumsal yapılara sahiptir. Kuruluş şekillerine göre kalkınma ajansları; belediyeler arası ajans, kâr amacı gütmeyen birlik/organizasyon, sınırlı sorumlu şirket, kamu/özel hukuk kuruluşu, kamusal sınırlı sorumlu şirket, vakıf, limited şirket, ortak hisseli şirket, sivil toplum kuruluşu gibi farklı yasal yapılarda olabilmektedir (Can v.d.).

BKA'lar özel yasalarla (Fransa, İspanya…vd.) , birebir Devlet eliyle (Shannon Development-İrlanda, Scottish Enterprise-İskoçya...vd.) veya mevcut yasalar doğrultusunda (Almanya, Yunanistan…vd.) kurulabilmektedir (EURADA, 1999).

BKA'ların teşkilat yapısı, yine farklılıklar göstermekle birlikte, danışma niteliğindeki bir 'Genel Kurul', karar alma organı olarak bir 'Yönetim Kurulu' ve teknik, idari ve mali işlerden sorumlu bir 'Genel Sekreterlik'ten oluşmaktadır.

4. BKA'LARIN GELİŞİM SÜRECİ

4.1. BKA Uygulamasının İlk Örnekleri

Dünyadaki ilk BKA uygulaması olarak, çoğunlukla ABD'de 1933 yılında Tenessee Vadisinin gelişmesi görevini üstlenen Tenessee Valley Authority (TVA) gösterilmektedir (Dinler,2005). Tennessee nehri ve çevresinde yapılan bilinçsiz tarım uygulamaları sonrasında, bu bölge ABD'nin en düşük gelire sahip bölgesi olmuştur. TVA, bölgenin çevresel yozlaşmasını önlemek, doğal kaynakların geliştirilmesini sağlamak ve yöre halkının sosyo-ekonomik refahını artırmak için kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri ve hızlı teknik/teknolojik gelişmeler, gelişmiş Batı ülkelerinde bölgelerarası farklılıkları daha da belirginleştirmiştir. Fransa'da Paris ve çevresinin, ülkenin geri kalan diğer bölgeleri toplamından daha büyük bir gelişme düzeyine ulaşması, İtalya'da kuzey/güney farklılaşmasının tamamen iki farklı dünya yaratacak düzeye erişmesi, İngiltere'de İskoçya ve Galler'de eski sanayi bölgelerinin çökmesi sonucu yeniden yapılanma ihtiyacının ortaya çıkması, bu ve diğer Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya dönük politikaların ve mekanizmaların oluşturulmasına yol açmıştır. Bu ülkelerde bugüne değin kamu tarafından çeşitli politikalar uygulamaya aktarılmıştır. (DPT, 2000)

Bu çerçevede bir uygulama, İtalya'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkları ortadan kaldırmak için 1950 yılında oluşturulan La Cassa Per il Mezzogiorno'dur. Bu kuruluş, Güney İtalya'nın (Mezzogiorno Bölgesi) ekonomik ve sosyal gelişmesini teşvik, finanse ve kontrol ederek, harekete geçirmek amacıyla kurulmuştur. Kuruluş, finansmanı genel bütçeden sağlanan, geniş bir mali özerkliğe sahip bir kamu kuruluşu statüsü ile, 1950-1980 yılları arasında faaliyet göstermiş, AB sürecinde yerini daha katılımcı bir yapıya sahip olan Agenziya adlı kuruluşa bırakmıştır.

Brezilya'da 1959 yılında kurulan Kuzeydoğu Bölgesi Kalkınma Ajansı (SUDENE), İngiltere'de diğer bölgelere kıyasla geri kalmış Galler Bölgesini geliştirmek için

faaliyete geçen Galler Kalkınma Ajansı (WDA) vb. kuruluşlar, BKA'ların ilk örnekleri arasında sayılabilir (Dinler,2005)

1950li yıllardan sonra BKA'ların sayısında hızlı bir artış yaşanmış ve Avusturya, Belçika, Brezilya, Almanya, Hollanda, İtalya, Portekiz, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde birçok BKA kurulmuştur.

4.2. Avrupa Birliği Politikaları ve BKA'lar

Avrupa Birliği 1957 yılında kabul edilen Roma Antlaşması'yla Ortak Pazar olarak da bilinen Avrupa Ekonomik Topluluğu tanımıyla başlamıştır. 1967 yılındaki füzyon antlaşması ile Avrupa Ekonomi Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Demir ve Çelik Topluluğu birleştirilerek Avrupa Toplulukları (AT) adı verilmiştir (Tekeli ve İlkin, 2003). 1970li yıllarda AT'nin neo-liberal genişleme politikaları sonucunda artan bölgesel eşitsizliklere çözüm bulmak için yapısal fonlar devreye sokulmuştur (Gough, 2003). Bu süreçte kullanılan üç önemli yapısal fon vardır. Bunlar bölgesel farklılıkları azaltmaya dönük ERDF, yapısal işsizlikle mücadele ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini hedefleyen ESF, ortak tarım politikasının ve kırsal kalkınmanın amaçlayan Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'dur (EAGGF). 1987 yılında kabul edilen Tek Avrupa Senedi (Single European Act) ile birlikte belli alanlarda politika yapma güçleri AT'ye devredilmiştir.

Ekonomik bir birlik olan AT, 1992 Maastricht Antlaşmasıyla hem ekonomik hem de siyasi bir birlik olan Avrupa Birliği (AB)'ne dönüşmüştür. AB, 2000-2006 döneminde bölgesel politika alanında geri kalmış bölgelerin kalkınmasını ve yapısal uyumunu desteklemek, yapısal kriz içindeki bölgelerin toplumsal ve ekonomik dönüşümlerini kolaylaştırmak ile eğitimde, öğretimde ve istihdamda uyumu ve modernleşmeyi desteklemek hedeflerini belirlemiştir (Kayasü ve Yaşar, 2006).

Tek Avrupa Senedi ve Maastricht Antlaşması'ndan bu yana bölgeler, ulus altı kurumlar, gruplar ve güçlerin genişleme sürecinde etkinliği önemli ölçüde artmıştır. Bu dönem, artık 'Bölgesel Avrupa'nın yükseldiği, bölgelerin Avrupa'da ve küresel ölçekte yıldızının parladığı bir dönem olmuştur (Keating, 2001)

1988 yılındaki reformlar çerçevesinde AB bölgesel politikalarının ana mekanizmalarını oluşturan ilkeler yeniden tanımlanmıştır. Bu çerçevede belirlenen

dört temel ilkeden (ortaklık, programlama, yoğunlaşma ve tamamlayıcılık) 'ortaklık' ilkesi, AB'de hem ulusal ve bölgesel düzeydeki hem de sosyal ve ekonomik ortaklar arasındaki işbirliğini ifade etmektedir. Bu ilkenin uygulanmasıyla, yerel ve bölgesel otoriteler Yapısal Fonların dağıtımında en etkin araç haline gelmişlerdir. "Bu fonların dağıtımı için de bölgeler, ulusal hükümetler ve Komisyon arasında doğrudan kurulan bağlantılara da olanak veren bir planlama sistemine ve çok katmanlı bir yönetişim sistemine gereksinim ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, kısaca Yapısal Fonlar'dan yararlanmak için aday ülkeler ve hatta bazı üye ülkeler yerel kurumlar oluşturmuş, yerelliklerin sınırlarını yeniden belirlemiş ve yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Bu kurumlardan biri de Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır" (Kayasü ve Yaşar, 2006; DPT, 2006b).

Günümüzde Avrupa ülkelerinde kendi bölgelerinin kalkınması amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren farklı nitelik, yapı ve statüde 200'ü aşkın kalkınma ajansı bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmının, özellikle Brüksel gibi önemli dış merkezlerde temsilcilikleri bulunduğu gibi Avrupa genelinde 145 üyeye sahip örgütlenmiş bir üst kuruluşları da (Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği-EURADA-European Association of Regional Development Agencies) bulunmaktadır.

EURADA, 1991 yılında Avrupa Birliği üyesi olan ülkelerdeki ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki 150 kalkınma ajansının birleşmesiyle kurulmuştur. Hiçbir kar amacı gütmeyen ve Belçika hükümeti kanunlarına göre yapılanan EURADA'nın mevcut ortak amaçları dışında AB'deki BKA'lar ile, dünyadaki BKA'lar arasında ortak projeler yürüterek, AB adına danışmanlık hizmeti vermek esas görevi olmuştur. (EURADA, 2008)

4.2.1. Batı Avrupa Ülkeleri

Batı Avrupa ülkelerinde bölgesel politika son yarım asırda, önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. 1960'lı yıllardan sonra birçok ülkedeki merkezi hükümetler, finansal teşvikler ve yeniden dağıtım mekanizmalarını kullanarak geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak hedefine yönelmişlerdir. 1980'lere gelindiğinde bu tarz politikaların önemi azalmış ve bölgesel politikada yaşanan değişimle birlikte içsel kalkınma önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde, birçok bölgesel temelli girişim,

çok düzlemli yönetişim ağında AB yapısal fonlarıyla bağlantılı olarak, yerel firmaların rekabet gücünü artırmak için çalışmıştır (Halkier, 2001).
Yine bu dönemde aşağıdan yukarıya girişimlerin yer aldığı bir bölgesel politika'nın benimsendiği ve BKA'ların ve diğer bölgesel ve yerel kurumların da sayısının artmaya başladığı gözlenmektedir.

4.2.1.1. İngiltere

İngiliz siyasal ve yönetsel yapısından dolayı İngiltere'de yerelleşme uygulamaları 20. yy boyunca çeşitli biçimlerde görülmüş, genellikle de yetki genişliği esasına göre gerçekleştirilmiştir (Karasu, 2005'ten aktaran Özen, 2005).

AB'nin bölgesel kalkınma politikaları, özellikle 1990'dan sonra diğer AB ülkelerinde olduğu gibi İngiltere'de de etkisini göstermiştir. Bu sebeple, 1990'lar İngiltere'de yeni kurumsal yapıların oluştuğu, bölgesel politikaların ve bölgesel anlamda kurumlar arası işbirliğinin öne çıktığı dönemdir (Deas ve Ward, 2000).

Yasal Organizasyon

İngiltere'de 1991'de, AB'nin İstatistiki Bölge Birimleri (İBB) kapsamında idari işlevleri olmayan 8 adet standart istatistiki bölge (Düzey-1) belirlenmiştir. 1988'den beri Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonundan (ERDF) yararlanan İngiltere, bu istatistiki birimlerin kurulmasıyla birlikte bölgesel stratejik plan, bölgesel kalkınma projesi gibi çeşitli kavramlarla tanışmaya başlamıştır

"1994'te bu 8 istatistiki bölgede Sanayi ve Ticaret, Çevre, Ulaştırma, Eğitim ve Çalışma Bakanlıklarının bölge düzeyinde faaliyet gösteren tüm birimleri Bölge İdaresi (GOR) adı verilen bir birim altında toplanmış ve bu idarenin başına da merkezden atanan bir bölge müdürü yerleştirilmiştir. Bu bölge idareleriyle birlikte çeşitli bakanlıkların bölge düzeyindeki tüm hizmetleri örgütlenmiş ve AB fonlarının yönetimi bu birimlere devredilmiştir." (Özen, 2005)

1998'de çıkarılan bir yasa ile İngiltere'de faaliyet alanları Bölge İdarelerinin faaliyet alanlarıyla örtüşen 8 BKA ve Bölge Kalkınma Kurulu adı altında gönüllü üyelerden oluşan 8 kurul oluşturulmuştur. Kurulan BKA'ların finansman ihtiyacı Ticaret ve Sanayi, Başbakanlık, Çevre, Gıda ve Kırsal İşler, Eğitim, Ticaret ve Yatırım, Kültür, Medya ve Spor bakanlıklarının bütçelerinden sağlanmaya başlanmıştır. 2002 yılında oluşturulan Tek Bütçe (Single Pot) sistemiyle, bu bakanlıklardan alınan kaynaklar

tek bir havuzda toplanmıştır. BKA'lar yıllık plandaki hedeflerine ulaşmada gösterdikleri başarıya ve bölgesel ekonomik stratejilerinde tanımladıkları öncelik alanlarına yaptıkları yatırıma göre bu havuzdan pay almaya başlamışlardır (Clark, 2006b)

Kurulan BKA'ların her birinin yönetim kurulu sayısı, personel sayısı, faaliyet alanları ve bütçeleri oluşturulurken kendi bölgelerinin özellikleri dikkate alınmıştır. Londra'da ise 1999 yılında çıkarılan ayrı bir yasa ile Yönetim Kurulu üyelerini Londra Büyükşehir Belediye Başkanı'nın atadığı bir bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur. (Özen, 2005)

Faaliyet Alanları

İngiltere'de BKA'ların öncelikli rolü, bölgelerindeki ekonomik kalkınmanın stratejik yöneticileri olmalarıdır. 1998'de çıkan Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasasında, BKA'ların beş yasal amacı şu şekilde belirlenmiştir:

- Bölgesel ekonomik kalkınma ve yeniden yapılanmayı desteklemek,
- İş alanında yatırımı, verimliliği ve rekabet gücünü arttırmak,
- İş imkânlarını arttırmak,
- Bölgelerinin potansiyelini geliştirmek,
- Sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek (Clark, 2006b).

BKA'ların bu amaçları gerçekleştirmek için üstlendikleri en önemli görevlerden biri, bölgedeki farklı aktörlerin katılımını ve kamu-özel sektör işbirliğini sağlayarak bölgenin kalkınma stratejilerini planlamaktır (Mawson ve Lynch, 1999).

4.2.1.2. İtalya

İtalya, yerel idarelerin güçlü olduğu bir ülke olsa da, 1900lü yıllardan beri kalkınma politikaları devlet tarafından uygulanmıştır. 1970 yılında çıkarılan bir yasayla, ortakları bölgesel yönetim, belediyeler, sanayi ve ticaret odaları ve üniversiteler olan bölge kalkınma ajansları oluşturulmasının önü açılmıştır. 1977 yılında ise, başka bir yasa çıkarılarak seçimle işbaşına gelen bir bölge idaresi kurulmuş, bu idarelere Anayasa güvencesiyle bölgesel planlamaların yapılması, eğitim, sağlık gibi bazı hizmetlerin yerel olarak sunulması amacıyla bölgesel yasama iktidarı (norm koyma yetkisi) tanınmıştır. (Özen, 2005).

Yasal Organizasyon

AB yapısal fonlarının kullanılmasının gündeme geldiği 1990lı yıllarda, İtalya'da bu fonlardan etkin ve verimli bir biçimde yararlanmak için yeni bir yapılanma içine girilmiş ve bu süreçte (1991 tarihli KOBİ yasası ve 1997 tarihli Bassanini yasası ile) bölgesel ve yerel yönetimlerin yetkileri artırılmış ve bu çerçevede BKA'ların da önemi artmıştır (Kayasü vd.,2003). 2000 yılında, yeni yapılanmaya uygun olarak, ulusal rekabet gücünü artırmak için üretim kapasitesini ve girişimciliği geliştirmek, hızlandırmak ve ülke çapına yaymak misyonuyla 'Sviluppo Italia Ulusal Kalkınma Ajansı' oluşturulmuştur (SviluppoItalia Broshure, 2006). Sviluppo Italia'nın sermayesinin tamamı Hazine'ye aittir ve Başbakan'a karşı sorumludur. "Sviluppo Italia'nın son derece özgün bir hukuki yapısı vardır. Sviluppo İtalya, bir taraftan İtalya'nın çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren şirketlerin sermayelerine ortaktır, öte yandan da kamu yararına çalışan ve kar amacı gütmeyen kendi şirket gruplarını koordine eder." Bu ajansın ülkenin 16 bölgesinde ihtiyaçlara göre şekillenmiş olan 16 şubesi vardır. Sviluppo Italia'nın şubeleri de tüzel kişiliğe haiz ve sermayesinin büyük bir bölümü bölge idaresine ait olan kamu şirketleridir. (Özen, 2005).

2006 yılı itibariyle Sviluppo Italia'nın hissedarı olduğu 177 şirket ve bu şirketlerin 61 yan kuruluşu vardır. Bu şirketler bugün toplam 70.000'den fazla kişiye iş vermektedir. Böylece Sviluppo Italia, kamu gelirlerinin yerel yönetim, merkezi yönetim ve özel sektör işbirliği ile tüm ülkeye yatırımın ve üretimin arttırılması için dağıtılmasını sağlamaktadır (Clark, 2006b).

Faaliyet Alanları

Sviluppo Italia'nın kuruluş amacı İtalya'nın güney bölgelerinin rekabet gücünü arttırmak, bu bölgelerde girişimcilik kültürünü yerleştirmek ve bölgelerin potansiyellerini ortaya çıkarabilmek için gerekli olan fiziki, ekonomik ve idari altyapıyı oluşturmak, aynı zamanda 'proje üretme becerisini' geliştirmek olarak belirlenmiştir. Sviluppo Italia üç temel alanda faaliyet göstermektedir:

- Ülke içindeki yatırım ortamını iyileştirmek,
- Yeni Girişimcileri desteklemek,
- Yerel Yöneticilerin ekonomik kalkınma konusunda idari kapasitelerini güçlendirmek. (SviluppoItalia Broshure, 2006)

Sviluppo Italia'ya, 2002 yılında çıkarılan bir kanunla il ve bölge idarelerinin AB kaynaklı fonları ve kredileri bölgesel ve yerel kalkınma amaçlı projelerde kullanmaları için gerekli idari kapasiteyi güçlendirme görevi verilmiştir. Bu projelerin genel faaliyet alanları kısaca,

- Yerel ve Bölge İdarelerinin kamu sözleşme ve ihale kapasitelerini güçlendirme,
- Fizibilite çalışmalarını ve bu çalışmaları projelendirme süreçlerinde teknik ve danışmanlık hizmet sağlama,
- Bölgenin tanıtımını ve yabancı yatırımcının bölgeye çekilmesini sağlamaktır" (Özen, 2005).

Sviluppo Italia'nın bölgelerdeki şubeleri (bölgesel şirketler) yerel düzeyde kalkınma politikalarını organize etmektedirler. Bu şirketler, şu alanlarda hizmet vermektedirler:

- Yeni şirketler kurmak ve mevcut şirketleri geliştirmek,
- Ekonomik faaliyetleri geliştirmek amacıyla bölgesel ve yerel yönetimlere hizmetler sunmak,
- Yerel işletmelere ve yeniliklere olan talebi artırmak,
- Bölgesel gelişmeyi planlamak,
- AB fonları, ulusal ve bölgesel teşvikler konusunda danışmanlık yapmak (Clark, 2006b).

Yerel Girişimler

İtalya'da 1970 yılında çıkarılan yasa çerçevesinde İtalya'nın 20 bölgesinden biri ve gelişmişlik düzeyi AB ortalamasının oldukça üstünde olan Emiglia Romagna'da 1974'te yerel inisiyatifle ERVET (Emiglia Romagna Bölgesel Kalkınma Ajansı) adında bir kalkınma ajansı oluşturulmuştur. ERVET, anonim şirket olarak oldukça ihtisaslaşmış KOBİ'lere ve zanaat firmalarına dayalı bölge ekonomisini geliştirmek üzere kurulmuştur. Ajans hisselerinin %80'i bölgesel hükümete, %19'u yerel bankalara ve %1'de odalar, zanaatkâr birlikleri ve belediyelere aittir. (Kayasü vd.,2003).

38 yıllık bir geçmişi bulunan ve kurulduğu günden bugüne önemli yapısal değişikliklere uğrayan ERVET, kendisini 'Yetenekli Teknik Ajans' olarak tanımlamaktadır. Ajans yeni dönemde, bilgiye dayalı ekonominin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması üzerine çalışmaktadır (ERVET, 2008).

Şu anda 10 hizmet merkezi bulunan ERVET, uzmanlaşmış bu hizmet merkezleriyle sanayi, tarım, ticaret, turizm, ulaşım ve sosyal uyum projeleri yürütmektedir. ERVET'in koordinasyon biriminin görevleri ise şöyle sayılabilir: (Özen, 2005).

Teknoloji transferlerini ve bilgi aktarımını sağlamak, bölgedeki sektörleri yeniliklerden haberdar etmek; hem bölgesel hem de dış finansal kaynakları kullanarak bölgesel kalkınma stratejisi geliştirmek; İtalya'daki ve Avrupa'daki diğer ajanslarla kurumsal ağlar geliştirmek; bölgenin potansiyelinin tanıtımını yapmak ve mevcut projeler için kaynak bulmak; AB programlarının tanıtımını yapmak ve bu programlardan yararlanmak isteyenlere teknik ve danışmanlık hizmetleri vermek; kentsel alanların kullanımı, ulaşım, hizmetlere erişim ve sağlık alanlarında yeniliklerin araştırılmak ve bunları bölgeye taşımak.

4.2.1.3. İrlanda

1973 yılında AB üyesi olan İrlanda'nın bölgesel politikaları AB'ye göre şekillenmektedir. Son dönemde hızla büyüyen İrlanda'da bölgesel dengesizliklerin artmasından dolayı, bölgesel politikalar daha fazla önem kazanmıştır. Bu politikalarda hedef, bölgelerin potansiyellerini harekete geçirebilmektir. (IDA,2002'den aktaran Kayasü vd.,2003).

Yasal Organizasyon

İrlanda'da ulusal kalkınma politikalarının bölgesel içeriğini koordine eden kurumlar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Yatırım ve Kalkınma Ajansı'dır. Bu ajansın amaçları; imalat ve uluslararası servis sektörlerinde yapılacak yatırımlarla ilgilenmek, bu sektörlere yabancı yatırımcı çekmek, var olan yatırımcıları desteklemek ve bölgesel sanayi kalkınmasını gerçekleştirmektir

Bölgesel kalkınma ile ilgili diğer bir kurum da İrlanda Girişim'dir. (Enterprise Ireland). İrlanda Girişim içsel sanayi kalkınmasını gerçekleştirmek için kurulmuştur ve küçük sanayinin ulusal ölçekte gelişiminden sorumludur (Yaşar.,2003).

İrlanda'da şu an 'bölgesel kalkınma ajansı' denilebilecek tek kuruluş 'Shannon Kalkınma'dır (Shannon Development). Shannon Kalkınma, 1950li yıllardaki stratejik önemini kaybeden Shannon bölgesini tekrar canlandırmak üzere, devlete ait bir ajans olarak, fakat limited şirket formatında kurulmuştur.

Faaliyet Alanları

Ana amacı Shannon bölgesinin bütüncül büyümesine yönelik aktiviteler gerçekleştirmek ve bilgi çağına yönelik bölgesel kalkınmaya öncülük etmek olan Shannon Kalkınma, girişimlere olan desteğini sekiz kanalda yürütmektedir. Bunlar; içsel sanayi kalkınması, gıda sektörünün kalkınması, uluslararası sanayi, yenilikçilik merkezi, yatırım ortakları, Ulusal Teknoloji Parkı, Serbest Bölge ve turizm sektörünün kalkınmasıdır. Bu kanallar dışında, AB ile ilişkileri düzenleyen ve bölgenin AB programlarından yararlanmasını hedefleyen 'AB İşleri Birimi' ile bölgedeki teknoloji ve bilgi gelişimini artırmayı hedefleyen 'Shannon Kalkınma Bilgi Ağı' faaliyetlerini sürdürmektedir.

Shannon Kalkınma'nın bütçesi genellikle hizmetlerinden gelen gelirlerle, AB fonları ve Merkezi hükümet fonlarından oluşmaktadır. Çalışmalarına göre iki tür fonu vardır. Bunlardan ilki Oireachtas ödenekleridir. Bunlar sanayiye, harcamalara ve kalkınma çalışmalarına verilen ödeneklerdir. İkincisi YKA ve İrlanda Girişimin verdiği ödeneklerdir. Bunun dışında özellikle AB Sosyal Fonundan, Bölgesel Fonundan, AB programlarında verilen danışmanlık hizmetlerinden finansal kaynak sağlamaktadır (Shannon Broshure, 2007; Yaşar.,2003).

4.2.1.4. Hollanda

1980 öncesi dönemde 'sosyal adalet' ilkesi ile bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik politikaları benimseyen Hollanda, son dönemde 'verimlilik yaklaşımları' üzerine politikalar üretmektedir. Bu dönemde teknoloji, yenilikçilik, AR-GE ve bilginin yayılımı, yeni aktiviteler olarak öne çıkmıştır. Firmaların rekabet gücünü geliştirme hedefine yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Yasal Organizasyon

Hollanda'da 1974 yılından sonra beş tane BKA kurulmuştur. Geri kalmış bölgelerde kurulan bu BKA'ların temel amacı bölgelerindeki sosyo-ekonomik alan ve iş olanaklarını artırmaktır.

Faaliyet Alanları

Kuzey Kalkınma Ajansı (NOM) bu ajanslar içinde ilk faaliyete geçen BKA'dır. Kurulduğu bölgenin özelliklerine uygun olarak, tarım karakterinin ağır bastığı bir ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu amaca ulaşmak için girişimcilere danışmanlık desteği, bölgeye yatırım çekmek, sübvansiyonlar sağlamak, projeler geliştirmek ve koordine etmek gibi araçlar kullanmaktadır.

Bu amacını gerçekleştirmek ve araçları kullanabilmek için NOM dört temel birim oluşturmuştur. Bu dört birim ve görevleri şöyledir:

Yatırım Geliştirme birimi: Ulusal ve uluslar arası potansiyel yatırımcıları bölgeye çekmek.

Finansman birimi: Kuzey bölgesindeki firmaların değerlerini arttırmak için risk sermayesini idare etmek.

İş kalkınma Projeleri birimi: Bölgeye yeni ve yenilikçi aktivitelerde bulunan sanayiyi çekmek.

Sübvansiyon Danışma birimi: Hükümet tarafından sağlanan sübvansiyonlar hakkında bilgi, danışmanlık ve destek sağlamak.

NOM'un finansman kaynağı büyük ölçüde Hollanda hükümetidir. Bununla birlikte kredi kuruluşları ve AB programlarından da finansman desteği almaktadır (Yaşar, 2003).

4.2.2. Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri

Orta ve Doğu Avrupa'da 1989 yılından sonra merkezi planlı ekonomik sistemin yerini Pazar mekanizmasının almasıyla, bölgelerarası dengesizlikler artmıştır. Bunun sonucunda, AB bölgesel politikalarının da etkisiyle bölgesel politikalar yeniden şekillenmiştir.

Bu süreçte bütün Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri AB'ye adaylık sürecinin şartlarını yerine getirebilmek için bölgesel politika alanında yasal, mekânsal organizasyon, idari ve programlama kapasitesi ile finans ve bütçe yönetimi konularında değişiklikler yapmak durumunda kalmışlardır. 1997 yılından sonra 'Bölgesel Kalkınma Yasası' hazırlanarak yasal dönüşüm sağlanmış, yine bu süreçte "İstatistikî Bölge Sınıflamalarını üyelik sonrasında bölgesel politikayı uygulamak ve Yapısal

Fonlardan faydalanmak için tanımlamıştır. Programlama kapasitesine uyum için ise, son beş yıllık dönem için Ulusal Kalkınma Planlarını hazırlamıştır. Ulusal Kalkınma Planlarına ek olarak bölgesel kalkınma planları ve ulusal programlarla kapasitelerini geliştirmeyi hedeflemişlerdir. Ülkelerin birçoğu bölgesel kalkınma fonu oluşturmuşlardır."

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde bölgesel politika ve yapısal fonları yönetmek için bazı yeni kurumlar oluşturulmuştur. Ulusal plan ve programlar ile bölgesel plan şemalarını takip etmek için 'Bölgesel Kalkınma Bakanlıkları', bölgesel politikaların yönetilmesinde aracı kurumlar olarak 'Ulusal Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Konseyleri' ve 'Bölgesel Kalkınma Ajansları' oluşturulan kurumlardan en önemlileridir. İlk kurulan BKA'larda, AB'nin maddi ve teknik desteği olmuştur. Örneğin AB bünyesinde oluşturulan PHARE programı, bu amaca hizmet etmektedir (Kayasü ve Yaşar, 2006).

Orta ve Doğu Avrupa'da BKA'lar, 1990lı yıllardan itibaren yerel ve bölgesel girişimlere danışmanlık hizmeti vermişler, merkezi yönetimin bölgesel düzeydeki yatırımlarını yönetmişler ve AB yapısal fonlarının yönetiminde rol almışlardır (Ferry, 2007).

4.2.2.1 Polonya

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin tamamında olduğu gibi Polonya da AB'ye uyum sürecinde, AB bölgesel politikalarının da etkisiyle bölgesel politikalarını yeniden şekillendirmiştir. Zaten AB yapısal fonlarından PHARE programının ana amacı, Polonya ve Macaristan'ın ekonomik yeniden yapılanmasını sağlamaktır (PHARE-Poland and Hungary; Assistance in Restructuring Economies). PHARE'in Ekonomik ve Sosyal Uyum (PHARE-ESC) programı üretim sektörlerini, insan kaynaklarını ve iş altyapısını güçlendirerek bölgeler arası farklılıkları azaltmak üzerine oluşturulmuştur (Kayasü vd.,2003).

1998'de Polonya'nın AB'ye yakınlaşma ve ekonomisini dönüştürme çabaları merkezi teşkilatın bölgesel düzeyde yeni bir örgütlenme oluşturmasını gerektirmiştir. Böylece mevcut 49 voivodship (il) birleştirilerek bölgesel düzeyde yeni 16 voivodship oluşturulmuştur. 1998'de yeni voivodshiplerde merkezi teşkilata bağlı olmayan ve seçimle iş başına gelen bölgesel bir hükümet kurulması kanunlaşmış ve

böylece Polonya 16 voivodship'e (bölge), 380 poviat'a (il) ve 2489 gminas'a (belediye) bölünmüştür.

2000 yılında bölgesel ölçekte politikaların geliştirilebilmesi için AB standartlarında etkin veri toplanması amacıyla istatistiki bölge birimi sistemi (NUTS) kabul edildiğinden, Polonya AB standartlarına göre 5 NUTS birimine bölünmüştür.

Polonya'da 2000 yılında kabul edilen bir diğer önemli kanun ise Bölgesel Kalkınmanın Desteklenmesine Dair Kanun'dur. Bu kanuna göre merkezi hükümet ve bölgesel hükümet arasında ilişki, özellikle de bölgesel kalkınma programlarının yürütülmesine ilişkin görev ve sorumluluklar düzenlenmiştir.

Buna göre Voivodship Kurulları; girişimciliğin ve KOBİ'lerin desteklenmesi, istihdam yaratılması, altyapı yatırımları, kurumsal kapasite geliştirme, çevrenin korunması, eğitim ve kültür, araştırma ve öğrenim aktiviteleri için detaylı proje hazırlayarak devlet bütçesinden fon talep edebilirler. (TEPAV, 2005a)

Yasal Organizasyon

Polonya'da bölgesel kalkınmadan 1991 yılından itibaren kurulmaya başlayan BKA'lar sorumludur. Ama yereldeki bazı kuruluş ve vakıflar da kalkınma konusunda BKA'lara birlikte çalışmaktadır. Şu anda sayıları 70'i bulan olan BKA'ların büyük çoğunluğu yerel yönetimler, ulusal düzeydeki Polonya Kalkınma Ajansı veya Sanayi Kalkınma Ajansı (IDA) tarafından kurulmuştur. Kuruluş aşamasında hükümet tarafından IDA kanalıyla finansal olarak desteklenmektedirler. Daha sonra, her ajans kendi finansmanını oluşturmaktadır. Bunların çoğu anonim şirket olarak kurulmuştur (Kayasü vd.,2003; Ferry, 2007)

"Polonya'da ulusal ölçekte BKA'ların çalışmalarında önemi olan üç kurum vardır. Bu kurumlar: Bunlardan ilki Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı (PARD)'dır. PARD AB kaynaklı fonların bölgesel ya da yerel kalkınma ajanslarına dağıtımını koordine eden kamu otoritesidir. İkincisi, yerel düzeyde faaliyet gösteren pek çok ajansın sermaye ortağı olan Sanayi Kalkınma Ajansı (IDA)'dır. Sonuncusu ise kalkınma ajansları için çeşitli faaliyetler (eğitim, network oluşturma, bilgi değişimi vb.) yürüten STK modelindeki Bölgesel Kalkınma Ajansları Ulusal Birliğidir." (TEPAV, 2005a)

Faaliyet Alanları

AB'deki pek çok ajansın aksine Polonya'daki kalkınma ajanslarının çoğu Ticaret Hukuku'na tabi olmaları ve kurumsal yapıları nedeniyle kar amacı güden faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Pek çok kalkınma ajansı için birinci derecede önemli faaliyet, bölgenin yerli ve yabancı yatırımcılara tanıtılması ve yatırımın bölgeye çekilmesidir (TEPAV, 2005a).

BKA'lar bölgesel ve yerel kalkınma stratejisi hazırlamakla birlikte yerel firmalara danışmanlık hizmetleri de vermekte ve gerektiğinde AB programlarının uygulamasını da üstlenebilmektedirler. Ayrıca BKA'lar bölgelere hibe ve kredi gibi finansal destekler sağlamak, istihdama katkı sağlayacak pazar imkânlarını geliştirmek, yerel yönetimlere eğitim, danışmanlık ve proje desteği sunmak, bölgenin uluslararası tanıtımı için çalışmalar yapmak, konferanslar ve toplantılar düzenlemek gibi bir çok faaliyette bulunmaktadırlar (Clark, 2006).

4.3. Türkiye'deki BKA Uygulamaları

Türkiye'de BKA'lara ilişkin ilk çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamaktadır. BKA'ların gündeme gelmesi, ulusal kalkınma planlarının hedeflenen sonuçlara ulaşamaması, bölgesel dengesizlikler gibi içsel nedenler, AB'ye uyum sürecindeki hızlanma ve dünya genelinde bölgesel kalkınma politikalarının ve bölge anlayışının değişmesi gibi dışsal nedenler ile ilişkilendirilebilir (DPT, 2006a).

4.3.1. Yerel Girişimler

İlk BKA uygulamaları olarak, bazı şehirlerdeki yerel girişimlerin çabaları gösterilebilir. Bu tarz yerel girişimlerin, belirli bir gelişmişlik düzeyini yakalamış İzmir, Samsun, Mersin ve Antalya gibi şehirlerde ortaya çıkması, dikkat çekicidir. Bu girişimlerin ortak yönü, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının girişimleriyle oluşturulan, yaptırım gücü olmayan bölgesel temelli kuruluşlar olmalarıdır.

Batı Akdeniz Ekonomisini Geliştirme Vakfı (BAGEV)

Ülkemizdeki bir bölgesel gelişme temelli sivil oluşum olan BAGEV, 2000 yılında Antalya – Burdur – Isparta illeri ve ilçelerinde ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve bilimsel gelişme ve kalkınmayı sağlamak, bölgenin stratejik gelişim planını

hazırlamak ve bu bağlamda her türlü çalışmanın yapılmasını sağlamak amacıyla, bölgedeki belediyeler, Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları, Deniz Ticaret Odası ve Üniversitelerin ortak girişimi ile kurulan bir sivil toplum kuruluşudur.

Vakıf , bu amaca binaen ilk olarak bölge potansiyelinin ve önümüzdeki 20 yıllık perspektif içinde neler yapılabileceğini tespitini hedeflemiş, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin maddi desteğiyle, Akdeniz ve Süleyman Demirel Üniversitesi'nin öğretim üyelerinden oluşan 20 kişilik bir çalışma grubuna, "Batı Akdeniz Bölgesel Gelişim Projesi"ni hazırlatmıştır. Projede akademisyenlerin görev alması ile bölgedeki bu araştırma kurumlarının ilgisini hem daha fazla kalkınma sorunlarına yöneltilmesi hem de üniversitelerarası işbirliği ile sinerji yaratılması sağlanmaya çalışılmıştır.

2003 yılı başında tamamlanan "Batı Akdeniz Bölgesel Gelişim Raporu"nda, sürdürülebilir ekonomik gelişme amacıyla altyapının geliştirilmesi, AB ile bütünleşme çerçevesinde dışa açılımın sağlanması, yerel kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve eşgüdümün sağlanması, doğal kaynakların ve çevresel imkânların değerlendirilmesi ve sektörel işbirliği temel stratejiler olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede bölgenin tarım, hayvancılık, madencilik, enerji, imalats ve hizmet sektörlerinde potansiyelleri araştırılmıştır. 2003 yılında Afyon'un da katılımıyla genişleyen oluşum, fuar organizasyonları, bölgesel tanıtım ve ihracat ürünleri katalogu çalışmaları ile bölgeyi ilgi odağı yapma çabalarına devam etmektedir.

BAGEV, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası başkanlığında, Burdur Ticaret ve Sanayi Odası, Isparta Ticaret ve Sanayi Odası, Alanya Ticaret ve Sanayi Odası, Manavgat Ticaret ve Sanayi Odası, Antalya Ticaret Borsası ve Antalya Deniz Ticaret Odası temsilcilerinden oluşan 7 kişilik Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir. (TEPAV, 2005b, 1-2) (DPT, 2006a)

Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV)

Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı, 1992'de 'İzmir ve çevresinin ekonomik gelişmesini hızlandırmak için yurtiçi ve yurtdışı kurum ve kuruluşların ilgisini arttıracak tanıtım ve teşvik çalışmaları yapmak, bu konuda diğer kurum ve kuruluşlarca yürütülen çalışmalara yardımcı olmak, Ege'yi gelişmiş bir bölge haline getirmek, bölgeye dış ilişkilerin ve sermaye hareketlerinin yoğunlaştığı bir ortamda ekonomik canlılık kazandırmak amacıyla' kurulmuştur. Böylece farklı kurum ve

kuruluşların faaliyetlerini tek çatı altında toplayarak kaynak ve zaman israfının önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

1993 yılında Avrupa Birliğinin Akdeniz ülkelerine yönelik MEDINVEST programının 300.000 ECU'luk desteğiyle ülkenin ilk Kalkınma Ajansı EBKA Vakıf bünyesinde kurulmuştur. EBKA İrlanda, Almanya, Fransa ve İtalya 'nın önde gelen kalkınma ajanslarından eğitim almış, Fransa'nın çeşitli kentlerinde bölgenin potansiyelini anlatmıştır. İzmir ili için bir veritabanı hazırlanmıştır. EBKA 1997 yılından beri EGEV'in bünyesinde anonim şirket olarak varlığını sürdürmektedir.

1997 yılında küresel rekabet gücünü artırmak maksadıyla, EGEV'nın tüm bölge illerini içermesi gerektiği düşünülmüş ve 1998'de Afyonkarahisar, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, Manisa, Muğla, Kütahya ve Uşak illeri EGEV'e dahil olmuşlardır. EGEV'in mütevelli heyetinde 10 ilin valileri, belediye başkanları, rektörleri, oda, birlik, borsa yönetim ve meclis başkanları, STK başkanları yer almaktadır.

EGEV'in vizyonu 'kaynaklarının doğru kullanımına dayalı, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı çağdaş standartlarda gerçekleştirmiş bir Ege', misyonu ise 'Ege bölgesi için özgün bir kalkınma modelinin ortak akıl ve katılımcılıkla oluşturulması ve uygulanmasında öncülük etmek' olarak belirlenmiştir.

EGEV, misyonu doğrultusunda 2000 yılında Ege Bölgesi Gelişim Projesi'ni başlatmıştır. Proje için DPT ile bir protokol imzalanarak stratejik planlama çalışmaları için yetki alınmıştır. DPT'nin katkı ve yönlendiriciliğinde yürütülen bir projenin amacı bölgesel gelişim potansiyelini ortaya koymak, kaynakların daha etkin kullanımını sağlamak, gelişmeyi ve özellikle yabancı sermaye çekimini hızlandırmaktır. Yapılan çalışmalar sonucunda doğal kaynaklar, enerji, finans, sanayi, sağlık, tarım ve hayvancılık, ticaret ve turizm gibi etkinlik alanlarına 2020'lere giderken hangi illerin diğerlerine göre daha fazla ağırlık vermek istediğini ortaya koyan bölgesel uzlaşma haritaları elde edilmiştir. Daha sonra öncelikli sektörler (gıda ve ekolojik tarım, turizm, jeotermal, stratejik madenler ve toprağa dayalı sanayi) ve sorunlar belirlenmiş ve bu sorunların çözümüne yönelik projeler geliştirilmiştir (EGEV, 2008).

Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi (MEKİK)

Mersin Ticaret ve Sanayi Odası'nın girişimleriyle 1998-2002 yılları arasında, Mersin'in kalkındırılması amacıyla yürütülen çeşitli faaliyetler (tespitler, raporlar ve çalışma planları..vb.) neticesinde Mersin Kalkınma Ajansı 2002 yılı Haziran ayında kurulmuştur. Ajansın kuruluş sürecinde, Avrupa'da bu konularda başarıyı yakalamış tecrübeli ajansların uzmanları davet edilerek çalışmalar yapılmış ve aralarında MURCİA– İspanya, LAHOUR –Fransa, ALSACE – Fransa, SHANNON – İrlanda ve EURADA (Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği)'nin bulunduğu kuruluşların da destek ve danışmanlığı sağlanmıştır.

Mersin Kalkınma Ajansı'nın misyonu "Bölgenin ve insanların sürdürülebilir refahını yükseltmek için Mersin Bölgesinin AB ve uluslararası arenada rekabet edebilir pozisyonunu geliştirmek" olarak belirlenmiş ve bu amaçla bölgesel stratejilerin oluşturulması, uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliğin desteklenmesinin yanı sıra alt yapı hizmetlerinin de sunulmasına yardımcı olmak, yerli ve yabancı yatırımcılara gerekli destek ve rehberlik hizmetlerini sağlamak yönünde çalışmalar yürütülmüştür. Ajansın teşkilat yapısında gerektiğinde uzman danışman desteğinden de yararlanılan Stratejik Araştırmalar ve Proje Üretim Birimi , AB ile İrtibat ve Fon Araştırma Birimi, Dışa Açılma ve KOBİ Birimi, Kültür, Sanat ve Turizm Birimi, Tanıtım ve İletişim Birimi yer almaktadır. Ajans bu birimler altındaki faaliyetlerini 5 personel ile yürütmektedir. Ajans EURADA adıyla bilinen Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği'nin de Türkiye'den tek üyesidir.

Mersin ilinin temel kurumları ile "Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi" (MEKİK) kurulmuş ve MTSO bünyesindeki Mersin Kalkınma Ajansı görevinin 2004 yılından itibaren formal teşkilat yapısına sahip MEKİK tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

Ajansın önderliğinde Mersin AB Yerel Bilgi Bürosu kurulmuş, yerel halkın AB konusunda bilinçlendirilmesini ve bilgi taleplerine destek olmayı hedefleyen, 2003 yılı için 6000 EURO ve 2004 yılı için 5000 EURO destek alan büro, 2005 yılı için AB Komisyonu'ndan 44.000 Euro'luk destek almıştır. Bir kültür projesi olan ve toplam 75.665 Euro bütçeli Mozaik Projesi 2004 yılında tamamlanmıştır. Turizm sektörü servis hizmetlerinde kaliteli ara eleman yetiştirilmesi amacıyla 14 ay süre ile uygulanacak ve 145.380 € hibe kaynaklı MEGEP projesi, Romanların yok olmaya

yüz tutmuş olan sepetçilik sanatını temel alarak bambu mobilya üretimini öğrenmeleri hedefleyen ve 85.143 € hibe kaynaklı BAMEP projesi ile son olarak AB'ye üye ülkelerden deneyim ve örnek uygulamaları MERSİN'e transfer ederek bölgenin yenilikçilik politikalarını geliştirmek ve iyileştirmek amaçlayan ve 530.511 € hibe kaynaklı Mersin Bölgesel Yenilikçilik Stratejileri başlıklı BİS Projesi kazanılmış ve halen uygulanmaktadır (DPT, 2006a; MTSO, 2008).

Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi (SABEK)

Samsun Valiliği, Samsun Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı ve DPT arasında 'Samsun İl Gelişim Stratejisi'nin hazırlanması için bir protokol imzalanmıştır. Protokolde, Samsun İl Gelişim Stratejisi kapsamında yapılacak temel planlama ve bu konuda yapılacak tüm çalışmaları yönlendirmek maksadıyla 2004 yılında Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi (SABEKAK) kurulması öngörülmüştür. Konsey bu amaçlarını gerçekleştirmek üzere bünyesindeki üyeleriyle SABEK A.Ş. şirketini kurmuştur. SABEK A.Ş. aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek üzere çalışmalar yapmaktadır:

- Samsun stratejik bölgesel ekonomik kalkınma planını yapmak.
- Samsun bölgesel kalkınma uygulama projelerini yapmak.
- Yeni iş ve işyerleri oluşturmak.
- Mevcut işyerlerinin yapılanmalarını takip edip yeni teknolojilerden faydalanmalarını sağlamak ve onların pazar paylarını artırmak.
- Yatırım altyapısı çerçevesinde bölge imkânlarını pazarlamak.
- Mevcut şirketlerin uluslararası tanıtımlarını yapmak ve AB kuralları çerçevesinde kurumsallaşmalarını sağlamak.

SABEK A.Ş.'nin çalışmaları sonucunda Samsun İl Gelişim Stratejisi üç aşamalı olarak hazırlanmıştır. İlk aşamada mevcut durumun analizi yapılmıştır. Bunun sonucunda Samsun'da gelişmeyi sağlayacak üç temel kaynağın; tarım ve tarıma dayalı sanayi, uzman işgücünün varlığına bağlı olarak yer seçimi kararları veren sanayiler ve uluslararası ticaret olduğunu belirlenmiştir. İkinci aşamada İl Strateji Raporu, üçüncü aşamada ise bu stratejilerinin uygulanmasını içeren ana plan ve projeler açıklanmıştır.

Samsun İl Gelişim Stratejisi kapsamında Samsun'da SABEK A.Ş. tarafından belirlenmiş öncelikli projeler hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bunlar: Tek Durak Hizmet Merkezi, İŞGEM (İş Geliştirme Merkezi), Uluslararası Ticaret-Taşımacılık, Vakıf Üniversitesi, Tersaneler, Tarımsal Sanayi, Çevre Düzeni Planı, İzleme Değerlendirme (TÜİK), Sanayiye KOSGEB Desteği projeleri olarak sayılabilir (SABEK,2008).

4.3.2. Bölgesel Kalkınma Odaklı Projeler

GAP Girişimci Destekleme Merkezleri (GAP-GİDEM)

GİDEM (Girişimci Destekleme Merkezleri) Projesi, Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilen ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi (BKİ) Başkanlığı ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) tarafından işbirliği içerisinde yürütülen bir KOBİ geliştirme projesidir. (Sayın, 2006)

GAP-GİDEM Projesi'nin vizyonu 'GAP Bölgesi'nin önce ulusal daha sonra da uluslararası rekabet gücünü artırmak'tır.

GAP-GİDEM'in misyonu ise 'GAP Bölgesi'ndeki girişimcilere ve KOBİ'lere kaliteli ve yüksek katma değerli iş geliştirme hizmetleri sunarak bölgesel işletmelerin girişimcilik ve yönetim kapasitelerinin güçlendirilmesi'dir.

Misyon çerçevesinde, yerel iş alemi ile işbirliği içerisinde yerel sosyo-ekonomik kalkınmayı hedefleyen pilot proje ve programlar uygulanmakta, belirlenen konularda eğitim ve bilgilendirme hizmetleri ile işini geliştirmek isteyen girişimci ve yatırımcılara danışmanlık hizmetleri verilmektedir (GİDEM, 2008).

Girişimci Destekleme Merkezleri, Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa illerinde kurulu GİDEM ofisleri vasıtasıyla hizmet vermektedir. Bu ofisler başlangıç aşamasındaki firmalar da dâhil olmak üzere tüm işletmelerin yönetimsel, operasyonel ve girişimcilik kapasitelerini geliştirme yönünde faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetlerde imalat sanayi işletmeleri öncelikli olarak görülmektedir .

GİDEM Projesi kapsamında, "her ilde rekabet avantajı taşıyan sektörlerin geliştirilmesi çalışmalarının yürütülmesi ve böylece global rekabet için söz konusu sektörlerde bir takım fırsat pencerelerinin açılmasına imkan sağlanması" için **"Sektörel Fırsat Pencereleri"** adıyla bir program geliştirilmiştir. Sektörel Fırsat

Pencereleri programı ile, aşağıda belirtilen sektör veya faaliyet alanlarında rekabet avantajı geliştirme ile ilgili çalışmalar yürütülmüştür:

Adıyaman: Tekstil ve hazır giyim sektörü, sarımsak ve türevleri üretim sektörü.

Mardin: Gümüş telkari işlemeciliği sektörü, gıda sektörü (özellikle, makarna, bulgur, irmik, v.b.).

Diyarbakır: Dicle Üniversitesinde Girişimcilik Merkezi kurulması faaliyeti, mermer işleme sektörü, kadın girişimciliği geliştirme faaliyeti.

Şanlıurfa: Organik tarıma dayalı sanayi geliştirme sektörü, tıbbi ve aromatik bitki ve türevleri sektörü, güneş enerjisi ile kurutulmuş gıda sektörü (GİDEM, 2006).

Sektörel fırsat pencereleri çalışmalarında öne çıkan ve uluslararası piyasada rekabet şansı olan sektörlerde ikinci aşama olarak **"kümeleme"** yaklaşımının uygulanmasına karar verilmiştir.

Kümelenme yaklaşımında temel felsefe, "sektörel değer zincirinde yer alan ve sektörde birbirleriyle girdi ve çıktı ilişkisinde bulunan tüm mal ve hizmet üreten kurum ve kuruluşların belli bir coğrafi mekânda toplanması ve böylece toplam katma değerin söz konusu mekânda oluşumuna katkı sağlamalarının temin edilmesi"dir. GİDEM Projesi kapsamında 2004 yılı ortalarında geliştirilen kümelenme programı iki aşamadan oluşmaktadır:

(i) Küme Analizi (Sektörün mevcut durumunun tespiti),

(ii) Küme Geliştirme (Sektörün küresel rekabet gücünün geliştirilmesi)

GİDEM ofislerinin yer aldığı illerde kümelenme yaklaşımının izlendiği 'star sektörler': Adıyaman'da tekstil/hazır giyim sektörü; Mardin'de gıda (makarna, bulgur, irmik, v.b.) sektörü; Diyarbakır'da mermer işleme sektörü; Şanlıurfa'da organik tarıma dayalı sanayi sektörü olarak belirlenmiştir. (Sayın, 2006)

AB Destekli Kalkınma Programları

Geri kalmış bölgelere destek verilerek ekonomik ve sosyal uyumun artırılmasını içeren AB destekli bölgesel kalkınma programları 2004-2006 Ön Ulusal Kalkınma Planında tespit edilmiş 12 öncelikli Düzey-2 bölgesinde başlatılmıştır. Bu programların uygulanmasında Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali İşbirliği Programı kapsamında, Avrupa Komisyonu'nun Uygulama Kılavuzunda (PRAG) belirtilen

kurallar esas alınmaktadır. Programa AB fonundan kaynak sağlanmaktadır. Ayrıca %25 oranında Türkiye katkısı söz konusudur. Program çerçevesinde hibe desteği sağlanan alanlar; insan kaynaklarının geliştirilmesi, istihdamın artırılması, küçük ölçekli altyapı ve kırsal altyapının inşası ve girişimciliğin desteklenmesi gibi alanlardır.

AB destekli bölgesel kalkınma programlarının etkin bir şekilde yürütülmesi için bu programların 'yararlanıcısı' olan DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü ve bölge düzeyinde Hizmet Birlikleri bünyesindeki Program Uygulama Birimleri (PUB) sistemin temel aktörleri olarak görev yapmaktadır. PUB'lar, programların AB kurallarına uygun ve etkin bir şeklide yürütülmesinden sorumludur. PUB'lardan çalışan personele proje yönetimi ve AB hibe mekanizması konusunda eğitim sağlanmıştır.

AB destekli bölgesel kalkınma programları sayesinde bugüne kadar 35 ile, AB fonlarından kaynak aktarılmıştır (DPT, 2007)

Kalkınma Birlikleri

Ülkemizde AB destekli bölgesel kalkınma programlarını uygulama sürecinde BKA gibi çalışan çeşitli hizmet birlikleri kurulmuştur. Bu hizmet birliklerinin kurulmasının genel amacı, Ön Ulusal Kalkınma Planında ekonomik ve sosyal uyum kapsamında desteklenmesi öngörülen Düzey 2 bölgelerinde ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmanın yanı sıra merkezi ve bölgesel düzeyde proje uygulama kapasitesini artırmaktır. (DPT, 2008).

Bu hizmet birlikleri:

- Serhat İlleri Kalkınma Birliği (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars)
- Orta Anadolu Kalkınma Birliği, (Kayseri, Sivas, Yozgat)
- Konya ve Karaman İlleri Kalkınma Birliği (Karaman, Konya)
- Doğu İlleri Kalkınma Birliği (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) olmak üzere şu an dört düzey 2 bölgesindedir.

Bu birliklerin öncelikli çalışma alanları şunlardır:

- Tarım ve Hayvancılık
- Yerel kalkınma girişimleri

- KOBİ'ler
- Küçük Ölçekli Altyapı
- Kapasite Geliştirme:
    - Proje uygulamasını desteklemek üzere teknik yardım hizmeti alınması
    - İdari yapıların güçlendirilmesi (DPT, 2008).

4.4. BKA'ların Etkinliğinin Tartışılması

Dünya'da ve Avrupa'da sayıları 15000'in üzerinde olan BKA'ların, temel amaçları olan 'bölgesel kalkınma'yı sağlamak noktasında ne kadar başarılı oldukları, BKA tecrübesini yaşayan her ülkede tartışılmaktadır.

Yönetimsel farklılıklar bir tarafa bırakılırsa, bugün için BKA'ların en önemli meselesi, gittikçe kalabalık ve karmaşık hale gelen bölgesel politika alanında, BKA'ların rolü ve varoluş amacı hakkında bir fikir birliği ve farkındalık sağlanması; yani BKA'ların 'konumlandırılması'dır (Ferry, 2007).

BKA'ların yapısal özellikleri dikkate alındığında dört önemli rolleri olduğu görülecektir: Ekonomik etkinlik, liderlik, koordinasyon ve uygulayıcılık. BKA'ların **ekonomik** etkinlikleri, girişimcilik yaklaşımı ile bölgelerinde pazarlar oluşturmaları; **liderlik** rolleri, bölge için uzun vadeli planlar hazırlamaları ve vizyon belirlemeleri; **koordinasyon** rolleri, parçalanmış kamu sorumluluklarını tek çatı altında toplamaları ve kamu-özel sektör-sivil toplum işbirliğini tesis etmeleri; **uygulayıcı** rolleri ise uzman personel ile gelişme stratejilerini izleme, yönetme ve desteklemeleridir (Clark, 2006a).

Ekonomik Etkinlik

BKA'ların ekonomik etkinliği, finansal kaynakları ile doğru orantılıdır. Önceki bölümde anlatıldığı gibi, finansal açıdan güçlü olan ajansların faaliyetleri de o ölçüde çeşitli ve verimli olmaktadır. BKA'ların etkinliğinin kısıtlayan en önemli faktörün finansman kaynaklar olduğu dile getirilmektedir (Beer v.d., 2005).

BKA'ların kendi faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler dışında kalan kaynakların düşüklüğü ajansları bütçe açığını tamamlamak adına gelir odaklı çalışmalara itmektedir. Bu durumda da ajanslar zamanla maddi kaynak yaratma çabası içerisine

girerek, yürütmekle sorumlu oldukları diğer çalışmaları geri plana atmak durumunda kalabilirler. AB üyeleri arasında bölgesel farklılıkların en çok hissedildiği Portekiz'deki durum bunun somut bir örneğidir. Portekiz'deki BKA'ların mali kaynakları daha çok özel sektörden sağlanmaktadır. Yeterli mali desteği bulamayan ajanslar gelir getirici faaliyetlere öncelik vermektedir. Ajansların mali sıkıntıya düşmesi personel sayısında ve kalitesinde yetersizliklere neden olmanın yanı sıra, kısıtlı personelin gelir getirici faaliyetlere yönlendirilmesi sonucu bölge için strateji geliştirme ve uygulama gibi temel faaliyetlerin hayata geçirilmesi olumsuz yönde etkilenmektedir (Can v.d., 2007).

Polonya'da ise, bazı ajanslar önemli yerel kaynakları yönetirken, ajansların büyük çoğunluğu ulusal fonlara ve AB programlarına bağlı bulunmaktadır (Ferry, 2007). Bu da, ajansların 'aşağıdan yukarıya' ortak bölgesel gelişme stratejileri oluşturmak yerine fon kapma yarışına girmelerine sebep olmaktadır.

İngiltere'de de, merkezi hükümetin fonları ile ayakta duran BKA'lar üzerinde yoğun bir politik baskı oluşmuştur. Sonraki dönemde, merkezi hükümetin BKA'lara ayırdığı fonlar rekabetçi ortamda dağıtılmaya başlanmıştır. İngiltere'deki BKA'ların ekonomik öncelikleri çok fazla vurgulayarak, sürdürülebilirlik ve sosyal boyutu ikinci plana atması da eleştiri konusu olmuştur (Mawson and Lynch, 1999).

Liderlik ve Koordinasyon

BKA'ların bölgenin vizyonunu belirlemedeki öncü rolleri, bölgedeki tüm kesimlere kendilerini kabul ettirmeleri ile mümkündür. Bunun için de, politize olmadan, bilimsel verilerle ve stratejik planlarla çalışmaları gerekmektedir.

BKA'ların büyük çoğunluğunda, hükümetlerin politik baskısı bir problem teşkil etmektedir. Örnek olarak, İngiltere'de BKA'lar, merkezi yönetimin yakın kontrolü altındadır. İngiltere'deki BKA'ların yenilikçi rollerine yönelik en büyük tehdit; merkezi yönetimin politika uygulama aracına dönüşmeleridir (Hughes, 1998). Merkezi hükümet, bölgesel kalkınma stratejilerinin uygulanmasına zaman zaman kısıtlar koyabilmekte, bakanlıklar ise bazı bölgesel sorumluluklarını BKA'lara aktarmakta direnmektedirler. Bu nedenle BKA'ların politikalarının, diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyonunda da zaman zaman sorunlar yaşanmıştır (Mawson and Lynch, 1999).

Kamu yaptırımı olmayan, yerel girişimler olarak örgütlenmiş BKA'lar (örn: İtalya-ERVET) ise yerel ve bölgesel idareler, ticaret ve sanayi odaları, üniversiteler, girişimci birlikleri ve bölgede faaliyet gösteren diğer kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyonun sağlanmasında güçlük çekmektedir. Özellikle önemli yatırımların söz konusu olduğu projelerde yerel/bölgesel idareler daha etkin ve baskın bir rol oynamakta, yatırımın sektörler arasındaki dağılımı sorunlara neden olmaktadır (Özen, 2005).

Türkiye'de, yukarıda sayılan yerel girişimler de, benzer sorunlar yaşamışlardır. Kamu yaptırımından yoksun olmak, hem bölgesel kalkınmaya liderlik etmeyi ve vizyon oluşturmayı hem de kurumlar arasında koordinasyon sağlama işlevini zorlaştırmaktadır.

Uygulayıcılık-Teknik Kapasite

BKA'ların etkinliği, bir ölçüde BKA'ların stratejileri ile ilgilidir. Fakat, BKA'lar tarafından açıklanmış stratejiler, toplam organizasyonun sadece bir bölümünü göstermektedir. BKA'ların etkili olabilmesinde, daha ziyade, yönetim kurulu ve personelin kabiliyet ve sorumlulukları çerçevesinde oluşan organizasyonun dinamizmi belirleyicidir (Hughes, 1998).

5. TÜRKİYE'DE YENİ DÖNEM: YASAL KURUMLAR OLARAK 'KALKINMA AJANSLARI'

5.1. AB'ye Uyum Sürecinde Türkiye'deki Yasal Dönüşüm

Türkiye'de BKA'ların yasal olarak kurulma sürecinde beş temel aşama /adım vardır. Bu adımlar şöyle özetlenebilir:

1. Adım: Helsinki Zirvesi

Türkiye, BKA ile ciddi anlamda ilk kez aday üyeliğinin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonunda tanışmıştır. Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin AB üyeliğine aday bir devlet olduğu ve diğer aday ülkeler gibi mevcut Avrupa Stratejisi doğrultusunda, reformlarını hızlandıran ve destekleyen bir katılım öncesi stratejiden yararlanması gerektiği kararlaştırılmıştır.

2. Adım: Katılım Ortaklığı Belgesi

Bu karar sonrasında, AB Konseyi'nce onaylanan, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum için yapması gerekenleri, AB Müktesebatına uyum yükümlülüklerini, katılım öncesi süreçte sağlanması beklenen mali yardımları ve üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), 24 Mart 2001 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır (European Commission (EC), 2005 ; DPT, 2003a).

AB Komisyonu'nun hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında yer alan BKA'ları oluşturmak amacıyla yasal düzenlemeler süreci başlatılmıştır.

Katılım Ortaklığı Belgesinin birincisi 8 Mart 2001 tarihinde, ikincisi 19 Mayıs 2003 tarihinde yayınlanmıştır. Birinci Katılım Ortaklığı Belgesinde, kısa ve orta vadede;

- 'AB İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması'na geçilmesi,
- Bu birimler bazında istatistiklerin toplanması,

- Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmaya yönelik ulusal bir politikanın belirlenmesi ve
- Bölgesel düzeyde koordinasyonu sağlayacak yapılar oluşturulması hususları üzerinde yoğunlaşılmıştır.

2003 yılında yayınlanan ikinci Katılım Ortaklığı Belgesinde ise; ilk belgedeki kurumsal kapasiteye ilişkin değerlendirmeleri takiben özetle;

- Bir ulusal kalkınma planı hazırlanması ve plan vasıtasıyla bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik bir ulusal politikanın belirlenmesi ve
- İBBS Düzey 2 Bölgelerinde bölge planları oluşturulması konuları yer almıştır. (DPT, 2006b)

3. Adım: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

Katılım Ortaklığı Belgesinde yapılması istenen İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde geçilmiştir. AB bölgesel istatistiki sınıflandırmasına paralel bir şekilde, üç düzey halinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılmıştır. 28 Ağustos 2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan bu sınıflandırmanın, aynı karar kapsamında bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesinde esas alınması kararlaştırılmıştır. (İBBS ileride ayrıntılı olarak anlatılacaktır)

4. Adım: Ön Ulusal Kalkınma Planı

Yine bu çerçevede, bölgesel gelişme alanında, gerek 2003 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde gerekse bu belge temelinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı koordinasyonunda hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planında (ÖUKP) bölgesel gelişme politikalarını yerel ve bölgesel bazda uygulayacak kurumsal bir mekanizmanın geliştirilmesi ve bu alandaki program ve projelerin yönetimine ilişkin bazı görevlerin Kalkınma Ajanslarına (KA) devredilmesi öngörülmüştür. (DPT, 2006a)

5. Adım: Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun

AB'ye giriş sürecinde bölgesel gelişme çalışmalarının bölgesel ölçekte daha kurumsal bir yapıya kavuşmasına imkân verecek olan '5449 sayılı Kalkınma

Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun', 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

Ajansların pilot bölge olarak iki yerde kurulmasına karar verilmiş ve TR 62 Adana ili merkez olmak üzere Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı ile TR 31 düzey 2 bölgesinde İzmir ilini kapsayan İzmir Kalkınma Ajansı kurularak faaliyetlerine başlamıştır.

AB fonlarının, AB prosedürleri gereğince önceden belirlenen kriterlere göre seçilen proje tekliflerini finanse etmesi, iki temel nedenden ötürü KA'ların kurulması ihtiyacını doğurmuştur:

- Bölgenin ihtiyaçlarının ve önceliklerinin bölgedeki tüm aktörlerin katılımıyla saptanması ve bu önceliklere göre proje çağrılarının yapılması ihtiyacı;
- Belirlenen kriterlere uygun olarak, yerel ihtiyaçlara uygun proje üretme ve uygulama kapasitesinin geliştirilmesi ihtiyacı. AB projelerinin asıl uygulayıcıları belediyeler, il özel idareleri, odalar, üniversiteler ve diğer STK'lar olacağından, bu aktörlerin bölgedeki diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla çok sıkı işbirliği içinde bölgenin stratejik planını oluşturmaları ve bu plana göre hareket etmelerinin sağlanması KA'ların en temel görevi olarak görülmektedir. (DPT, 2006a)

Yukarıda değinilen Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM), Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV) tarafından yürütülmüş olan kalkınma ajansı kurma çalışmaları, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası tarafından kurulan Mersin Kalkınma Ajansı, Samsun-SABEK ve Batı Akdeniz'de BAGEV'in bölgesel planlama çalışmaları ülkemizdeki bölgesel çabalarla oluşturulan ve yürütülen BKA girişimleri, Türkiye için bir ilk adım olmuştur. Ancak, bu kurumların etkinlik alanları ve kapasitesi ülke çapında bölgesel gelişmeyi tetikleyecek niteliğe ulaşamamıştır. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun genel gerekçesinde bu yerel girişimlerin 'genellikle, özel kesimin ve sivil toplum kuruluşlarının sektörel uzmanlaşma, üretim ilişkileri, sosyal dayanışma, çevre koruma, hemşehrilik dayanışması ve yerel kalkınma temelinde oluşturuldukları' ve 'çoğu zaman teknik açıdan proje üretme ve uygulama kapasitesinden yoksun durumda' bulundukları belirtilmektedir. Genel gerekçede, kurum ve kuruluşlar belli kapasiteye ulaşsalar bile kendilerine yerelde rehberlik edecek, yerel aktörler arasında

koordinasyon ile yeterli kaynak ve destek sağlayacak kurumsal bir yapının gerekli olduğu üzerinde durulmuştur.

5.2. İstatistiki Bölge Birimleri Sistemi

AB'ye uyum sürecinde, Katılım Ortaklığı Belgesi çerçevesinde atılan adımlardan biri de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılmasıdır (İBBS). 1988 yılından beri Avrupa'da uygulanagelen İBBS (NUTS-Nomenclature of Territorial Units for Statistics) sistemi, Avrupa İstatistik Enstitüsü (EUROSTAT) tarafından bölgesel istatistiksel verilerinin sağlanabilmesi için tek bir bölgesel bölünme belirlemek amacıyla kurulmuştur. Böylece, bölgelere ait istatistiklerinin karşılaştırılabilmesi ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının doğru tespit edilebilmesi amaçlanmıştır.

5.2.1. AB'de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS)

NUTS sisteminin yasal çerçevesi 2003 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından yayınlanan bir yönetmelik ile çizilmiş, bu tarihten sonra NUTS sistemi Avrupa Birliği'nin resmi istatistik sistemi haline gelmiştir.

EUROSTAT'a göre bölgeler temelde ikiye ayrılır: Normatif bölgeler ve Fonksiyonel Bölgeler.

Normatif Bölgeler, siyasi olarak belirlenirler. Normatif bölge sınırları, bölgesel yönetimlere verilen görevlere, bu görevleri etkin ve ekonomik olarak yürütecek nüfus büyüklüğüne, tarihi, kültürel ve diğer faktörlere göre belirlenmektedir.

Fonksiyonel Bölgeler, analitik gereksinimlere göre belirlenirler. Bu bölgeler oluşturulurken coğrafi (yükseklik, toprak kabiliyeti, jeolojik durum..vb.) ve sosyo-ekonomik (gelişmişlik düzeyi, ekonomik etkinlikler..vb.) kriterler dikkate alınır.

Bu ayrıma göre NUTS bölgeleri, bölgesel politikaların uygulanması ve verilerin toplanması amacıyla, AB'ye üye ülkelerin idari yapılanmaları temel alınarak belirlendiği için normatif bölgeler olarak adlandırılabilir.

NUTS sınıflandırmasının amaçları EUROSAT tarafından özetle şu şekilde sıralanmaktadır:

- Topluluk bölgesel istatistiklerinin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlulaştırılması.

- Bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılabilmesi.
- Topluluk bölgesel politikalarının çerçevesinin belirlenmesi.

NUTS, üç düzeyli bir hiyerarşik sınıflandırmadır. Bölgesel düzeyde, AB ülkeleri genellikle iki ana idari bölünmeye sahiptir (Almanya'da 'Länder' ve 'Kreise', Fransa'da 'régions' ve 'déparments'… gibi). Bu ülkelerde üçüncü NUTS düzeyi, ya önemsiz bir idari bölünmeye karşılık gelmekte veya idari bir karşılığı bulunmamaktadır. Örneğin, Fransa'da NUTS-1 düzeyinin, İtalya, Polonya, Romanya ve İspanya'da NUTS-2 düzeyinin, Belçika'da NUTS-3 düzeyinin idari bir karşılığı bulunmamaktadır.

Bu üç bölgesel düzeye ilave olarak, yerel düzeyde de 'Yerel Yönetim Birimleri' (Local Administrative Units-LAU) adıyla iki NUTS bölgesi tanımlanmıştır.

2003 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından yayınlanan NUTS yönetmeliğine göre, her NUTS düzeyi için belirlenen ortalama en az-en çok nüfus eşikleri şöyledir:

Tablo 5.1: NUTS 1-2-3 Nüfus Büyüklükleri

DÜZEY	EN AZ	EN FAZLA
NUTS 1	3 milyon	7 milyon
NUTS 2	800.000	3 milyon
NUTS 3	150.000	800.000

Kaynak: EUROSTAT, 2007

Avrupa Komisyonu 1961 yılındaki Brüksel Konferansı'nda NUTS-2 bölgeleri, bölgesel politikaların uygulanması ve bölgesel problemlerin analiz edilmesi için uygun olan temel bölgeler olarak kabul edilmiştir. Yapısal Fonlardan yapılacak yardımlar da NUTS-2 düzeyinde belirlenmektedir. NUTS-1 bölgeleri, Topluluk boyutundaki bölgesel problemlerin analizinde kullanılan birincil sosyo-ekonomik bölgeler, NUTS-3 bölgeleri ise özel problemlerin tespiti ve bu çerçevede alınacak tedbirlerin belirlenmesi amacına yönelik daha küçük çapta bölgelerdir.

NUTS sistemine göre Avrupa Birliği, son katılımlarla birlikte, şu an NUTS-1 düzeyinde 97, NUTS-2 düzeyinde 271 ve NUTS-3 düzeyinde 1303 bölgeye ayrılmaktadır.

NUTS sisteminin amacı, Avrupa Birliği'nde ortak bir istatistik dili geliştirmek ve aynı NUTS düzeyindeki bölgelerin karşılaştırılabilir olmasını sağlamaktır. Fakat, üye ülkelerdeki aynı NUTS düzeyleri arasında nüfus, yüzölçümü, ekonomik veya yönetimsel güç açısından çok büyük farklılıklar mevcuttur.

Örneğin, NUTS 1 düzeyinde, Almanya'daki Nordrhein-Westfalen bölgesi 18 milyon nüfusa sahipken, Finlandiya'nın Åland bölgesinin toplam nüfusu sadece 26.000 kişidir. Buna benzer şekilde, aynı NUTS düzeyindeki bölgelerin alanları da birbirinden çok farklıdır. Bunun sebebi, ülkelerin farklı coğrafi, ekonomik, siyasi koşullara sahip olmasıdır. (EUROSTAT, 2007; 9-13)

5.2.2. Türkiye'de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)

Yukarıda belirtildiği gibi AB'ye üye ülkelerde kullanılmakta olan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması, Katılım Ortaklığı Belgesi'ne dayanılarak Türkiye tarafından hazırlanan Ulusal Programda kısa vadeli öncelikler yer almıştır.

28.08.2002 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile 'bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlanması' yapılmıştır.

Türkiye'de yapılan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında, mevcut idari yapılanmadaki temel idari birim olan iller 'Düzey 3' (NUTS 3) olarak tanımlanmıştır. Bunun sebebi olarak da, Avrupa'daki NUTS 3 düzeyindeki nüfus ortalamasının Türkiye'deki İllerin nüfus ortalamasına yakın olması gösterilmiştir. Ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak 'Düzey 1' ve 'Düzey 2' olarak gruplandırılmıştır.

Şekil 5.1: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Düzey 3) (DİE, 2006)

'Düzey 2' kapsamında oluşturulan 26 bölgeye, bölgedeki en etkin ilin adı verilmiştir Bu bölgelerin merkez illeri İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Bursa, Kocaeli, Ankara, Konya, Antalya, Adana, Hatay, Kırıkkale, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illeridir.

Şekil 5.2: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Düzey 2) (Die, 2006)

Düzey 2 bölgeleri de kendi aralarında gruplandırılarak, 12 adet Düzey 1 bölgesi oluşturulmuştur. Bunlar, ayrılmıştır. Bunlar İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgeleridir.

Şekil 5.3: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Düzey 1) (Die, 2006)

Türkiye'deki İBBS sisteminde 'Düzey 2' ve Düzey 3' istatistiki bölge birimlerinin idari bir karşılığı bulunmamaktadır. Bunun için, en büyük idari yapılanma olan illerin gruplandırılması yoluna gidilmiştir. Türkiye'de kurulması düşünülen BKA'lar 26 'Düzey 2' bölgesinde kurulacağı için, bu bölgelerin nasıl oluşturulduğu daha bir önem kazanmaktadır. DPT kaynaklarında, bu bölgeler oluşturulurken 'yerleşim merkezlerinin kademelenmesini, iller arasındaki fonksiyonel ilişkileri, coğrafi koşulları, istatistik toplama ve plan yapma amacına uygunluğun' dikkate alındığı belirtilmekte, daha detaylı bir bilgi verilmemektedir (DPT, 2006a). İBBS düzeylerini belirlemede aktif rol oynayan Devlet İstatistik Enstitüsü'ne göre ise İstatistiki bölgelerin tanımlanmasında kullanılan temel faktörler:

- Nüfus
- Bölgesel Kalkınma Planları
- İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
- Temel İstatistik Göstergeler
- Coğrafya olmak üzere beş gruptur (DİE, 2006).

Türkiye'de İBBS uygulaması yapılırken, AB NUTS sistemindeki nüfus eşiklerine genellikle dikkat edildiği görülmektedir. Bununla birlikte en büyük üç şehir olan İstanbul, Ankara ve İzmir'in nüfuslarının bu eşiklere uyması mümkün değildir. Ayrıca, nüfus yoğunluğunun fazla olduğu TR-62 (Adana alt bölgesi) ve TR-41(Bursa alt bölgesi) gibi bazı Düzey-2 bölgelerinin nüfus eşiklerinin üstünde, TR-82

(Kastamonu alt bölgesi) Düzey-2 bölgesinin de nüfus eşiklerinin altında olduğu gözlemlenmektedir (TUİK, 2007).

5.3. BKA'ların Yapısal Özellikleri

Türkiye'de kurulması düşünülen BKA'ların yapısal özellikleri 5449 sayılı 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'da açıklanmıştır. Kanunda BKA'ların kuruluş amaçları, faaliyet alanları, finansman kaynakları, kurumsal yapıları ve statüleri ayrıntılı olarak tanımlanmıştır.

5.3.1. Kuruluş Amaçları

Kanunun genel gerekçesinde, **'**bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları, yerel ve küresel rekabetteki değişimler, AB'ye uyum sürecindeki yükümlülükler, finansal ve beşeri kaynakların rasyonel dağılımı zorunluluğu, çevresel duyarlılıktaki artış, yerel kalkınma ve örgütlenme taleplerinin artışı ve bu taleplerin etkin yönlendirilmesi ihtiyacı gibi nedenler'den dolayı**;** yeni bölgesel gelişme ve planlama anlayışına uygun olarak yerelde teknik kapasitesi yüksek bir kuruma ihtiyaç duyulduğu anlatılmaktadır. Bu çerçevede;

- Yerel-bölgesel potansiyeli, dinamikleri ve özgünlükleri ortaya çıkararak bunları en iyi şekilde değerlendirip planlayabilecek;
- Potansiyeli ve dinamikleri rekabetçi, katılımcı, esnek, aksiyona dayalı bir yaklaşımla harekete geçirebilecek ve ulusal, uluslararası pazarlarda ekonomik, sosyal, kültürel birer değer haline dönüştürebilecek;
- Bütün kurum, kuruluş ve şahıslara sağladığı idari, mali, teknik desteklerle başta girişimciler olmak üzere bütün kesimlerde bir kalkınma bilinci ve ivmesi oluşturabilecek;
- Yenilikçi, rekabete dayalı kaynak tahsisi mekanizması, etkin izleme ve değerlendirme işlevleri ile kalkınma planları, bölgesel gelişme planları ve programların uygulama kapasitesini geliştirecek ve
- Hem ulusal, hem de bölgesel-yerel düzeyde, başta istihdam ve gelir olmak üzere ekonomik ve sosyal göstergelerin iyileştirilmesine, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasına ve dolayısıyla ülkenin genel refah ve istikrarına olumlu katkılar sağlayacak olan

Kalkınma Ajanslarının (KA) en kısa zamanda kuruluşu ve işler hale getirilmesi'nin gerekli olduğu anlatılmaktadır.

Kanuna göre, Türkiye'de kurulacak BKA'ların temel amaçları 'kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak'tır (Madde 1).

5.3.2. Faaliyet Alanları

Kanunda, ajansların görev ve yetkileri tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre, ajansların faaliyet gösterecekleri alanları şöyle gruplandırmak mümkündür:

PLANLAMA: Ajanslar, bizzat planlama yapmak yerine yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak ve bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmakla görevlidir. Ajanslar, bölge plân ve programlarına uygun olarak, bölgenin kırsal kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunurlar ve bu kapsamdaki projelere destek sağlarlar

İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON: Ajanslar, bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmekle görevlidir. Ayrıca, bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek de ajansın görevleri arasındadır.

FON YÖNETİMİ: Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plânı ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak, ajansın önemli görevlerinden biridir.

AR-GE: Ajanslar bölgenin tabii, iktisadi ve beşeri kaynak ve imkânlarını tespit etmeye, ekonomik gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapar, yaptırır, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları destekler.

TANITIM: Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak; Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede

tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak, ajansların görevlerindendir.

GİRİŞİMCİLERİ DESTEKLEME: Ajanslar yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemekle de görevlidirler (Madde 5).

5.3.3. Finansman Kaynakları

Türkiye'de kurulacak BKA'ların finansmanının, dünyadaki örneklerine benzer şekilde, kamu, özel sektör, uluslararası fon desteği ve hizmet gelirleri olmak üzere dört kaynaktan sağlanması öngörülmüştür. Kanuna göre BKA'ların bütçeleri şu kalemlerden oluşmaktadır:

Kamu gelirleri: Genel bütçe vergi gelirlerinin binde beşi, il özel idareleri gelirlerinin yüzde beşi ve belediyelerin gelirlerinin yüzde biri.

Özel Sektör Desteği: Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının gelirlerinin yüzde biri.

Uluslararası Fonlar: Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar ile ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

Faaliyet gelirleri ve bir önceki yıldan devreden gelirler (Madde 19).

5.3.4. Kurumsal Yapı

Kanunda BKA'ların teşkilat yapısı 'Kalkınma Kurulu', 'Yönetim Kurulu', 'Genel Sekreterlik' ve 'Tek Durak Ofisler'den oluşmaktadır (Madde 7).

Kalkınma Kurulu ajansın danışma organı olup, kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan en fazla 100 kişilik bir kuruldur. Kurul, ajansın faaliyetlerini izler ve yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunur (Madde 8-9).

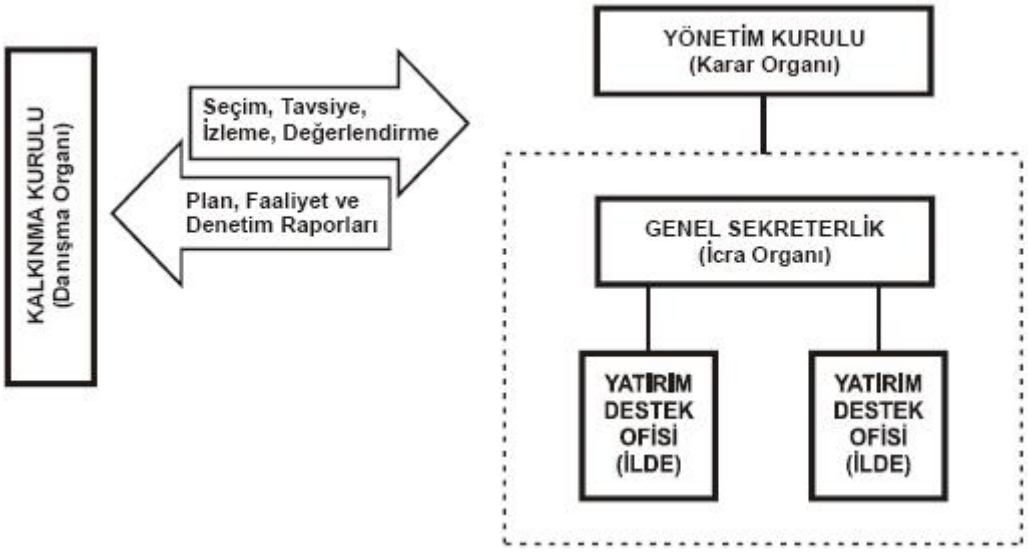
Yönetim Kurulu, ajansın karar organıdır. Bir ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulu vali, büyükşehir belediye başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile Kalkınma Kurulu tarafından seçilecek üç özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşu temsilcisinden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkezi olan yerlerdeki belediye

başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Yönetim Kurulunda, ajansın her türlü faaliyet ve bütçe kararları alınır ve raporlar onaylanır (Madde 10-11).

Genel sekreterlik, ajansın icra organıdır. Yukarıda sayılan faaliyetlerin yürütülmesinden Genel Sekreterlik sorumludur (Madde 12-13).

Her ilde açılacak olan Yatırım Destek Ofisleri ise, yatırımcıların bürokratik işlemlerini tek elden takip edip, en kısa sürede sonuçlandırmakla görevlidir (Madde 15-16-17).

Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Devlet Planlama Teşkilatı sorumludur.

Şekil 5.4: Kanuna Göre 'Kalkınma Ajansları'nın Teşkilat Yapısı (İzka, 2007)

5.4. Türkiye'deki BKA'ların Değerlendirilmesi

Türkiye'de kurulacak 'Kalkınma Ajansları' ile ilgili yasal düzenlemeler, akademik çevrelerde son birkaç yıldır yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'a yapılan eleştiriler şu başlıklar altında değerlendirilebilir:

5.4.1. Statü

Kurulacak 'Kalkınma Ajansları'nın statüsü tartışmaların odak noktası olmuştur. Ajansların kamu gelirlerinden pay almaları, yönetim kurulu başkanının vali olması, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan personelin ajanslarda görev alabilmesi, Tek

Durak Ofisler'in izin ve ruhsat işlemlerini yürütmesi ajanslara kamu kuruluşu niteliği kazandırırken; tüzel kişiliği haiz ve Kanunla belirtilmemiş tüm işlemlerinde özel hukuka tabi olmaları ise özel kuruluş gibi çalışacaklarını göstermektedir.

Bu noktada Kanun'a birbirine tamamen karşıt üç eleştiri gelmektedir. İlk eleştiri 'Kalkınma Ajansları'nı yönetim kurulu başkanları olarak valilerin temsil edecek olmasının BKA'ların özerk yapısını zedeleyeceği, Avrupa'daki BKA'larda yönetim kurulu başkanlarının, bölgeyi ve iş çevrelerini çok iyi tanıyan kimseler arasından seçildiği ya da atandığı yönündedir (Özen, 2005). Yine bu çerçevede, ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan DPT'nin sorumlu olmasının, ajanslara DPT'nin taşra teşkilatı görünümü verdiği dile getirilmektedir (Berber, 2005).

İkinci eleştiri ise, ajansların özel hukuka tabi olmalarının, kamu kesiminin bölgesel kalkınma konusunda ikinci plana itilmesine sebep olacağı, sermayeye hizmet eden bir özel sektör kuruluşu gibi hizmet edeceği, neticede Türkiye'yi federatif bir yapıya götürebileceği hususudur (Demirci, 2006).

Kalkınma ajanslarının statüsü ile ilgili üçüncü eleştiri, ajansların hem kamu yetkileriyle donatılması, hem de özel sektör mantığıyla hareket etmesinin işlevsel olmayacağıdır (Alıca, 2006).

Bu eleştiriler, kamu-özel sektör ortaklığı anlayışının Türkiye'de tam olarak olgunlaşmadığını göstermektedir. 'Kalkınma Ajansları'nın kamu yararını gözetme ve devlet gücünü kullanma açısından kamu yetkilerini kullanması, dinamik ve işlevsel olabilmeleri için de faaliyetlerinde ve personel politikasında özel sektör mantığı ile hareket etmeleri yadırganacak bir durum olmasa gerektir. Türkiye için yeni olan bir uygulamada, yönetim kurulu başkanının da kamu temsilcisi olması anlayışla karşılanmalıdır.

5.4.2. İşlev

'Kalkınma Ajansları', adından da anlaşılacağı gibi, bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına hizmet edecektir. Genel gerekçede belirtildiği gibi, 'bu süreçte yerel aktörlerin hem planlama, hem de uygulama safhalarında sürekli aktif olması, sahiplenme göstermesi, araştırma ve proje üretme kapasitesi geliştirmesi ve bunu kurumsallaştırması' çok önem arzetmektedir. Fakat bütün bölgelerin yerel kapasitesi aynı değildir. Az gelişmiş bölgelerin 'bölgesel rekabet gücü' zayıf olduğu için, 'bölgesel rekabet'e dayalı 'Kalkınma Ajansları' modelinin avantajlı konumda

bulunan gelişmiş bölgeleri daha ileriye götüreceği, bölgelerarası gelişmişlik farklarının daha fazla büyüyeceği savunulmuştur (Çalt, 2005; Ataay, 2006).

Az gelişmiş illerin dezavantajı, ancak 'Kalkınma Ajansları'nın kamusal rolünün ağır basması ile giderilebilir. Geçmiş dönemdeki 'bölgesel eşitsizlikleri gidermek' amacıyla uygulanan politikalardan da ders alınarak, az gelişmiş yörelerdeki potansiyellerin 'Devlet desteği' ile harekete geçirilmesi, bu yörelerin kalkınması için gerekli 'aktivasyon enerjisi'nin kalkınma ajansları marifetiyle sağlanması, problemin çözümünü kolaylaştıracaktır.

Ajansların 'planlama' işlevi de soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Planlamadaki yetki karmaşasına bir kurumun daha ekleneceği, bunun da karmaşayı artıracağı, ayrıca ajansların planlama için gerekli teknik kapasiteye sahip olmadıkları savunulmaktadır. (Çamur, 2005). Kanunda ise ajansların doğrudan planlama yapmayıp, bölge kalkınma planlarını izleyen, destekleyen ve değerlendiren bir işlev üstleneceği belirtilmektedir.

5.4.3. Teşkilat Yapısı

'Kalkınma Ajansları'nın en önemli özelliklerinden biri 'esnek ve dinamik' bir yapıya sahip olmalarıdır. Kanunun genel gerekçesinde belirtildiği gibi, her ajansın kuruluşunun 'Kuruluş Kararnamesi' şeklinde isimlendirilen bir Bakanlar Kurulu kararı ile yapılması, böylece bölgelerin özgün şartları ve yapılarına göre teşkilat yapılarının, birimlerinin, büyüklüklerinin ve diğer yapısal özelliklerinin özelleştirilmesi hedeflenmektedir. Bununla birlikte, Kanunda çizilen genel çerçevenin 26 Düzey-2 bölgesinin tamamı için uygun olup olmadığı da bir tartışma konusudur. Ajansların tek bir modele bağlı kalarak oluşturulması, esnek yapıdan uzaklaşmayı getirecektir (Kayasü ve Yaşar, 2006).

'Kalkınma Ajansları'nın teşkilat yapısının diğer bir özelliği 'katılımcı ve diyaloga açık' olmasıdır. Ajansların danışma organı niteliğindeki 'Kalkınma Kurulu'nun %70'inin sivil toplum örgütleri, özel sektör, üniversiteler ve yerel yönetimlerin temsilcilerinden oluşması, karar organı niteliğindeki 'Yönetim Kurulu'nda da sivil toplum temsilcileri bulunması, bu hedefi sağlamaya yönelik düzenlemeler olarak görünmektedir. Uygulamada katılımcılığın ne kadar sağlanabileceğini ise zaman gösterecektir.

5.4.4. Mali Yapı

‘Kalkınma Ajansları’nın bütçesinin kamu gelirleri, özel sektör desteği, uluslararası fonlar ve hizmet gelirlerinden oluşması öngörülmüştür.

Avrupa’daki tecrübelere dayanarak, uluslararası fonların sürekli bir kaynak olarak görülmesinin yanlış olacağı söylenebilir. Bu fon ve kredileri temin etmek için, rekabetçi avantajların da yüksek olması gerekmektedir.

Özel sektör de, ajanslara karlılık esasına göre finansman sağlayabilir. Odalar ve borsaların gelirlerinden aktarılacak payın, özellikle az gelişmiş bölgelerde çok düşük olacağı aşikârdır.

‘Neticede, ajansların en önemli finansörü, ilk etapta yine kamu kaynakları olacaktır. Kalkınma Ajansları’ sisteminin başarıya ulaşması için, özellikle az gelişmiş bölgelerde, ajanslar küresel düzeyde rekabet edecek düzeye erişmeden kamu desteğinin çekilmemesi gerekmektedir.

Bununla birlikte, bütçede merkezi yönetimin ağırlığının olmasının, ajansları siyasi istikrarsızlıklara daha açık hale getirebileceği, bu bağlamda ajansların bölgede daha güçlü bir duruşa sahip olmasın için faaliyete dayalı gelirlerin ağırlıkta olması gerektiği de vurgulanmıştır (Can vd, 2007) . Faaliyet gelirleri ise, ancak ajanslar belli bir kapasiteye eriştikten sonra faydalı olacak boyuta erişebilir. Zaten, nihai hedef her ajansın kendi kendine yetebilirliği sağlayabilmektir.

6. TÜRKİYE'DE KURULMASI PLANLANAN BKA'LAR İÇİN İKİ AŞAMALI YER SEÇİMİ MODELİ

Önceki bölümlerde ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere, 1970'li yıllarda bölgesel politikalar değişmeye başlamıştır. Bu süreçte en önemli değişim, ekonomik faaliyetlerinin yeniden dağıtımının yerini içsel kalkınmaya verilen önemin almasıdır. İçsel kalkınmada bölgelerin potansiyellerinin harekete geçirilmesi hedeflenmektedir. BKA'ların temel amacının da yerel/bölgesel kalkınmayı sağlamak olduğu bilinmektedir.

BKA'ların etkinliğini ve başarısını etkileyen faktörler, BKA'ların yapısal özellikleri, bölgesel politikalar, bölgesel, ulusal ve uluslar arası bağlantılar ile ilgili olabilir. Maude ve Beer'e göre bu faktörler şöyle gruplanabilir:

- Finansal kaynaklar. Kaynakların varlığı planlama, yönetim ve uygulama aşamalarında BKA'ların etkinliğini belirler.
- Personel. Nitelik ve nicelik olarak yeterli personelin varlığı BKA'nın etkinliğini belirleyen diğer bir faktör olarak öne çıkmaktadır.
- Vizyon oluşturmayı içeren stratejik planlama sürecinin varlığı.
- Meşruiyet ve yetki. BKA'nın etkin olabilmesi için, tabandan tavana yerel ölçekte ve tavandan tabana merkezi yönetimlerce desteklenmesi gereklidir.
- Yerel girişimcilerle bağlarının gücü. Özel sektörün ve yerel girişimciliğin bölgesel kalkınmadaki rolünden yola çıkarak, BKA'ların bünyesinde yerel iş dünyasından temsilciler olması önemlidir
- Görevleri. Ajansların bölgesel ekonominin motorunu oluşturan sektörlerle ilgili çalışmalar yapmaları gereklidir.
- Bölgesel tutarlılık. Bölgede geçerli olan ortak hedeflerin BKA'lar tarafından benimsenmesi, böylelikle içinde bulundukları toplumun desteğini kazanmaları önemlidir. (Kayasü ve Yaşar, 2004)

BKA'ların kuruluş yerinin seçimi ile ilgili belli prensipler olmamakla birlikte, BKA'ların etkinliğinin, faaliyetlerini sürdürdükleri ekonomik ve kurumsal ortama bağlı olduğu, Avrupa ülkeleri tecrübesinde görülmüştür. Gelişmiş kentler, her zaman yenilikçiliğin ve ekonomik kaynakların merkezi olmuşlardır (Scott, 2001). Gelişmiş kentlerde ya da sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren kalkınma ajanslarının her türlü insani, teknolojik ve mali kaynaklara daha yakın oluşu şüphesiz onların kırsal bölgelerde faaliyet gösteren kalkınma ajanslarından çok daha fazla sayıda ve daha komplike projeler yürütmesini sağlamıştır (TEPAV, 2005a). EURADA'ya göre bir BKA'nın kuruluş yeri seçiminde şu parametreler dikkate alınmalıdır:

- Nüfusun yeterli olması,
- Girişim ve girişimcilik altyapısı,
- İşgücünün becerikli olması,
- Bölgesel gelişme stratejileri üzerinde fikir birliği sağlanması,
- Gelişmeye elverişli sektörlerin belli bir bölgede varlığı (EURADA,1999).

Bu parametrelere; rekabete dayanan bir iş çevresinin olması, devlet desteğinin sağlanması ve altyapının geliştirilmesi..vb. parametreleri de dahil edenler olmuştur (Berber, 2005)

6.1. Kriterlerin Belirlenmesi

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de kurulacak olan BKA'lar için iki aşamalı bir yer seçimi uygulaması yapılmıştır. Bunun için kuruluş yeri ve alansal analiz teorisyenlerinin kuramları dikkate alınarak bir 'Bölgesel Cazibe Modeli' (Pakoz Modeli) geliştirilmiştir. Tümevarım yöntemi baz alınarak geliştirilen modellerin (Lucam, Island, Chirstaller, Lowry vd) daha hassas sonuçlar ürettiği bilinmektedir (Yüzer M.A. 2001). Bu çalışma kapsamında geliştirilen modelde, Türkiye'de uygulamanın aksine, tümevarım yöntemiyle, illerin seçiminden bölgelerin oluşturulmasına giden bir süreç takip edilmektedir. Modelin ilk aşamasında 5 kriter belirlenerek, hepsi eşit ağırlıklı olarak puanlandırılmış, böylece Türkiye'deki her il için bir 'sürükleyicilik indeksi' belirlenmiştir. Sürükleyicilik indeksi sıfırın üzerinde olan illerin 'Sürükleyicilik' özelliğine sahip olduğu kabul edilmiştir. Daha sonra bu iller, coğrafi bölgelere göre sınıflandırılmış ve her bölgede öne çıkan belirli sayıda il

seçilerek, BKA'ların kurulacağı 25 il tespit edilmiştir. İkinci aşamada ise illerin sürükleyicilik indeksini, iller arasındaki fonksiyonel ilişkileri, kurumsal ilişkileri ve uzaklığı hesaba katan bir formül geliştirilerek, sürükleyici illerin diğer iller üzerindeki 'Çekim Gücü' hesaplanmıştır. Böylece her ilin çekim alanındaki iller gruplandırılarak, İBBS sistemine uygun 25 Düzey-2 bölgesi oluşturulmuştur.

6.1.1. İlk Aşama Kriterleri

BKA'ların mekândan bağımsız olarak düşünebilmesi mümkün değildir. BKA'ların kurulacağı şehrin bölgesindeki gelişmeye öncülük edebilmesi gereklidir. Modelin ilk aşamasında bölgesel gelişmeye öncülük edecek 'Sürükleyici illeri' tespit etmek için, BKA'ların kamu-özel ortaklığına dayalı rekabetçi yapısı ve işlevleri de göz önüne alınarak beş kriter belirlenmiştir. Bu kriterler şunlardır:

- Yaşam Kalitesi
- Girişimcilik
- Kurumsal Kapasite
- Bölgesel Etkinlik
- Bilimsel Etkinlik

Bu kriterlerin nihai değerlendirmesinde 'Coğrafi Koşullar' da 6. kriter olarak devreye girmektedir.

6.1.1.1. Yaşam Kalitesi

Bir kentin veya bölgenin rekabet gücü tanımlanırken, 'katılımcıların yaşam standartlarının yükseltilmesi ve yaşam kalitesinin sürekliliğinin sağlanabilmesi' de en önemli faktörler arasında sayılır (Kitson, Martin, Tyler, 2004). Bu sebeple, 'Sürükleyici iller'in ilk özelliği, o illerdeki yaşam standartlarının yüksek olmasıdır.

İllerdeki yaşam kalitesini belirlemek için Devlet Planlama Teşkilat tarafından 1996 ve 2003 yıllarında, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini tespit etmek maksadıyla hazırlanan **'İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'**ndan faydalanılmıştır.

Mevcut idari yapı temelinde 81 ilin kapsandığı araştırmada; *sosyal* (demografik, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı, diğer refah) ve *ekonomik* (imalat, inşaat, tarım, mali)

alanlardan seçilen 58 değişken kullanılmıştır. Araştırmada birbiriyle bağımlı olan değişkenlerin kullanılmasına imkân veren gelişmiş bir istatistik tekniği olan temel bileşenler analizi uygulandığı belirtilmiştir (DPT, 2003). (58 değişkenin tamamı EK-3'de verilmiştir).

DPT araştırmasına göre illerin 'Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik İndeksi' (S.E.G.İ.) ve bu indeksin 10'luk sisteme dönüştürülmesi Tablo 6.1'de verilmiştir. (İstanbul, Ankara ve İzmir, her açıdan (nüfus, gelişmişlik düzeyi, sektörler…) ülke ortalamasının çok üzerinde olduklarından, araştırmanın sağlıklı olması için, kriterlerin 10'luk sisteme dönüştürülmesinde, bu üç ilden sonraki en yüksek indekse sahip iller temel alınmıştır. –bu tablo için Kocaeli-)

Tablo 6.1: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik İndeksine Göre Kentlerdeki Yaşam Kalitesi

İller	**S.E.G.İ.**		**İller**	**S.E.G.İ.**		**İller**	**S.E.G.İ.**	
İSTANBUL	4,8	24,7	**KARABÜK**	0,21	1,1	**KİLİS**	-0,41	-2,1
ANKARA	3,31	17,0	**HATAY**	0,19	1,0	**AKSARAY**	-0,45	-2,3
İZMİR	2,52	13,0	**UŞAK**	0,16	0,8	**SİNOP**	-0,48	-2,5
KOCAELİ	**1,94**	**10,0**	**BURDUR**	0,14	0,7	**ERZİNCAN**	-0,49	-2,5
BURSA	1,67	8,6	**SAMSUN**	0,08	0,4	**ÇANKIRI**	-0,51	-2,6
ESKİŞEHİR	1,1	5,7	**KIRIKKALE**	0,05	0,3	**ERZURUM**	-0,53	-2,7
TEKİRDAĞ	1,05	5,4	**NEVŞEHİR**	-0,07	-0,4	**TOKAT**	-0,59	-3,0
ADANA	0,94	4,8	**KARAMAN**	-0,09	-0,5	**ORDU**	-0,64	-3,3
YALOVA	0,93	4,8	**ELAZIĞ**	-0,1	-0,5	**DİYARBAKIR**	-0,66	-3,4
ANTALYA	0,91	4,7	**RİZE**	-0,17	-0,9	**YOZGAT**	-0,71	-3,7
KIRKLARELİ	0,86	4,4	**AMASYA**	-0,18	-0,9	**ADIYAMAN**	-0,77	-4,0
DENİZLİ	0,71	3,7	**TRABZON**	-0,18	-0,9	**BAYBURT**	-0,8	-4,1
MUĞLA	0,71	3,7	**KÜTAHYA**	-0,2	-1,0	**KARS**	-0,81	-4,2
BOLU	0,6	3,1	**KIRŞEHİR**	-0,22	-1,1	**ŞANLIURFA**	-0,83	-4,3
BALIKESİR	0,56	2,9	**MALATYA**	-0,22	-1,1	**IĞDIR**	-0,89	-4,6
EDİRNE	0,56	2,9	**ARTVİN**	-0,26	-1,3	**BATMAN**	-0,9	-4,6
İÇEL	0,51	2,6	**AFYON**	-0,27	-1,4	**GÜMÜŞHANE**	-0,92	-4,7
BİLECİK	0,5	2,6	**DÜZCE**	-0,27	-1,4	**MARDİN**	-0,98	-5,0
KAYSERİ	0,47	2,4	**ÇORUM**	-0,32	-1,6	**SİİRT**	-1	-5,2
GAZİANTEP	0,46	2,4	**OSMANİYE**	-0,33	-1,7	**ARDAHAN**	-1,07	-5,5
ZONGULDAK	0,44	2,3	**K.MARAŞ**	-0,34	-1,8	**VAN**	-1,09	-5,6
AYDIN	0,42	2,2	**NİĞDE**	-0,35	-1,8	**BİNGÖL**	-1,12	-5,8
SAKARYA	0,4	2,1	**GİRESUN**	-0,36	-1,9	**HAKKARİ**	-1,13	-5,8
ÇANAKKALE	0,36	1,9	**KASTAMONU**	-0,37	-1,9	**ŞIRNAK**	-1,13	-5,8
MANİSA	0,34	1,8	**SİVAS**	-0,4	-2,1	**BİTLİS**	-1,15	-5,9
KONYA	0,25	1,3	**TUNCELİ**	-0,4	-2,1	**AĞRI**	-1,28	-6,6
ISPARTA	0,21	1,1	**BARTIN**	-0,41	-2,1	**MUŞ**	-1,43	-7,4

6.1.1.2.Girişimcilik

Yeni nesil bölgesel kalkınma anlayışında diğer önemli nokta, **özel sektör ve bölgesel rekabetin** ön plana çıkmasıdır. Bundan dolayı, belirli bir yaşam standardını yakalamış olan illerin gelişmeyi yönlendirebilmek için 'Girişimcilik Kültürü'ne de sahip olmaları gerekmektedir. Post-fordist üretim sistemi neticesinde öne çıkan 'Yeni Sanayi Odakları' işte bu girişimcilik kültürünün ürünüdür. Ülkemizde de DPT tarafından belirlenen 'Cazibe Merkezleri', bu anlayışla öne çıkması beklenen illeri kapsamaktadır.

'Yeni Sanayi Odakları' yaklaşımının temelinde Perroux'un 'Kalkınma Kutupları Teorisi' bulunmaktadır. Bu teoriye göre, ekonomik kalkınma her yerde aynı anda değil, önce bazı noktalarda (veya merkezlerde) farklı yoğunluklarda belirmekte ve buradan çeşitli hızlarla, farklı yollardan ekonominin tümüne yayılmaktadır (Dinler, 2005). Ancak 'Kalkınma Kutupları Teorisi'ne göre, yeni bir kutbun doğuşu için bir yörede gelişmeyi harekete geçiren yeni bir buluş, yer altı zenginliği veya coğrafi konum vb. unsurların olması gerekirken, 'Yeni Sanayi Odakları' yaklaşımında bunlara ilaveten 'Girişimcilik' unsuru önem kazanmaktadır (Dinler, 2005).

İllerin 'Girişimcilik' kapasitesini belirlemek için yine DPT tarafından hazırlanan **'İmalat Sanayi Gelişmişlik Sıralaması'** esas alınmıştır. İmalat sanayi sektörünün gelişmişlik sıralaması sekiz sanayi değişkeni veri seti olarak alınarak yapılmıştır. Sanayi sektörü değişkenleri şunlardır: Sanayi İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı, Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı, Küçük Sanayi Siteleri İş Yeri Sayısı, İmalat Sanayi İş Yeri Sayısı, İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı, İmalat Sanayi Kurulu Güç Kapasite Miktarı, Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi ile Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri. Değişkenlerin tamamı 2000 yılı verilerini içermektedir (DPT, 2003b).

İmalat sanayi gelişmişlik sıralaması, Anadolu'nun farklı bölgelerinde, içsel kaynaklara dayalı olarak ve belirli sektörlerde uzmanlaşarak yeni/yerel sanayi odağı olarak ortaya çıkan illeri gösterdiği kadar, geleneksel bölge merkezleri, bu bölge merkezlerine komşu olan ard bölge iller ve kamu sanayi yatırımlarının yoğun olduğu illerin de imalat sanayi gelişmişlik indeksi Türkiye ortalamasının üstündedir.

DPT araştırmasına göre illerin 'İmalat Sanayi Gelişmişlik İndeksi' (İ.S.G.İ.) ve bu indeksin 10'luk sisteme dönüştürülmesi Tablo 6.2'de verilmiştir.

Tablo 6.2: İmalat Sanayi Gelişmişlik İndeksine Göre Kentlerin Girişimcilik Özelliği

İller	İ.S.G.İ.		İller	İ.S.G.İ.		İller	İ.S.G.İ.	
İSTANBUL	5,13	17,6	**SAMSUN**	-0,03	-0,1	**BARTIN**	-0,53	-1,8
İZMİR	2,93	10,1	**UŞAK**	-0,07	-0,2	**AKSARAY**	-0,53	-1,8
KOCAELİ	**2,91**	**10,0**	**EDİRNE**	-0,17	-0,6	**OSMANİYE**	-0,54	-1,9
BURSA	2,69	9,2	**KÜTAHYA**	-0,2	-0,7	**ŞANLIURFA**	-0,54	-1,9
TEKİRDAĞ	1,72	5,9	**ISPARTA**	-0,22	-0,8	**ERZURUM**	-0,55	-1,9
ANKARA	1,67	5,7	**ANTALYA**	-0,23	-0,8	**ADIYAMAN**	-0,58	-2,0
GAZİANTEP	1,06	3,6	**AYDIN**	-0,23	-0,8	**ÇANKIRI**	-0,59	-2,0
ZONGULDAK	0,88	3,0	**DÜZCE**	-0,23	-0,8	**SİNOP**	-0,6	-2,1
BİLECİK	0,87	3,0	**KARAMAN**	-0,25	-0,9	**BATMAN**	-0,6	-2,1
YALOVA	0,82	2,8	**ELAZIĞ**	-0,25	-0,9	**KİLİS**	-0,63	-2,2
KONYA	0,79	2,7	**MALATYA**	-0,25	-0,9	**ARTVİN**	-0,65	-2,2
ADANA	0,74	2,5	**ÇORUM**	-0,25	-0,9	**ERZİNCAN**	-0,65	-2,2
DENİZLİ	0,71	2,4	**RİZE**	-0,3	-1,0	**VAN**	-0,66	-2,3
KIRKLARELİ	0,69	2,4	**BURDUR**	-0,31	-1,1	**MARDİN**	-0,71	-2,4
HATAY	0,65	2,2	**TOKAT**	-0,33	-1,1	**SİİRT**	-0,72	-2,5
ESKİŞEHİR	0,49	1,7	**SİVAS**	-0,37	-1,3	**KARS**	-0,73	-2,5
KARABÜK	0,49	1,7	**KASTAMONU**	-0,38	-1,3	**GÜMÜŞHANE**	-0,74	-2,5
KAYSERİ	0,45	1,5	**KIRŞEHİR**	-0,39	-1,3	**BİTLİS**	-0,74	-2,5
MANİSA	0,45	1,5	**NİĞDE**	-0,41	-1,4	**AĞRI**	-0,74	-2,5
KIRIKKALE	0,34	1,2	**ORDU**	-0,41	-1,4	**IĞDIR**	-0,75	-2,6
İÇEL	0,26	0,9	**NEVŞEHİR**	-0,45	-1,5	**BİNGÖL**	-0,78	-2,7
SAKARYA	0,19	0,7	**TRABZON**	-0,45	-1,5	**MUŞ**	-0,78	-2,7
BOLU	0,15	0,5	**MUĞLA**	-0,47	-1,6	**BAYBURT**	-0,79	-2,7
BALIKESİR	0,14	0,5	**AMASYA**	-0,49	-1,7	**TUNCELİ**	-0,8	-2,7
ÇANAKKALE	0,03	0,1	**YOZGAT**	-0,5	-1,7	**HAKKARİ**	-0,81	-2,8
AFYON	-0,02	-0,1	**DİYARBAKIR**	-0,52	-1,8	**ŞIRNAK**	-0,81	-2,8
K.MARAŞ	-0,02	-0,1	**GİRESUN**	-0,53	-1,8	**ARDAHAN**	-0,82	-2,8

6.1.1.3.Bölgesel Etkinlik ve Kurumsal Kapasite

Bazı şehirler, coğrafi konumunun da verdiği avantajla, komşu şehirler ile ekonomik ve kurumsal ilişkilerinde öne çıkmış bulunmaktadır. Böylece bu şehirler, bölgelerinde etkinliği sağlamış ve çevre şehirlerin 'lider'i konumuna yükselmiş bulunmaktadır.

Kamu kurumlarının bir kısmı, bankalar, nakliye şirketleri ve büyük firmalar, kurumsal yapılarını Türkiye genelinde bölgeler düzeyinde örgütlemiş ve bölge müdürlüklerini de 'lider' konumdaki illerde açmışlardır.

Bu çalışmanın kapsamında, illerin bölgesel etkinliğini belirlemek için öncelikle İller Bankası, Devlet Su İşleri, Karayolları ve Vakıflar Genel Müdürlükleri, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Müdürlüğündeki yetkililer ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde yetkililere şu sorular yöneltilmiştir:

- Kurumunuzun **Bölge müdürlükleri için seçilen iller**, hangi kriterlere göre belirlenmiştir?
- **Bölge müdürlüklerinize bağlı olan iller**, hangi kriterlere göre belirlenmiştir?
- Bölge müdürlükleri sisteminizin olumlu ve olumsuz tarafları nelerdir?
- Bölge müdürlükleriniz ve bunlara bağlı olan iller yeniden belirlenecek olsaydı, nasıl bir değişiklik önerirdiniz?

Bu görüşmeler neticesinde kamu kurumlarının;

- Bölge müdürlükleri için seçilen illerin, genellikle kolay erişilebilir ve belirli bir gelişmişlik düzeyine sahip iller olduğu,
- Bölgelerin oluşturulmasında, her kurumun iş yoğunluğunun dikkate alındığı (Örn: Karayolları: Toplam yol uzunluğu, DSİ: Su havzalarının dağılımı, İller Bankası: Erişilebilirlik..gibi),
- Her ilde bulunması mümkün olmayan vasıflı teknik elemanların ve her türlü malzemenin bölge müdürlükleri vasıtasıyla sağlandığı ve kurumların gelir getirici mülklerinin bu illerde toplandığı,
- Her kurumun, bölge müdürlüklerini diğer kurumlardan bağımsız olarak belirlediği gözlemlenmiştir.

Her kurum, bölge müdürlüklerini diğer kurumlardan bağımsız olarak belirlemesine rağmen, bölge müdürlüklerinin genellikle aynı illerde toplanmış olması, bu illerin 'lider' olma vasfını pekiştirmektedir. Ayrıca, uzun yıllardan beri bölgelerinde etkin konumda olan bu illerin, BKA için merkez seçildiğinde, çevre illerden kabul görmesi de kolay olacaktır.

Bankalar, nakliye şirketleri ve büyük firmalar ise, bölge müdürlüklerini kuracakları illeri seçerken ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu illeri tercih etmektedirler. Bu sebeple, ticari kurumların bölge müdürlükleri de, bölgelerinde ekonomik üstünlük sağlamış illeri göstermesi açısından, bu araştırmada veri olarak kullanılmıştır.

Bölge müdürlüklerinin yer aldığı illerin vasıflı teknik elemanlara sahip olması, bu illerin kurumsal kapasitesinin de yüksek olduğunu göstermektedir. BKA'ların

kurulacağı illerin proje hazırlama ve yönetme süreçlerine katkısı, o illerdeki kurumsal kapasite ile doğru orantılıdır.

Bu sebeple bölgesel etkinliği ve kurumsal kapasiteyi belirlemek için bölge müdürlüğü şeklinde örgütlenen 10 kamu kurumu ve 10 ticari kurum seçilmiş ve her kurumun bölge müdürlüklerinin bulunduğu iller ayrı ayrı belirlenmiş ve her il için bir puanlama yapılmıştır.

Belirlenen kamu kurumları (Kamu yararı için çalışan kurumlar):

Devlet Su İşleri, İller Bankası, Karayolları, Tapu-Kadastro, Vakıflar, Çalışma, Meteoroloji, Ulaştırma Bölge Müdürlükleri; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birlikleridir (Son kurum, kamu yararına çalıştığı için, kamu kurumu olarak sayılmıştır). Bu kurumlar belirlenirken, ülke genelinde en az 10 bölge müdürlüğüne sahip olmaları ve bölge müdürlüklerinin bulunduğu iller ile onlar bağlı iller arasında (kurum personelini aşan) yoğun bir ilişki olması dikkate alınmıştır.

Belirlenen kamu kurumlarının bölge müdürlüklerinin illere dağılımı Tablo 6.3'de verilmiştir.

Tablo 6.3: Kamu Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin İllere Dağılımı

İller	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	TOP	İller	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	TOP
ANKARA	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	AYDIN	1			1		1					3
ANTALYA	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	KÜTAHYA	1					1		1			3
ERZURUM	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	HATAY					1	1					2
İSTANBUL	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	ISPARTA				1			1				2
İZMİR	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	İÇEL			1					1			2
SAMSUN	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	KARS				1			1				2
TRABZON	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	TOKAT						1	1				2
DİYARBAKIR	1	1	1	1	1	1	1		1	1	9	ZONGULDAK	1						1				2
KAYSERİ	1	1	1	1	1	1	1	1		1	9	AFYON							1				1
KONYA	1	1	1	1	1	1	1	1		1	9	ARTVİN				1							1
BURSA	1	1	1	1	1	1			1	1	8	BİTLİS						1					1
SİVAS	1	1	1	1	1	1		1	1		8	BOLU									1		1
ADANA	1	1		1		1	1		1	1	7	ÇANAKKALE										1	1
ELAZIĞ	1	1	1	1	1		1				6	DENİZLİ					1						1
VAN	1	1	1	1	1		1				6	K.MARAŞ				1							1
EDİRNE	1			1	1	1				1	5	KIRŞEHİR							1				1
ESKİŞEHİR	1	1		1	1					1	5	KOCAELİ	1										1
GAZİANTEP	1	1			1	1		1			5	MUĞLA										1	1
KASTAMONU		1	1	1	1	1					5	NEVŞEHİR										1	1
BALIKESİR				1		1	1	1			4	SAKARYA								1			1
MALATYA	1					1	1	1			4	TEKİRDAĞ								1			1
ŞANLIURFA				1	1	1	1				4	YOZGAT					1						1

Belirlenen Ticari Kurumlar (Kar amaçlı kurumlar):

Ziraat Bankası, Vakıfbank, Halkbank, Türkiye İş Bankası, Akbank, Evyap, MNG Kargo, Yurtiçi Kargo, Aras Kargo, Sürat Kargo bölge müdürlükleridir.

Kamu bankaları, yaptıkları işlemlerden dolayı ticari kurumlar olarak sayılmıştır. Belirlenen özel bankalar, Türkiye çapında şube sayısı en çok olan bankalardır. Nakliye şirketleri de, Türkiye çapında geniş bir şube ağına sahiptir.

Belirlenen ticari kurumların bölge müdürlüklerinin illere dağılımı Tablo 6.4'de verilmiştir.

Tablo 6.4: Ticari Kurumların Bölge Müdürlüklerinin İllere Dağılımı

İller	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	TOP	İller	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	TOP
ADANA	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	KOCAELİ	1					1	1		1	1	5
ANKARA	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	ESKİŞEHİR	1				1		1			1	4
BURSA	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	AFYON						1		1		1	3
İSTANBUL	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	BALIKESİR								1		1	2
İZMİR	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	EDİRNE				1		1					2
ANTALYA	1		1	1	1	1	1	1	1	1	9	MALATYA									1	1	2
SAMSUN	1	1	1		1	1	1	1	1	1	9	SİVAS	1					1					2
ERZURUM	1	1		1		1	1	1	1	1	8	TEKİRDAĞ								1		1	2
DENİZLİ	1		1	1		1		1	1	1	7	VAN	1					1					2
DİYARBAKIR	1		1	1		1		1	1	1	7	DÜZCE										1	1
GAZİANTEP	1				1	1	1	1	1	1	7	ELAZIĞ	1										1
KAYSERİ	1		1	1		1		1	1	1	7	KARABÜK						1					1
KONYA	1	1				1	1	1	1	1	7	SAKARYA											1
TRABZON	1		1	1	1	1		1	1	1	7	ZONGULDAK	1										1

6.1.1.4.Bilimsel Etkinlik

Bilimsel verilerle ve bilimin yol göstericiliğinde çalışmalar yapmak, plan, proje ve faaliyetlerin kalitesini yükseltecek ve sağlıklı adımlar atılmasını sağlayacaktır. Bundan dolayı BKA'ların her faaliyet alanında, bilimsel katkı büyük önem arzetmektedir. Ülkemizde, bilimsel araştırma merkezleri olarak ilk sırayı üniversiteler almaktadır. 2008 itibariyle 72 ilde toplam 116 üniversite bulunmaktadır.

Bugün, başta BKA'lar olmak üzere dünyadaki birçok bölgesel aktör, yüksek öğretim kurumlarının bölgesel kalkınmaya aktif katkı sağlamasını talep etmektedir. Bilgi ve yeteneklerin öneminin arttığı bu dönemde, yüksek öğretim kurumları da anahtar ve etkin kurumlar olmaya başlamışlardır (Chatterton ve Goddard, 2000).

Türkiye'deki üniversitelerin hepsinin aynı seviyede olmadığı bir gerçektir. Üniversitelerin BKA sürecine katkı sağlayabilmesi, onların bilimsel kapasitesi ile doğru orantılıdır.

İllerin bilimsel etkinliğini belirlemek için TÜBİTAK Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi'nin (ULAKBİM) '**Türkiye Bilimsel Yayın Göstergeleri 1981 – 2006'** adlı araştırması kullanılmıştır. Araştırmada Türkiye'deki her üniversitenin, farklı alanlarda ortaya koyduğu yayın sayısı ve bu yayınlara yapılan atıf sayısı saptanmış ve üniversitelerin etki değeri belirlenmiştir. Etki değerinin belirlenmesinde yayınların çıktığı ulusal ve uluslar arası akademik kaynakların bilimsel etki puanları göz önüne alınmıştır.

ULAKBİM araştırması çerçevesinde illere göre 'Üniversitelerin Etki Değeri' ve bu indeksin 10'luk sisteme dönüştürülmesi Tablo 6.5'de verilmiştir. (Bir ilde birden fazla üniversite varsa, toplam değer alınmıştır).

Tablo 6.5: Üniversite Etki Değerlerine (Ü.E.D.) Göre Kentlerin Bilimsel Etkinliği

İller	Ü.E.D.		İller	Ü.E.D.		İller	Ü.E.D.	
İSTANBUL	64,19	94,1	**SAKARYA**	3,18	4,7	**TOKAT**	2,34	3,4
ANKARA	28,82	42,3	**KONYA**	3,1	4,5	**DENİZLİ**	2,31	3,4
İZMİR	11,49	16,8	**BURSA**	3	4,4	**HATAY**	2,09	3,1
ESKİŞEHİR	**6,82**	**10,0**	**ELAZIĞ**	3	4,4	**KIRIKKALE**	2,03	3,0
KOCAELİ	5,12	7,5	**SAMSUN**	2,9	4,3	**AYDIN**	1,96	2,9
KAYSERİ	4,12	6,0	**BALIKESİR**	2,79	4,1	**ZONGULDAK**	1,8	2,6
ADANA	3,96	5,8	**ŞANLIURFA**	2,72	4,0	**ISPARTA**	1,78	2,6
TRABZON	3,92	5,7	**NİĞDE**	2,63	3,9	**AFYON**	1,75	2,6
MALATYA	3,85	5,6	**ÇANAKKALE**	2,61	3,8	**BOLU**	1,69	2,5
ANTALYA	3,68	5,4	**İÇEL**	2,61	3,8	**KARS**	1,55	2,3
SİVAS	3,59	5,3	**EDİRNE**	2,47	3,6	**MUĞLA**	1,51	2,2
ERZURUM	3,4	5,0	**VAN**	2,47	3,6	**K.MARAŞ**	1,46	2,1
DİYARBAKIR	3,37	4,9	**MANİSA**	2,44	3,6	**KÜTAHYA**	1,37	2,0
GAZİANTEP	3,29	4,8						

6.1.1.5.Coğrafi Dağılım

Yukarıda sayılan 5 kriterin puanlaması sonucunda 'sürükleyicilik indeksi' sıfırın üstünde çıkan illerin 'Sürükleyici İl' olduğu kabul edilmiştir. Bununla birlikte, bölgeleri oluşturabilmek için, bu illerin ülke çapında dengeli dağıtılması gerekmektedir. Bunun için iller, 7 coğrafi bölgeye göre gruplandırılmış, her coğrafi bölgede ilk sırada yer alan 2-5 il seçilmiştir.

6.1.2. İkinci Aşama Kriterleri

İkinci aşamada sürükleyici illerin diğer iller üzerindeki 'Çekim Gücü'nü hesaplamak için bir formül geliştirilmiştir. Böylece her ilin çekim alanındaki iller gruplandırılarak, İBBS sistemine uygun Düzey-2 bölgeleri oluşturulmuştur.

İlk aşamada belirlenen 25 'Sürükleyici İl'in diğer iller üzerindeki etkisini hesaplamak için geliştirilen formülde şu değişkenler kullanılmıştır:

- İller arası mesafe (erişilebilirlik),
- İllerin sürükleyicilik indeksi,
- İller arasındaki fonksiyonel ilişkiler,
- İller arasındaki kurumsal ilişkiler.

Formül geliştirilirken J. Reilly'nin 'Perakende Ticaret Etki Kanunu', Walter Christaller'in 'Merkezi Yerler Teorisi' ve John Quincy Stewart'ın 'Demografik Potansiyel' çalışmasından faydalanılmıştır.

Reilly'nin **'Perakende Ticaret Etki Kanunu'**na göre bir ticari işletmenin (ya da bir kentin) perakende ticaret etki alanı, o kentin nüfusu ile doğru, tüketicinin kente uzaklığı ile ters orantılıdır.

Walter Christaller'in **'Merkezi Yerler Teorisi'**ne göre şehir, çevresindeki alana mal ve hizmet sağlayan bir merkezdir. Bu çerçevede yerleşme merkezleri, sundukları hizmetlere göre köyden başlayarak bölge merkezine kadar 7 ayrı kademeye ayrılmaktadır.

John Quincy Stewart, A kentinin nüfusunun herhangi bir M noktası üzerinde etkisine **'Demografik Potansiyel'** demektedir. 'Demografik Potansiyel', A kentinin nüfusunun, bir sabit sayıyla çarpımının A kenti ile M noktası arasındaki uzaklığa bölümüne eşittir (Dinler, 2005; Tümertekin ve Özgüç, 2002).

6.1.2.1. İller Arası Mesafe (Erişilebilirlik)

BKA'ların kurulacağı iller ile bunlara bağlı iller arasında, kuruluş, planlama ve uygulama süreçlerinin her aşamasında yoğun bir ilişki ve işbirliği olacağı aşikârdır. Merkez il ve ona bağlı iller arasındaki mesafe ne kadar yakın olursa, bu ilişki ve işbirliği de o kadar fazla ve verimli olacaktır.

Bu sebeple, sürükleyici il ile ona bağlı iller arasındaki mesafe, bir gün içerisinde gidiş-dönüş olacak şekilde en fazla 240 km (3 saatlik seyahat süresi) olarak belirlenmiştir. Böylece her sürükleyici ilin 'çekim alanındaki' iller belirlenmiştir. Formülde, sürükleyici il ile çekim alanındaki iller arasındaki mesafe arttıkça, 'Çekim Gücü' azalmaktadır.

6.1.2.2. İllerin Sürükleyicilik İndeksi

İlk aşamada her il için 'Yaşam Kalitesi, Girişimcilik, Kurumsal Kapasite, Bölgesel Etkinlik ve Bilimsel Etkinlik' kriterlerine göre belirlenen 'Sürükleyicilik İndeksi', illerin çekim gücü ile doğru orantılıdır. Bir ilin 'Sürükleyicilik İndeksi' arttıkça, çevre iller üzerindeki çekim gücü de artacaktır.

6.1.2.3. İller Arasındaki Fonksiyonel İlişkiler

Bir ülkedeki tüm yerleşme merkezleri karşılıklı ilişki ve etkileşim içindedirler. Küçük merkezler, genellikle daha büyük merkezlerin etkisi altında olurlar. İller arasındaki insan, mal, hizmet ve haberleşme akımları, illerin birbiri ile ilişkisini gösteren önemli bir veridir. Bu çalışmada iller arası fonksiyonel ilişkileri belirlemek için DPT tarafından 1982 yılında yapılan 'Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi: Ülke Yerleşme Merkezleri Sistemi' araştırması kullanılmıştır.

Çok kapsamlı ve uzun süreli olan 'Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi' araştırmasında 'Merkezi Yerler Teorisi' esas alınmış, Türkiye'nin tüm yerleşme merkezleri 7 ayrı kademe içinde toplanmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye'deki bütün köy, kasaba, ilçe ve illerde anketler yapılmış, bu çerçevede üç tip anket formu hazırlanmıştır. Bunlar:

- Etki alanlarını tespit formu
- Merkez fonksiyonlarını tespit formu
- Köy grup merkezleri merkez fonksiyonlarını tespit formudur.

Etki alanlarını tespit formunda insan, mal, hizmet ve haberleşme akım, yön ve yoğunluklarını saptamak için, ticari ilişkiler ile pazar, ulaştırma, eğitim, sağlık, mevsimlik işgücü hareketi, haberleşme ve yayın ilişkileri ile ilgili sorular sorulmuştur. Böylece ortaya çıkan 7 ayrı merkezden 1. ve 2. kademe kırsal karakterli merkezler, 3. ve 4. kademe kentsel karakterli merkezler, 5. ve 6. kademe ise bölgesel

merkezler olarak belirmişlerdir. 7. kademe merkez İstanbul olup, etki alanı tüm Türkiye'dir (DPT, 1982).

6.1.2.4. İller Arasındaki Kurumsal İlişkiler

Yukarıda değinildiği gibi, kurumların bölge merkezi olarak seçilen iller genellikle çevre illerin 'lider'i konumundaki illerdir. Kurumlarla yapılan görüşmelerde, aynı bölge müdürlüğüne bağlı olan illerin de uzun yıllardan beri birlikte çalışma özelliği kazanmış, böylece kurumsal yakınlaşmayı sağlamış oldukları gözlemlenmiştir. BKA'lar kamu-özel ortaklığı felsefesi ile hareket eden kurumlar olduğu için, kamu kurumlarının kalkınma sürecinde belirleyici rolü olacağı beklenmektedir.

Bu çalışmada iller arası kurumsal ilişkileri belirlemek için, ülke çapında İBBS Düzey-2 sınıflandırmasına benzer şekilde 22-25 ilde bölge müdürlüğü oluşturan 5 kamu kurumu seçilmiştir. Bu kurumlar DSİ, Meteoroloji, Çalışma, Vakıflar ve Tapu-Kadastro bölge müdürlükleridir.

Formüle göre, A ve B illeri, bu 5 kurumdan ne kadarının ortak bölgesinde bulunuyorsa, bu iki il arasındaki kurumsal ilişkinin ve dolayısıyla 'Çekim Gücü'nün o kadar fazla olacağı varsayılmıştır.

6.2. İki Aşamalı 'Bölgesel Cazibe Modeli' (Pakoz Modeli)

BKA'ların kurulacağı illerin ve bu illerin çekim alanına giren illerin tespitini içeren iki aşamalı 'BÖLGESEL CAZİBE MODELİ'nin formülasyonu şu şekildedir:

İLK AŞAMA:

A.İllerin Sürükleyicilik İndeksinin Belirlenmesi

İLLER	KRİTERLER (Her kriter 10 üzerinden puanlanır)				
	Yaşam Kalitesi	Girişimcilik	Kurumsal K.	Bölgesel Etkinlik	Bilimsel Etkinlik
A					
B					
C					
D					
…					

B.Coğrafi Bölgelere Göre İllerin Sıralanması

İller, 7 coğrafi bölgeye göre gruplandırılarak, her coğrafi bölgede ilk sırada yer alan 2-5 il seçilir.

İKİNCİ AŞAMA:

A.İller Arası Mesafe Cetvelinin Hazırlanması

İlk aşamada belirlenen 25 il dışındaki iller için, kendilerine en fazla 240 km mesafedeki sürükleyici iller belirlenir ve aradaki mesafeler cetvele yazılır.

B. İllerin 'Çekim Gücü'nün Belirlenmesi

Sürükleyici illerin diğer iller üzerindeki çekim gücünü belirlemek için geliştirilen formül şu şekildedir:

$$C_{AB}=e_{AB}.(S/D_{AB}) \quad \textbf{(6.1)}$$

$$e_{AB}=(F+K) \quad \textbf{(6.2)}$$

C_{AB}: A kentinin B kenti üzerindeki çekim gücü

e_{AB} : A kenti ile B kenti arasındaki etkileşim katsayısı

F: İller arası fonksiyonel ilişkiler (DPT Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırmasına göre)

0,5: A kenti, B kentinin tam etki alanında

0,4: A kenti B kentinin paylaşımlı etki alanında

0,3: A kenti ve B kenti aynı üst merkezin etki alanında

0,2: Aynı kademedeki A kenti ve B kenti farklı merkezlerin etki alanında

0,1: Alt kademedeki A kenti, üst kademedeki B kentinin etki alanında değil

K: İller arası kurumsal ilişkiler (Çalışma Bak., DSİ, Tapu-Kadastro, Vakıflar G.M., Meteoroloji)

0,5: A kenti ve B kenti 5 kurumun ortak bölgesinde

0,4: A kenti ve B kenti 4 kurumun ortak bölgesinde

0,3: A kenti ve B kenti 3 kurumun ortak bölgesinde

0,2: A kenti ve B kenti 2 kurumun ortak bölgesinde

0,1: A kenti ve B kenti 1 kurumun ortak bölgesinde

S: İllerin sürükleyicilik indeksi (ilk aşamadaki verilere göre belirlenmiştir)

D: İller arası karayolu mesafesi (km)

6.2.1. Sürükleyici İllerin Tespiti (Bütünleşik Değerlendirme)

Yukarıda verilen 5 kritere göre her ilin aldığı puan toplanarak, illerin sürükleyicilik indeksleri belirlenmiştir.

Tablo 6.6: Belirlenen Kriterlere Göre İllerin Sürükleyicilik İndeksi

İller	A	B	C	D	E	TOP		İller	A	B	C	D	E	TOP
İSTANBUL	10,0	10,0	10	10	10,0	**50,0**		**KASTAMONU**	-1,9	-1,3	5	0	0,0	**1,8**
İZMİR	10,0	10,0	10	10	10,0	**50,0**		**K.MARAŞ**	-1,8	-0,1	1	0	2,1	**1,3**
ANKARA	10,0	5,7	10	10	10,0	**45,7**		**TOKAT**	-3,0	-1,1	2	0	3,4	**1,2**
BURSA	8,6	9,2	7	10	4,4	**39,2**		**NİĞDE**	-1,8	-1,4	0	0	3,9	**0,7**
KOCAELİ	10,0	10,0	1	5	7,5	**33,5**		**UŞAK**	0,8	-0,2	0	0	0,0	**0,6**
ADANA	4,8	2,5	7	10	5,8	**30,2**		**BURDUR**	0,7	-1,1	0	0	0,0	**-0,3**
ANTALYA	4,7	-0,8	10	9	5,4	**28,3**		**NEVŞEHİR**	-0,4	-1,5	1	0	0,0	**-0,9**
ESKİŞEHİR	5,7	1,7	5	4	10,0	**26,3**		**DÜZCE**	-1,4	-0,8	0	1	0,0	**-1,2**
KAYSERİ	2,4	1,5	9	7	6,0	**26,0**		**KARAMAN**	-0,5	-0,9	0	0	0,0	**-1,3**
KONYA	1,3	2,7	9	7	4,5	**24,5**		**KIRŞEHİR**	-1,1	-1,3	1	0	0,0	**-1,5**
SAMSUN	0,4	-0,1	10	9	4,3	**23,6**		**RİZE**	-0,9	-1,0	0	0	0,0	**-1,9**
GAZİANTEP	2,4	3,6	5	7	4,8	**22,8**		**KARS**	-4,2	-2,5	2	0	2,3	**-2,4**
TRABZON	-0,9	-1,5	10	7	5,7	**20,2**		**ÇORUM**	-1,6	-0,9	0	0	0,0	**-2,5**
ERZURUM	-2,7	-1,9	10	8	5,0	**18,4**		**ARTVİN**	-1,3	-2,2	1	0	0,0	**-2,6**
DENİZLİ	3,7	2,4	1	7	3,4	**17,5**		**AMASYA**	-0,9	-1,7	0	0	0,0	**-2,6**
DİYARBAKIR	-3,4	-1,8	9	7	4,9	**15,7**		**OSMANİYE**	-1,7	-1,9	0	0	0,0	**-3,6**
TEKİRDAĞ	5,4	5,9	1	2	0,0	**14,3**		**GİRESUN**	-1,9	-1,8	0	0	0,0	**-3,7**
BALIKESİR	2,9	0,5	4	2	4,1	**13,5**		**BARTIN**	-2,1	-1,8	0	0	0,0	**-3,9**
EDİRNE	2,9	-0,6	5	2	3,6	**12,9**		**AKSARAY**	-2,3	-1,8	0	0	0,0	**-4,1**
SİVAS	-2,1	-1,3	8	2	5,3	**12,0**		**KİLİS**	-2,1	-2,2	0	0	0,0	**-4,3**
ZONGULDAK	2,3	3,0	2	1	2,6	**10,9**		**YOZGAT**	-3,7	-1,7	1	0	0,0	**-4,4**
ELAZIĞ	-0,5	-0,9	6	1	4,4	**10,0**		**SİNOP**	-2,5	-2,1	0	0	0,0	**-4,5**
MALATYA	-1,1	-0,9	4	2	5,6	**9,6**		**ÇANKIRI**	-2,6	-2,0	0	0	0,0	**-4,7**
SAKARYA	2,1	0,7	1	1	4,7	**9,4**		**ORDU**	-3,3	-1,4	0	0	0,0	**-4,7**
İÇEL	2,6	0,9	2	0	3,8	**9,3**		**ERZİNCAN**	-2,5	-2,2	0	0	0,0	**-4,8**
HATAY	1,0	2,2	2	0	3,1	**8,3**		**TUNCELİ**	-2,1	-2,7	0	0	0,0	**-4,8**
YALOVA	4,8	2,8	0	0	0,0	**7,6**		**ADIYAMAN**	-4,0	-2,0	0	0	0,0	**-6,0**
AYDIN	2,2	-0,8	3	0	2,9	**7,3**		**BATMAN**	-4,6	-2,1	0	0	0,0	**-6,7**
BOLU	3,1	0,5	1	0	2,5	**7,1**		**BAYBURT**	-4,1	-2,7	0	0	0,0	**-6,8**
MANİSA	1,8	1,5	0	0	3,6	**6,9**		**IĞDIR**	-4,6	-2,6	0	0	0,0	**-7,2**
KIRKLARELİ	4,4	2,4	0	0	0,0	**6,8**		**GÜMÜŞHANE**	-4,7	-2,5	0	0	0,0	**-7,3**
ÇANAKKALE	1,9	0,1	1	0	3,8	**6,8**		**BİTLİS**	-5,9	-2,5	1	0	0,0	**-7,5**
BİLECİK	2,6	3,0	0	0	0,0	**5,6**		**MARDİN**	-5,0	-2,4	0	0	0,0	**-7,5**
MUĞLA	3,7	-1,6	1	0	2,2	**5,2**		**SİİRT**	-5,2	-2,5	0	0	0,0	**-7,6**
AFYON	-1,4	-0,1	1	3	2,6	**5,1**		**ARDAHAN**	-5,5	-2,8	0	0	0,0	**-8,3**
ISPARTA	1,1	-0,8	2	0	2,6	**4,9**		**BİNGÖL**	-5,8	-2,7	0	0	0,0	**-8,4**
KIRIKKALE	0,3	1,2	0	0	3,0	**4,4**		**HAKKARİ**	-5,8	-2,8	0	0	0,0	**-8,6**
KARABÜK	1,1	1,7	0	1	0,0	**3,8**		**ŞIRNAK**	-5,8	-2,8	0	0	0,0	**-8,6**
VAN	-5,6	-2,3	6	2	3,6	**3,7**		**AĞRI**	-6,6	-2,5	0	0	0,0	**-9,1**
KÜTAHYA	-1,0	-0,7	3	0	2,0	**3,3**		**MUŞ**	-7,4	-2,7	0	0	0,0	**-10,0**
ŞANLIURFA	-4,3	-1,9	4	0	4,0	**1,9**								

BKA'ların kurulacağı illerin tüm Türkiye'ye dengeli dağılımını sağlamak için iller coğrafi bölgelerine göre gruplandırılması gerekmektedir.

Tablo 6.7, 6.8, 6.9, 6.10, 6.11, 6.12 ve 6.13'te illerin coğrafi bölgelere göre gruplandırılması yapılmıştır. Daha sonra bölgelerin toplam nüfusu, yüzölçümü ve bölgelerdeki il sayısı dikkate alınarak her bölgeden belirli sayıda il BKA'ların kurulacağı iller olarak seçilmiştir.

Marmara ve İç Anadolu Bölgelerinden ilk 5 il, Doğu Anadolu Bölgesinden ilk 4 il, Akdeniz, Karadeniz ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinden ilk 3 il, Ege Bölgesinden de ilk 2 il 'Sürükleyici İller' olarak belirlenmiştir.

Tablo 6.7: Marmara Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri

İLLER	1.KRİTER	2.KRİTER	3.KRİTER	4.KRİTER	5.KRİTER	TOPLAM
İSTANBUL	10,0	10,0	10	10	10,0	**50,0**
BURSA	8,6	9,2	7	10	4,4	**39,2**
KOCAELİ	10,0	10,0	1	5	7,5	**33,5**
TEKİRDAĞ	5,4	5,9	1	2	0,0	**14,3**
BALIKESİR	2,9	0,5	4	2	4,1	**13,5**
EDİRNE	2,9	-0,6	5	2	3,6	**12,9**
SAKARYA	2,1	0,7	1	1	4,7	**9,4**
YALOVA	4,8	2,8	0	0	0,0	**7,6**
KIRKLARELİ	4,4	2,4	0	0	0,0	**6,8**
ÇANAKKALE	1,9	0,1	1	0	3,8	**6,8**
BİLECİK	2,6	3,0	0	0	0,0	**5,6**

Marmara Bölgesi'nde tabloya göre ilk 5 sıradaki İstanbul, Bursa, Kocaeli, Tekirdağ ve Balıkesir BKA kuruluş yeri olarak seçilmiştir.

Tablo 6.8: Ege Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri

İLLER	1.KRİTER	2.KRİTER	3.KRİTER	4.KRİTER	5.KRİTER	TOPLAM
İZMİR	10,0	10,0	10	10	10,0	**50,0**
DENİZLİ	3,7	2,4	1	7	3,4	**17,5**
AYDIN	2,2	-0,8	3	0	2,9	**7,3**
MANİSA	1,8	1,5	0	0	3,6	**6,9**
MUĞLA	3,7	-1,6	1	0	2,2	**5,2**
AFYON	-1,4	-0,1	1	3	2,6	**5,1**
KÜTAHYA	-1,0	-0,7	3	0	2,0	**3,3**
UŞAK	0,8	-0,2	0	0	0,0	**0,6**

Ege Bölgesi'nde tabloya göre ilk 2 sıradaki İzmir ve Denizli BKA kuruluş yeri olarak seçilmiştir.

Tablo 6.9: İç Anadolu Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri

İLLER	1.KRİTER	2.KRİTER	3.KRİTER	4.KRİTER	5.KRİTER	TOPLAM
ANKARA	10,0	5,7	10	10	10,0	**45,7**
ESKİŞEHİR	5,7	1,7	5	4	10,0	**26,3**
KAYSERİ	2,4	1,5	9	7	6,0	**26,0**
KONYA	1,3	2,7	9	7	4,5	**24,5**
SİVAS	-2,1	-1,3	8	2	5,3	**12,0**
KIRIKKALE	0,3	1,2	0	0	3,0	**4,4**
NİĞDE	-1,8	-1,4	0	0	3,9	**0,7**
NEVŞEHİR	-0,4	-1,5	1	0	0,0	**-0,9**
KARAMAN	-0,5	-0,9	0	0	0,0	**-1,3**
KIRŞEHİR	-1,1	-1,3	1	0	0,0	**-1,5**
AKSARAY	-2,3	-1,8	0	0	0,0	**-4,1**
YOZGAT	-3,7	-1,7	1	0	0,0	**-4,4**
ÇANKIRI	-2,6	-2,0	0	0	0,0	**-4,7**

İç Anadolu Bölgesi'nde tabloya göre ilk 5 sıradaki Ankara, Eskişehir, Kayseri, Konya ve Sivas BKA kuruluş yeri olarak seçilmiştir.

Tablo 6.10: Akdeniz Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri

İLLER	1.KRİTER	2.KRİTER	3.KRİTER	4.KRİTER	5.KRİTER	TOPLAM
ADANA	4,8	2,5	7	10	5,8	**30,2**
ANTALYA	4,7	-0,8	10	9	5,4	**28,3**
İÇEL	2,6	0,9	2	0	3,8	**9,3**
HATAY	1,0	2,2	2	0	3,1	**8,3**
ISPARTA	1,1	-0,8	2	0	2,6	**4,9**
K.MARAŞ	-1,8	-0,1	1	0	2,1	**1,3**
BURDUR	0,7	-1,1	0	0	0,0	**-0,3**
OSMANİYE	-1,7	-1,9	0	0	0,0	**-3,6**

Akdeniz Bölgesi'nde tabloya göre ilk 3 sıradaki Adana, Antalya ve İçel BKA kuruluş yeri olarak seçilmiştir.

Tablo 6.11: Karadeniz Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri

İLLER	1.KRİTER	2.KRİTER	3.KRİTER	4.KRİTER	5.KRİTER	TOPLAM
SAMSUN	0,4	-0,1	10	9	4,3	**23,6**
TRABZON	-0,9	-1,5	10	7	5,7	**20,2**
ZONGULDAK	2,3	3,0	2	1	2,6	**10,9**
BOLU	3,1	0,5	1	0	2,5	**7,1**
KARABÜK	1,1	1,7	0	1	0,0	**3,8**
KASTAMONU	-1,9	-1,3	5	0	0,0	**1,8**
TOKAT	-3,0	-1,1	2	0	3,4	**1,2**
DÜZCE	-1,4	-0,8	0	1	0,0	**-1,2**
RİZE	-0,9	-1,0	0	0	0,0	**-1,9**
ÇORUM	-1,6	-0,9	0	0	0,0	**-2,5**
ARTVİN	-1,3	-2,2	1	0	0,0	**-2,6**
AMASYA	-0,9	-1,7	0	0	0,0	**-2,6**
GİRESUN	-1,9	-1,8	0	0	0,0	**-3,7**
BARTIN	-2,1	-1,8	0	0	0,0	**-3,9**
SİNOP	-2,5	-2,1	0	0	0,0	**-4,5**
ORDU	-3,3	-1,4	0	0	0,0	**-4,7**
BAYBURT	-4,1	-2,7	0	0	0,0	**-6,8**
GÜMÜŞHANE	-4,7	-2,5	0	0	0,0	**-7,3**

Karadeniz Bölgesi'nde tabloya göre ilk 3 sıradaki Samsun, Trabzon ve Zonguldak BKA kuruluş yeri olarak seçilmiştir.

Tablo 6.12: Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri

İLLER	1.KRİTER	2.KRİTER	3.KRİTER	4.KRİTER	5.KRİTER	TOPLAM
GAZİANTEP	2,4	3,6	5	7	4,8	**22,8**
DİYARBAKIR	-3,4	-1,8	9	7	4,9	**15,7**
ŞANLIURFA	-4,3	-1,9	4	0	4,0	**1,9**
KİLİS	-2,1	-2,2	0	0	0,0	**-4,3**
ADIYAMAN	-4,0	-2,0	0	0	0,0	**-6,0**
BATMAN	-4,6	-2,1	0	0	0,0	**-6,7**
MARDİN	-5,0	-2,4	0	0	0,0	**-7,5**
SİİRT	-5,2	-2,5	0	0	0,0	**-7,6**

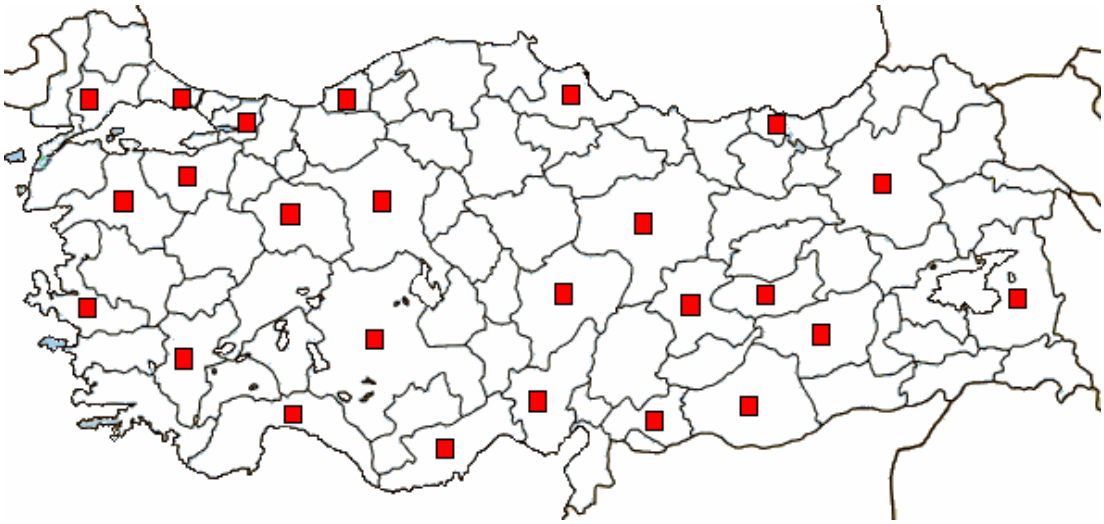
Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tabloya göre ilk 3 sıradaki Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa BKA kuruluş yeri olarak seçilmiştir.

Tablo 6.13: Doğu Anadolu Bölgesindeki İllerin Sürükleyicilik İndeksleri

İLLER	1.KRİTER	2.KRİTER	3.KRİTER	4.KRİTER	5.KRİTER	TOPLAM
ERZURUM	-2,7	-1,9	10	8	5,0	**18,4**
ELAZIĞ	-0,5	-0,9	6	1	4,4	**10,0**
MALATYA	-1,1	-0,9	4	2	5,6	**9,6**
VAN	-5,6	-2,3	6	2	3,6	**3,7**
KARS	-4,2	-2,5	2	0	2,3	**-2,4**
ERZİNCAN	-2,5	-2,2	0	0	0,0	**-4,8**
TUNCELİ	-2,1	-2,7	0	0	0,0	**-4,8**
IĞDIR	-4,6	-2,6	0	0	0,0	**-7,2**
BİTLİS	-5,9	-2,5	1	0	0,0	**-7,5**
ARDAHAN	-5,5	-2,8	0	0	0,0	**-8,3**
BİNGÖL	-5,8	-2,7	0	0	0,0	**-8,4**
HAKKARİ	-5,8	-2,8	0	0	0,0	**-8,6**
ŞIRNAK	-5,8	-2,8	0	0	0,0	**-8,6**
AĞRI	-6,6	-2,5	0	0	0,0	**-9,1**
MUŞ	-7,4	-2,7	0	0	0,0	**-10,0**

Doğu Anadolu Bölgesi'nde tabloya göre ilk 4 sıradaki Erzurum, Elazığ, Malatya ve Van BKA kuruluş yeri olarak seçilmiştir.

Sürükleyici illerin ülke genelindeki dağılımı Şekil 6.1'de verilmiştir.

Şekil 6.1: Sürükleyici İllerin Dağılımı

6.2.2. Bölgelerin Oluşturulması

Bu aşamada, öncelikle sürükleyici illerin çevrelerindeki illere karayolu uzaklığı çıkarılmıştır. Her sürükleyici ilin merkezine en fazla 240 km uzaklıktaki illerin, o sürükleyici ilin 'Çekim Alanındaki İller' olduğu kabul edilerek, sürükleyici illerin çevre iller üzerindeki 'Çekim gücü', yukarıdaki formüle göre hesaplanmıştır.

Formülün sağlıklı sonuç vermesi için bazı istisnai durumlar şöyle belirlenmiştir:

- İstanbul, tüm ülkeyi etki altında bulunduran bir merkez konumundadır. Bu sebeple İstanbul hesaplamaya katılmamıştır.
- Ankara ve İzmir çok yüksek 'Sürükleyicilik İndeksi'ne sahip oldukları için, diğer iller için en fazla 240 km (3 saatlik mesafe) kabul edilen çekim alanı, Ankara ve İzmir için 160 km (2 saatlik mesafe) ile sınırlandırılmıştır.
- Şırnak, 240 km içerisinde hiçbir sürükleyici ilin çekim alanına girmemektedir. Bu sebeple en yakın il olan Diyarbakır'ın çekim alanında olduğu kabul edilmiştir.

Örnek olarak; Adıyaman ili Şanlıurfa (105 km), Gaziantep (150 km), Malatya (185 km) ve Diyarbakır (205 km) illerinin çekim alanında bulunmaktadır. Buna göre bu dört ilin Adıyaman üzerindeki 'Çekim Gücü' şöyle hesaplanır:

$$\mathbf{C_{XA}=e_{XA}.(S/D_{XA})} \quad \textbf{(6.3)}$$

$$e_{XA}=(F+K) \quad \textbf{(6.4)}$$

$$C_{XA}=(F+K).(S/D_{XA}) \quad \textbf{(6.5)}$$

Şanlıurfa'nın Adıyaman üzerindeki çekim gücü : $C_{ŞA}=(0,3+0,2).(1,9/105)=0,009$

F: 0,3 K: 0,2 S: 1,9 D: 105 km

Diyarbakır'ın Adıyaman üzerindeki çekim gücü : $C_{DA}=(0,1+0).(15,7/205)=0,007$

F: 0,1 K: 0 S: 15,7 D: 205 km

Malatya'nın Adıyaman üzerindeki çekim gücü : $C_{MA}=(0,1+0,2).(9,6/185)=0,015$

F: 0,1 K: 0,2 S: 9,6 D: 185 km

Gaziantep'in Adıyaman üzerindeki çekim gücü : $C_{GA}=(0,5+0,1).(22,8/150)=$**0,091**

F: 0,5 K: 0,1 S: 22,8 D: 150 km

Formüle göre, Gaziantep'in Adıyaman üzerindeki çekim gücü diğer illerin çekim gücünden çok daha fazladır. Bunun sebebi, Gaziantep'in sürükleyicilik indeksinin diğer illerden büyük olması ve Adıyaman ile arasında etkileşim katsayısının yüksek olmasıdır.

Diğer iller için yapılan hesaplar ve çıkan değerler aşağıda verilmiştir:

AFYON
Denizli'nin Afyon üzerindeki çekim gücü : C_{DA} =(0,3+0,1).(17,5/226)=0,030
F: 0,3 K: 0,1 S: 17,5 D: 226 km
Eskişehir'in Afyon üzerindeki çekim gücü : C_{EA} =(0,1+0,2).(26,3/145)=**0,054**
F: 0,1 K: 0,2 S: 26,3 D: 145 km

AĞRI
Erzurum'un Ağrı üzerindeki çekim gücü : C_{EA} =(0,5+0,4).(18,4/183)=**0,090**
F: 0,5 K: 0,4 S: 18,4 D: 183 km
Van'ın Ağrı üzerindeki çekim gücü : C_{VA} =(0,2+0,0).(3,7/232)=0,003
F: 0,2 K: 0,0 S: 3,7 D: 232 km

AKSARAY
Konya'nın Aksaray üzerindeki çekim gücü : C_{KoA} =(0,4+0,4).(24,5/148)=**0,132**
F: 0,4 K: 0,4 S: 24,5 D: 148 km
Kayseri'nin Aksaray üzerindeki çekim gücü :C_{KaA} =(0,1+0,0).(26,0/156)=0,016
F: 0,1 K: 0,0 S: 26,0 D: 156 km

AMASYA
Samsun 'un Amasya üzerindeki çekim gücü : C_{SaA} =(0,5+0,3).(23,6/131)=**0,144**
F: 0,5 K: 0,3 S: 23,6 D: 131 km
Sivas'ın Amasya üzerindeki çekim gücü :C_{SiA} =(0,1+0,1).(12,0/222)=0,010
F: 0,1 K: 0,1 S: 12,0 D: 222 km

ARDAHAN
Erzurum'un Ardahan üzerindeki çekim gücü : C_{EA} =(0,5+0,3).(18,4/239)=**0,061**
F: 0,5 K: 0,3 S: 18,4 D: 239 km

ARTVİN
Erzurum'un Artvin üzerindeki çekim gücü : C_{EA} =(0,1+0,0).(18,4/237)=0,007
F: 0,1 K: 0,0 S: 18,4 D: 237 km
Trabzon'un Artvin üzerindeki çekim gücü : C_{TA} =(0,5+0,4).(20,2/234)=**0,077**
F: 0,5 K: 0,4 S: 20,2 D: 234 km

AYDIN
Denizli'nin Aydın üzerindeki çekim gücü : C_{DA} =(0,3+0,3).(17,5/126)=0,083
F: 0,3 K: 0,3 S: 17,5 D: 126 km
İzmir'in Aydın üzerindeki çekim gücü : $C_{İA}$ =(0,5+0,2).(50,0/130)=**0,269**
F: 0,5 K: 0,2 S: 50,0 D: 130 km

BARTIN
Zonguldak'ın Bartın üzerindeki çekim gücü : C_{ZB} =(0,5+0,5).(10,9/89)=**0,122**
F: 0,5 K: 0,5 S: 10,9 D: 89 km

BATMAN
Diyarbakır'ın Batman üzerindeki çekim gücü : C_{DB} =(0,5+0,5).(15,7/100)=**0,157**
F: 0,5 K: 0,5 S: 15,7 D: 100 km

BAYBURT

Erzurum'un Bayburt üzerindeki çekim gücü : C_{EB} =(0,5+0,3).(18,4/124)=**0,118**
F: 0,5 K: 0,3 S: 18,4 D: 124 km

Trabzon'un Bayburt üzerindeki çekim gücü : C_{TB} =(0,1+0,2).(20,2/178)=0,034
F: 0,1 K: 0,2 S: 20,2 D: 178 km

BİLECİK

Bursa'nın Bilecik üzerindeki çekim gücü : C_{BB} =(0,4+0,1).(39,2/95)=0,206
F: 0,4 K: 0,1 S: 39,2 D: 95 km

Eskişehir'in Bilecik üzerindeki çekim gücü : C_{EB} =(0,4+0,4).(26,3/80)=**0,263**
F: 0,4 K: 0,4 S: 26,3 D: 80 km

Kocaeli'nin Bilecik üzerindeki çekim gücü : C_{KB} =(0,2+0,0).(33,5/139)=0,048
F: 0,2 K: 0,0 S: 33,5 D: 139 km

BİNGÖL

Diyarbakır'ın Bingöl üzerindeki çekim gücü : C_{DB} =(0,4+0,1).(15,7/144)=0,0545
F: 0,4 K: 0,1 S: 15,7 D: 144 km

Elazığ'ın Bingöl üzerindeki çekim gücü :C_{ElB} =(0,4+0,4).(10,0/146)=**0,0547**
F: 0,4 K: 0,4 S: 10,0 D: 146 km

Erzurum'un Bingöl üzerindeki çekim gücü : C_{ErB} =(0,1+0,0).(18,4/180)=0,010
F: 0,1 K: 0,0 S: 18,4 D: 180 km

BİTLİS

Diyarbakır'ın Bitlis üzerindeki çekim gücü : C_{DB} =(0,5+0,0).(15,7/209)=**0,037**
F: 0,5 K: 0,0 S: 15,7 D: 209 km

Van'ın Bitlis üzerindeki çekim gücü : C_{VB} =(0,3+0,5).(3,7/168)=0,017
F: 0,3 K: 0,5 S: 3,7 D: 168 km

BOLU

Kocaeli'nin Bolu üzerindeki çekim gücü : C_{KB} =(0,3+0,1).(33,5/151)=**0,088**
F: 0,3 K: 0,1 S: 33,5 D: 151 km

Zonguldak'ın Bolu üzerindeki çekim gücü : C_{ZB} =(0,3+0,1).(10,9/159)=0,027
F: 0,3 K: 0,1 S: 10,9 D: 159 km

BURDUR

Antalya'nın Burdur üzerindeki çekim gücü : C_{AB} =(0,3+0,3).(28,3/122)=**0,139**
F: 0,3 K: 0,3 S: 28,3 D: 122 km

Denizli'nin Burdur üzerindeki çekim gücü : C_{DB} =(0,3+0,0).(17,5/150)=0,035
F: 0,3 K: 0,0 S: 17,5 D: 150 km

ÇANAKKALE

Balıkesir'in Çanakkale üzerindeki çekim gücü : $C_{BÇ}$ =(0,2+0,5).(13,5/207)=**0,045**
F: 0,2 K: 0,5 S: 13,5 D: 207 km

Tekirdağ'ın Çanakkale üzerindeki çekim gücü : $C_{TÇ}$ =(0,3+0,0).(14,3/188)=0,022
F: 0,3 K: 0,0 S: 14,3 D: 188 km

ÇANKIRI

Ankara 'nın Çankırı üzerindeki çekim gücü : $C_{AÇ}$ =(0,5+0,5).(45,7/131)=**0,348**
F: 0,5 K: 0,5 S: 45,7 D:131 km

ÇORUM

Samsun ’un Çorum üzerindeki çekim gücü : $C_{SÇ}$ =(0,1+0,2).(23,6/175)=**0,040**

F: 0,1 K: 0,2 S: 23,6 D: 175 km

DÜZCE

Kocaeli’nin Düzce üzerindeki çekim gücü : C_{KD} =(0,3+0,1).(33,5/106)=**0,126**

F: 0,3 K: 0,1 S: 33,5 D: 106 km

Zonguldak’ın Düzce üzerindeki çekim gücü : C_{ZD} =(0,3+0,1).(10,9/114)=0,038

F: 0,3 K: 0,1 S: 10,9 D: 114 km

EDİRNE

Tekirdağ’ın Edirne üzerindeki çekim gücü : C_{TE} =(0,3+0,4).(14,3/140)=**0,071**

F: 0,3 K: 0,4 S: 14,3 D: 140 km

ERZİNCAN

Erzurum’un Erzincan üzerindeki çekim gücü : C_{EB} =(0,5+0,5).(18,4/188)=**0,097**

F: 0,5 K: 0,5 S: 18,4 D: 188 km

Trabzon’un Erzincan üzerindeki çekim gücü : C_{TB} =(0,1+0,0).(20,2/231)=0,008

F: 0,1 K: 0,0 S: 20,2 D: 231 km

GİRESUN

Samsun ’un Giresun üzerindeki çekim gücü : C_{SG} =(0,5+0,0).(23,6/209)=0,056

F: 0,5 K: 0,0 S: 23,6 D: 209 km

Trabzon’un Giresun üzerindeki çekim gücü : C_{TG} =(0,1+0,5).(20,2/137)=**0,088**

F: 0,1 K: 0,5 S: 20,2 D: 137 km

GÜMÜŞHANE

Erzurum’un Gümüşhane üzerindeki çekim gücü : C_{EG} =(0,1+0,0).(18,4/202)=0,009

F: 0,1 K: 0,0 S: 18,4 D: 202 km

Trabzon’un Gümüşhane üzerindeki çekim gücü : C_{TG} =(0,5+0,5).(20,2/100)=**0,202**

F: 0,5 K: 0,5 S: 20,2 D: 100 km

HAKKARİ

Van’ın Hakkari üzerindeki çekim gücü : C_{VH} =(0,3+0,5).(3,7/202)=**0,014**

F: 0,3 K: 0,5 S: 3,7 D: 202 km

HATAY

Adana’nın Hatay üzerindeki çekim gücü : C_{AH} =(0,5+0,4).(30,2/191)=**0,142**

F: 0,5 K: 0,4 S: 30,2 D: 191 km

Gaziantep’in Hatay üzerindeki çekim gücü : C_{GH} =(0,1+0,0).(22,8/196)=0,011

F: 0,1 K: 0,0 S: 22,8 D: 196 km

IĞDIR

Van’ın Iğdır üzerindeki çekim gücü : C_{VI} =(0,2+0,0).(3,7/225)=0,003

F: 0,2 K: 0,0 S: 3,7 D: 225 km

Erzurum’un Iğdır üzerindeki çekim gücü :C_{EI} =(0,5+0,3).(18,4/293)=**0,050**

F: 0,5 K: 0,3 S: 18,4 D: 293 km

ISPARTA

Antalya'nın Isparta üzerindeki çekim gücü : C_{AI} =(0,3+0,3).(28,3/130)=**0,130**
F: 0,3 K: 0,3 S: 28,3 D: 130 km

Denizli'nin Isparta üzerindeki çekim gücü : C_{DI} =(0,3+0,0).(17,5/167)=0,031
F: 0,3 K: 0,0 S: 17,5 D: 167 km

K.MARAŞ

Adana'nın K.Maraş üzerindeki çekim gücü : C_{AK} =(0,4+0,0).(30,2/186)=0,064
F: 0,4 K: 0,0 S: 30,2 D: 186 km

Gaziantep'in K.Maraş üzerindeki çekim gücü : C_{GK} =(0,4+0,3).(22,8/80)=**0,199**
F: 0,4 K: 0,3 S: 22,8 D: 80 km

Malatya'nın K.Maraş üzerindeki çekim gücü : C_{MK} =(0,1+0,1).(9,6/223)=0,008
F: 0,1 K: 0,1 S: 9,6 D: 223 km

Şanlıurfa'nın K.Maraş üzerindeki çekim gücü : $C_{ŞK}$ =(0,3+0,1).(1,9/217)=0,003
F: 0,3 K: 0,1 S: 1,9 D: 217 km

KARABÜK

Zonguldak'ın Karabük üzerindeki çekim gücü : C_{ZK} =(0,3+0,5).(10,9/111)=**0,078**
F: 0,3 K: 0,5 S: 10,9 D: 111 km

KARAMAN

Konya'nın Karaman üzerindeki çekim gücü : C_{KK} =(0,5+0,5).(24,5/119)=**0,205**
F: 0,5 K: 0,5 S: 24,5 D: 119 km

Mersin'in Karaman üzerindeki çekim gücü :C_{MK} =(0,2+0,0).(9,3/235)=0,007
F: 0,2 K: 0,0 S: 9,3 D: 235 km

KARS

Erzurum'un Kars üzerindeki çekim gücü : C_{EK} =(0,5+0,3).(18,4/202)=**0,072**
F: 0,5 K: 0,3 S: 18,4 D: 202 km

KASTAMONU

Zonguldak'ın Kastamonu üzerindeki çekim gücü : C_{ZK} =(0,3+0,4).(10,9/223)=**0,034**
F: 0,3 K: 0,4 S: 10,9 D: 223 km

KIRIKKALE

Ankara 'nın Kırıkkale üzerindeki çekim gücü : C_{AK} =(0,5+0,5).(45,7/70)=**0,652**
F: 0,5 K: 0,5 S: 45,7 D:77 km

KIRKLARELİ

Tekirdağ'ın Kırklareli üzerindeki çekim gücü : C_{TK} =(0,3+0,4).(14,3/121)=**0,082**
F: 0,3 K: 0,4 S: 14,3 D: 121 km

KIRŞEHİR

Kayseri'nin Kırşehir üzerindeki çekim gücü :C_{KK} =(0,4+0,4).(26,0/134)=**0,155**
F: 0,4 K: 0,4 S: 26,0 D: 134 km

KİLİS

Gaziantep'in Kilis üzerindeki çekim gücü : C_{GK} =(0,5+0,5).(22,8/64)=**0,356**
F: 0,5 K: 0,5 S: 22,8 D: 64 km

KÜTAHYA

Balıkesir'in Kütahya üzerindeki çekim gücü : C_{BaK} =(0,2+0,0).(13,5/221)=0,012
F: 0,2 K: 0,0 S: 13,5 D: 221 km

Bursa'nın Kütahya üzerindeki çekim gücü : C_{BuK} =(0,1+0,0).(39,2/173)=0,022
F: 0,1 K: 0,0 S: 39,2 D: 173 km

Eskişehir'in Kütahya üzerindeki çekim gücü : C_{EK} =(0,5+0,4).(26,3/78)=**0,303**
F: 0,5 K: 0,4 S: 26,3 D: 78 km

MANİSA

Balıkesir'in Manisa üzerindeki çekim gücü :C_{BM} =(0,3+0,0).(13,5/137)=0,029
F: 0,3 K: 0,0 S: 13,5 D: 137 km

Denizli'nin Manisa üzerindeki çekim gücü : C_{DM} =(0,3+0,0).(17,5/206)=0,025
F: 0,3 K: 0,0 S: 17,5 D: 206 km

İzmir'in Manisa üzerindeki çekim gücü : $C_{İM}$ =(0,5+0,5).(50,0/36)=**1,388**
F: 0,5 K: 0,5 S: 50,0 D: 36 km

MARDİN

Diyarbakır'ın Mardin üzerindeki çekim gücü : C_{DM} =(0,5+0,4).(15,7/95)=**0,148**
F: 0,5 K: 0,4 S: 15,7 D: 95 km

Şanlıurfa'nın Mardin üzerindeki çekim gücü : $C_{ŞM}$ =(0,2+0,1).(1,9/188)=0,003
F: 0,2 K: 0,1 S: 1,9 D: 188 km

MUĞLA

Denizli'nin Muğla üzerindeki çekim gücü : C_{DM} =(0,3+0,4).(17,5/145)=**0,084**
F: 0,3 K: 0,4 S: 17,5 D: 145 km

MUŞ

Van'ın Muş üzerindeki çekim gücü : C_{VM} =(0,3+0,4).(3,7/223)=**0,011**
F: 0,3 K: 0,4 S: 3,7 D: 223 km

NEVŞEHİR

Konya'nın Nevşehir üzerindeki çekim gücü :C_{KoN} =(0,1+0,0).(24,5/223)=0,010
F: 0,1 K: 0,0 S: 24,5 D: 223 km

Kayseri'nin Nevşehir üzerindeki çekim gücü :C_{KaN} =(0,5+0,4).(26,0/81)=**0,288**
F: 0,5 K: 0,4 S: 26,0 D: 81 km

NİĞDE

Adana'nın Niğde üzerindeki çekim gücü : C_{AN} =(0,4+0,0).(30,2/205)=0,058
F: 0,4 K: 0,0 S: 30,2 D: 205 km

Kayseri'nin Niğde üzerindeki çekim gücü :C_{KN} =(0,4+0,2).(26,0/128)=**0,121**
F: 0,4 K: 0,2 S: 26,0 D: 128 km

ORDU

Samsun 'un Ordu üzerindeki çekim gücü : C_{SO} =(0,5+0,5).(23,6/165)=**0,143**
F: 0,5 K: 0,5 S: 23,6 D: 165 km

Trabzon'un Ordu üzerindeki çekim gücü : C_{TO} =(0,1+0,0).(20,2/181)=0,011
F: 0,1 K: 0,0 S: 20,2 D: 181 km

OSMANİYE

Adana'nın Osmaniye üzerindeki çekim gücü : C_{AO} =(0,5+0,5).(30,2/86)=**0,351**

F: 0,5 K: 0,5 S: 30,2 D: 86 km

Gaziantep'in Osmaniye üzerindeki çekim gücü : C_{GO} =(0,1+0,0).(22,8/120)=0,019

F: 0,1 K: 0,0 S: 22,8 D: 120 km

RİZE

Trabzon'un Rize üzerindeki çekim gücü : C_{TR} =(05+0,5).(20,2/75)=**0,269**

F: 0,5 K: 0,5 S: 20,2 D: 75 km

SAKARYA

Bursa'nın Sakarya üzerindeki çekim gücü : C_{BS} =(0,1+0,1).(39,2/159)=0,049

F: 0,1 K: 0,1 S: 39,2 D: 159 km

Eskişehir'in Sakarya üzerindeki çekim gücü : C_{ES} =(0,1+0,1).(26,3/182)=0,028

F: 0,1 K: 0,1 S: 26,3 D: 182 km

Kocaeli'nin Sakarya üzerindeki çekim gücü : C_{KS} =(0,3+0,4).(33,5/37)=**0,633**

F: 0,3 K: 0,4 S: 33,5 D: 37 km

SİİRT

Diyarbakır'ın Siirt üzerindeki çekim gücü : C_{DS} =(0,5+0,4).(15,7/187)=**0,075**

F: 0,5 K: 0,4 S: 15,7 D: 187 km

SİNOP

Samsun 'un Sinop üzerindeki çekim gücü : C_{SG} =(0,5+0,5).(23,6/165)=**0,143**

F: 0,5 K: 0,5 S: 23,6 D: 165 km

ŞIRNAK

Diyarbakır'ın Şırnak üzerindeki çekim gücü : $C_{DŞ}$ =(0,5+0,4).(15,7/284)=**0,049**

F: 0,5 K: 0,4 S: 15,7 D: 284 km

TOKAT

Samsun 'un Tokat üzerindeki çekim gücü : C_{SaT} =(0,4+0,1).(23,6/231)=0,051

F: 0,4 K: 0,1 S: 23,6 D: 231 km

Sivas'ın Tokat üzerindeki çekim gücü : C_{SiT} =(0,4+0,3).(12,0/108)=**0,077**

F: 0,4 K: 0,3 S: 12,0 D: 108 km

TUNCELİ

Elazığ'ın Tunceli üzerindeki çekim gücü : C_{ET} =(0,5+0,5).(10,0/135)=**0,074**

F: 0,5 K: 0,5 S: 10,0 D: 135 km

Malatya'nın Tunceli üzerindeki çekim gücü : C_{MT} =(0,1+0,3).(9,6/233)=0,016

F: 0,1 K: 0,3 S: 9,6 D: 233 km

UŞAK

Denizli'nin Uşak üzerindeki çekim gücü : C_{DU} =(0,3+0,2).(17,5/152)=**0,057**

F: 0,3 K: 0,2 S: 17,5 D: 152 km

Eskişehir'in Uşak üzerindeki çekim gücü : C_{EU} =(0,1+0,1).(26,3/219)=0,024

F: 0,1 K: 0,1 S: 26,3 D: 219 km

YALOVA

Balıkesir'in Yalova üzerindeki çekim gücü : C_{BaY} =(0,2+0,0).(13,5/220)=0,012
F: 0,2 K: 0,0 S: 13,5 D: 220 km

Bursa'nın Yalova üzerindeki çekim gücü : C_{BuY} =(0,1+0,2).(39,2/69)=0,170
F: 0,1 K: 0,2 S: 39,2 D: 69 km

Eskişehir'in Yalova üzerindeki çekim gücü : C_{EY} =(0,1+0,0).(26,3/206)=0,012
F: 0,1 K: 0,0 S: 26,3 D: 206 km

Kocaeli'nin Yalova üzerindeki çekim gücü : C_{KY} =(0,3+0,4).(33,5/65)=**0,360**
F: 0,3 K: 0,4 S: 33,5 D: 65 km

YOZGAT

Kayseri'nin Yozgat üzerindeki çekim gücü :C_{KY} =(0,4+0,3).(26,0/175)=**0,104**
F: 0,4 K: 0,3 S: 26,0 D: 175 km

Sivas'ın Yozgat üzerindeki çekim gücü : C_{SY} =(0,1+0,1).(12,0/224)=0,010
F: 0,1 K: 0,1 S: 12,0 D: 224 km

Sürükleyici illerin çekim alanına giren iller için uygulanan 'Çekim Gücü' formülünün sonuçlarına göre illerin gruplanması Şekil 6.2'de ve Tablo 6.14'te verilmiştir:

Şekil 6.2: 'Çekim Gücü' Formülünün Sonuçlarına Göre İllerin Gruplanması

Tablo 6.14: 'Çekim Gücü' Formülünün Sonuçlarına Göre İllerin Gruplanması

BÖLGELER	NÜFUS (2007)
1. Bölge İstanbul	12.573.836
2. Bölge Bursa	2.439.876
3. Bölge Kocaeli, Bolu, Düzce, Sakarya, Yalova	3.048.651
4. Bölge Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	1.458.114
5. Bölge Balıkesir, Çanakkale	1.594.441
6. Bölge İzmir, Manisa, Aydın	6.006.244
7. Bölge Denizli, Muğla, Uşak	2.007.596
8. Bölge Ankara, Çankırı, Kırıkkale	4.921.002
9. Bölge Eskişehir, Bilecik, Kütahya, Afyon	2.214.108
10. Bölge Konya, Aksaray, Karaman	2.551.240
11. Bölge Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Yozgat	2.492.120
12. Bölge Sivas, Tokat	1.259.146
13. Bölge Adana, Hatay, Osmaniye	3.845.754
14. Bölge Antalya, Burdur, Isparta	2.460.321
15. Bölge Mersin	1.595.938
16. Bölge Samsun, Amasya, Çorum, Ordu, Sinop	3.021.282
17. Bölge Trabzon, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize	1.773.243
18. Bölge Zonguldak, Bartın, Karabük, Kastamonu	1.376.850
19. Bölge Gaziantep, Adıyaman, K.Maraş, Kilis	3.265.656
20. Bölge Şanlıurfa (19 ve 20 ortak düşünülebilir)	1.523.099
21. Bölge Diyarbakır, Batman, Mardin, Siirt, Şırnak	3.386.508
22. Bölge Erzurum, Ardahan, Ağrı, Bayburt, Erzincan, Kars, Iğdır**	2.212.759
23. Bölge Elazığ, Bingöl, Tunceli	876.832
24. Bölge Malatya (23 ve 24 ortak düşünülebilir)	722.065
25. Bölge Van, Bitlis***, Hakkari, Muş	1.959.535

*Bölge nüfusları, TUİK 2007 nüfus sayımı verilerine göre, illerin (kentsel ve kırsal) toplam nüfusu dikkate alınarak hazırlanmıştır.
**Iğdır, Erzurum'un çekim alanına girmemesine rağmen (293 km), bölgenin sürekliliğini sağlamak için bu gruba dâhil edilmiştir.
***Bitlis üzerinde Diyarbakır'ın çekim gücü Van'dan daha fazla olmasına rağmen, bölgenin sürekliliğini sağlamak için, bu gruba dâhil edilmiştir.

6.3. Modelin Değerlendirilmesi

Modelin uygulanması neticesinde ortaya çıkan durum, tablolar ve haritalarla ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bölüm sonunda modelin hem kullanılan kriterler, hem de uygulama sonuçları açısından değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

6.3.1. Kriterler

Modelin oluşturulmasında, kriterlerin belirlenmesi en önemli adımdır. İlk aşama kriterleri, önceki bölümlerde uzunca anlatılan 'BKA'lar ile bölgesel kalkınma'

anlayışının dinamiklerinin irdelenmesi neticesinde belirlenmiştir. BKA'ların temel felsefesi olan 'bölgesel rekabet gücü', 'kamu-özel ortaklığı' ve 'katılımcılık' prensipleri, aynı zamanda BKA'ların başarısının anahtarları olarak öne çıkmaktadır. BKA'ların kuruluş yerini belirlerken, bu üç prensibin ne kadar uygulanabileceğini saptamak önem kazanmaktadır. İlk iki kriter (yaşam kalitesi ve girişimcilik) 'bölgesel rekabet gücü'nü, sonraki iki kriter (kurumsal kapasite ve bölgesel etkinlik) 'kamu-özel ortaklığı' anlayışını ve son kriter de (bilimsel etkinlik) 'katılımcılık' prensibini temsil etmektedir. Tabiatıyla, BKA'ların mekanda dağılımı söz konusu olduğundan, coğrafi koşulları (nüfusun ülkedeki dağılımı, illerin yüzölçümü, karayolu mesafeleri…v.b.) da modelin içerisine katmak gerekmektedir.

Kriterlerin ölçülmesinde kullanılan verilerle ilgili iki soru yöneltilebilir. Birincisi verilerin kriterleri tam olarak yansıtıp yansıtmadığı hususudur. Özelikle kurumsal kapasite ve bölgesel etkinlikle ilgili belirlenen kurumların çeşitlendirilmesi, örnek olarak büyük gıda, deterjan..vb firmalarının bölge müdürlüklerinin de veri olarak kullanılabilmesi mümkündür. Fakat yapılan ön çalışmalar sonucu, bu katkının sıralamayı çok fazla etkilemeyeceği, incelenen kurumların örneklem olarak yeterli olduğu anlaşılmıştır. İkincisi kullanılan bazı verilerin güncelliği hususudur. Örneğin, yaşam kalitesini tespit için kullanılan DPT Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması araştırması 2003 yılında yapılmış olup, araştırmada kullanılan verilerin çoğu da 2000 yılına aittir. Fakat DPT'nin böyle geniş çaplı bir araştırmasını güncel verilere göre yenilemek, bu çalışmanın kapsamı dışındadır. İllerin gelişmişlik sıralamasının birkaç yıl içerisinde önemli bir değişikliğe uğrayacağını düşünmek de, zaten mantıklı görünmemektedir.

İkinci aşama kriterlerinde yola çıkış noktası, iller arası ilişkiyi en doğru şekilde tespit etmektir. Formüle katılan bütün değişkenlerin etkinliği aynı değildir. En yüksek ve en düşük değerler dikkate alındığında sürükleyicilik indeksinin etkinlik değeri 26,3, 'etkileşim katsayısının' etkinlik değeri 10, 'mesafe'nin etkinlik değeri 6,6 çıkmaktadır. Fakat, bu değerler ideal olup, her il için değişebilmektedir.

Etkileşim katsayısı, iller arası fonksiyonel ve kurumsal ilişkileri göstermektedir. Etkileşim katsayısını belirlemede, daha fazla girdi kullanılması gerektiği düşünülebilir. Örnek olarak, iller arası kültürel ilişkiler ve illerde öne çıkan sektörlerin de etkileşim katsayısında girdi olarak kullanılabilmesi mümkündür. Fakat, iller arası kültürel ilişkileri ölçecek veri bulmak kolay değildir. Ayrıca kültürel

benzerliğin mi, yoksa kültürel çeşitliliğin mi avantaj olduğu konusu tartışmalıdır. Sektörel olarak da durum aynıdır. Bazen çeşitlilik, benzerlikten daha avantajlı olabilmektedir.

İller arası fonksiyonel ilişkileri gösteren DPT Yerleşme Merkezleri Kademelenmesi araştırması 26 yıllık bir araştırmadır. Çok uzun soluklu ve detaylı olan bu araştırmanın yenilenmesi, elbette ki formülün daha sağlıklı sonuç vermesini sağlayacaktır. Bununla birlikte, DİE tarafından İBBS düzeyleri oluşturulurken de bu araştırmadan yararlanılmış olması, araştırmanın hala değerlendirilebilir ve alternatifsiz olduğunu göstermektedir.

İller arası kurumsal ilişkileri belirlemek amacıyla seçilen beş kamu kurumu, bölgeleme sistemleri İBBS 'Düzey 2' bölgelemesine en yakın olan kurumlardır. Bu kurumların bölge belirleme kriterleri her ne kadar farklı olsa da, çoğu kamu kurumunun 40 yılı aşkın süredir bu sistemle çalışmaları, bölgeler içindeki illeri kurumsal açıdan birbirine yakınlaştırmıştır.

6.3.2. İllerin Sürükleyici Özellikleri

'Sürükleyici iller'in coğrafi dağılımı incelendiğinde, Batı ve Güney bölgelerinde, Doğu ve Kuzey bölgelerine göre daha fazla sayıda sürükleyici il seçildiği görülecektir. Bunun iki temel sebebi vardır. Birincisi, ülke nüfusunun büyük çoğunluğunun Batı ve Güney bölgelerinde toplanmış olması, ikincisi de, Kuzey ve Doğu bölgelerinde 'Sürükleyicilik' vasfına sahip çok fazla il bulunmayışıdır. İllerin coğrafi bölgelere göre dağılımını gösteren tablolarda, Marmara ve Ege Bölgesindeki illerin tamamının 'sürükleyicilik indeksi'nin artı değerde, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesindeki illerin büyük çoğunluğunun 'sürükleyicilik indeksi'nin eksi değerde olduğu göze çarpmaktadır.

'Sürükleyici il' olarak seçilen illerin hepsi aynı kapasitede değildir. İstanbul, Ankara ve İzmir, Türkiye'nin her açıdan en gelişmiş üç ili olarak, tablolarda ilk üç sırada yer almışlardır. Sadece Ankara'nın imalat sanayi gelişmişlik sırası, diğer iki ile nispeten biraz düşük çıkmıştır. Bu da Ankara'nın başkent vasfının ön planda olması ile açıklanabilir.

Kocaeli ve Tekirdağ'da yaşam kalitesi yüksek ve imalat sanayi gelişmiş olduğu halde, bölgesel etkinlik puanları oldukça düşüktür. Bu iki il, İstanbul'un ard bölge illeri olarak geliştiği için, sonucun böyle çıkması normal karşılanabilir. Bununla

birlikte İstanbul'un yoğunluğunu azaltmaları için, bu iki ilin sürükleyici il olarak öne çıkmaları önem arzetmektedir.

Erzurum, Elazığ, Malatya, Van, Sivas, Trabzon, Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri, yaşam kalitesi ve imalat sanayi gelişmişlik indeksleri düşük olduğu halde, bölgesel etkinlikleri ve (çevre illere göre) yüksek kurumsal kapasiteleriyle ön plana çıkan illerdir. Fakat bu illerin bulunduğu bölgelerin genel itibariyle az gelişmiş bölgeler olduğu unutulmamalıdır.

Eskişehir'in öne çıkmasında, diğer kriterlerle birlikte bilimsel etkinliğinin fazla olması etkili olmuştur. Bunun sebebi, ilde iki köklü üniversitenin bulunmasıdır.

Sürükleyicilik indeksleri incelendiğinde; Bursa, Adana, Gaziantep gibi geleneksel bölge merkezlerinin bu vasıflarını artırarak devam ettirdikleri, Kayseri, Konya, Denizli gibi yeni sanayi odaklarının da bölgesel gelişmenin yeni dinamikleri olarak öne çıktıkları çıkarsanabilmektedir.

6.3.3. Bölgeleme

İkinci aşamada geliştirilen 'Çekim Gücü' formülünün sonuçlarına göre iller gruplandırılmıştır.

(Sürükleyici illerin dışındaki) İkincil illerin her biri için, çekim alanına girdikleri illerin sayısınca hesaplama yapılmıştır. Bazı illerin sadece bir 'sürükleyici il'in çekim alanında olduğu, iki, üç, hatta dört 'sürükleyici il'in çekim alanında olan illerin de bulunduğu gözlemlenmiştir.

Etkileşim katsayısı, iki il arasındaki fonksiyonel ve kurumsal ilişkilerin bileşkesidir. İki il arasındaki etkileşim katsayısının '1' olması, o iki ilin birbiriyle çok yoğun bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Formülde; İzmir'in Manisa ile, Ankara'nın Kırıkkale ve Çankırı ile, Zonguldak'ın Bartın ile, Diyarbakır'ın Batman ile, Erzurum'un Erzincan ile, Trabzon'un Rize ve Gümüşhane ile, Samsun'un Ordu ve Sinop ile, Konya'nın Karaman ile, Gaziantep'in Kilis ile, Adana'nın Osmaniye ile etkileşim katsayısı '1' olarak çıkmıştır. Bu, sayılan illerin birbiriyle yoğun bir etkileşiminin sonucudur. Etkileşim katsayısının yüksek çıkmasının yanında, iller arası mesafe de az olduğu zaman, bu iki ilin neredeyse bütünleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İzmir ve Manisa, Ankara ve Kırıkkale arasında böyle bir bütünleşme olmuştur.

İllerin ‘çekim gücü’, sürükleyicilik indeksi ile doğru orantılıdır. Diğer faktörler birbirine yakın olduğunda, sürükleyicilik indeksi, bölgelerin oluşmasında belirleyici olmaktadır. Adıyaman örneğinde; Gaziantep’in sürükleyicilik indeksi, Şanlıurfa’dan çok yüksek olduğu için, Adıyaman Gaziantep’in etki alanında kalmıştır.

İllerin ‘çekim gücü’, iller arasındaki uzaklık ile ters orantılıdır. Formülün uygulanmasında, diğer faktörlerin birbirin çok yakın olduğu Giresun, K.Maraş, Niğde ve Tokat’ta uzaklık belirleyici olmuştur. Yalnız, uzaklık faktörünün zaten illerin birbiriyle ilişkilerini önemli ölçüde etkilediği, bu sebeple etkileşim katsayısının yüksek çıkmasında, uzaklık faktörünün rolü olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Hesaplamalar sonucunda Bursa, Mersin, Malatya ve Şanlıurfa’ya hiçbir ikincil ilin bağlanmadığı görülmektedir. Sonucun bu şekilde çıkmasının her il için farklı sebepleri vardır. Şanlıurfa’nın sürükleyicilik indeksi düşük olduğu için, ikincil iller üzerine çekim gücü oluşturamamıştır. Malatya’nın, başka bir sürükleyici il olan Elazığ ile komşu olması, dezavantajı olmuştur. Bursa’nın sürükleyicilik indeksi çok yüksek olduğu halde Kocaeli ve Eskişehir, diğer faktörlerle çekim gücünde öne çıkmıştır. Mersin ise, çekim alanında giren sadece tek il (Karaman-Konya’nın etki alanında) olduğu için yalnız kalmıştır. Bursa ve Mersin, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet edebilecek altyapıya (nüfus, gelişmişlik düzeyi, girişimcilik..v.b.) sahip olduklarından, bölgeleme yaparken tek bırakılmışlardır. Malatya ve Şanlıurfa’nın ise rekabetçi avantajları düşük olduğu için komşu bölgelerle bütünleşik değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. (Malatya-Elazığ alt bölgesi ile; Şanlıurfa-Gaziantep alt bölgesi ile)

Model sonunda yapılan bölgelemenin İBBS ‘Düzey 2’ bölgelemesine genel itibariyle uygun olduğu söylenebilir. İstanbul, Ankara ve İzmir’in İBBS ‘Düzey 2’ nüfus kriterlerine (800.000-3.000.000) uyması, zaten mümkün değildir. Ankara ve İzmir’in de İstanbul gibi tek olarak değerlendirilmesi de bir seçenektir. Ama İzmir ile Manisa’yı ve Ankara ile Kırıkkale’yi birbirinden ayrı düşünmek, sağlıklı bir bakış açısı değildir. Almanya gibi bazı ülkelerde de, bu tarzda –nüfus kriterine uymayan- ‘Düzey 2’ (NUTS 2) bölgeleri oluşturulduğu önceki bölümde anlatılmıştır.

Bu üç büyük il dışında Adana alt bölgesi (Adana-Hatay-Osmaniye)’nin nüfus eşiğinin önemli ölçüde üstüne çıktığı (3.845.754), Malatya’nın ise nüfus eşiğinin

altında kaldığı (722.065) gözlemlenmektedir. Bunun için Malatya Elazığ alt bölgesi (Elazığ-Bingöl-Tunceli) ile birlikte tek bir bölge olarak değerlendirilebilir.

Modelin sonucunda ortaya çıkan bölgeler 2002 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile oluşturulmuş İBBS Düzey 2 bölgeleri ile karşılaştırıldığında, bazı bölgelerin tamamen farklı şekilde oluştuğu görülecektir. Bu da sistematik yaklaşımın her zaman gerekli olduğunu düşündürmektedir.

Şekil 6.3: Modelin sonuçlarının İBBS ile karşılaştırılması

AB'ye uyum sürecinde atılan adımların sadece 'Yasa değişikliği' düzeyinde kalmaması için, uygulanabilir olmasını temin etmek gerekmektedir. Eğer BKA'ların kurulması ile 'bütün bölgelerin kalkınması' hedefleniyorsa, oluşturulan bu bölgelerin işlevsel, bölgedeki illerin de birbiriyle uyumlu olmasına dikkat edilmelidir.

7. SONUÇ

21. Yüzyıl, bölgelerin yeni yüzleriyle önem kazandığı, gelişme / kalkınma anlayışının bölge temelinde yeniden ele alındığı bir yüzyıldır. Sanayi toplumuna geçiş döneminin en büyük olumsuzluklarından biri, bölgeler arası gelişmişlik farklarının müdahale gerektirecek ciddi boyutlara ulaşmış olmasıdır. Geleneksel bölgesel gelişme politikaları, az gelişmiş bölgeleri ayağa kaldırmaya yönelik çok çeşitli araçlar geliştirmiş; fakat serbest piyasa ekonomisinin neticesinde her seferinde bölgeler arası gelişmişlik farkları daha da fazlalaşmıştır.

Yeni nesil bölgesel kalkınma anlayışında, az gelişmiş bölgeler için uygulanan geleneksel teşvik ve yardım uygulamaları terkedilmiş, bunun yerini 'içsel büyüme' ve 'rekabetçilik' anlayışına dayalı ve tüm bölgelerin sürece katıldığı bir bölgesel kalkınma anlayışı almıştır. Bu anlayış çerçevesinde yeni birçok kurumsal, sektörel, finansal, kültürel ve teknolojik bölgesel kalkınma aracı tasarlanmıştır. Bu araçların en önemlisi, BKA'lar olarak görülmektedir. BKA'lar diğer araçları da yönlendirecek ve koordine edecek bir konumda bulunmaktadır.

Dünya üzerinde gün geçtikçe önemi ve sayısı artan BKA'ların niteliğiyle ilgili tam bir fikir birliği sağlanabilmiş değildir. BKA'ların kurumsal yapısı, finansman kaynakları, işlev ve statülerinin nasıl olacağına dair kesin bir formül ortaya koymak elbette ki mümkün değildir. Zaten BKA'ların esnek yapıları sayesinde, her bölgenin formatına uygun bir tarzda şekillenebilmeleri öngörülmektedir. Asıl önemli nokta, BKA'ların özellikle az gelişmiş bölgelerde kalkınmayı ne ölçüde sağladığı/sağlayacağıdır. Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çözüm aradığı temel mesele de budur.

Bir diğer önemli konu ise, BKA'ların tüm mesailerini 'ekonomik' kalkınma çabası içerisinde geçirmemeleridir. Sürdürülebilir kalkınma anlayışının diğer iki ayağı olan sosyal ve çevresel boyut, artık her kalkınma faaliyetinin zorunluluğu haline gelmiştir. Bugün İngiltere, Almanya ve ABD gibi ülkelerde, BKA uygulamalarında sürdürülebilirlik anlayışının yaygınlaştırılması için çalışılmaktadır.

AB'ye üye ülkelerin tamamında faaliyet gösteren BKA'ların, AB'ye uyum sürecinde Türkiye'de de kurulması gündeme gelmiş, bu çerçevede iki önemli adım atılmıştır. Birincisi 2002 yılında gerçekleştirilen 'İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması' (İBBS) ile Türkiye'nin yeni bir bölge sistemi ile tanışması, ikincisi de 2006 yılında TBMM'de kabul edilen 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun' ile BKA'ların kurulması sürecinin başlatılmasıdır.

Kanuna göre BKA'lar, Türkiye'de İBBS'ye göre, 26 adet Düzey 2 bölgesinde, bu bölgelerdeki bir il merkez alınmak üzere kurulacaktır. Bundan dolayı, bu bölgelerin BKA'ların kurulması için uygun bölgesel altlık olup olmadığı ve her bölgede merkez seçilen ilin kalkınmanın öncüsü ve aracı işlevini üstlenip üstlenemeyeceği sorusu önem kazanmaktadır. Bu çalışmada geliştirilen model, BKA'lar için öngörülen bu bölgesel altlığın bir bakıma sınamasını yapmaktadır.

Modelin temel iki dayanağı vardır. Birincisi, BKA'lar için merkez seçilecek illerin gelişmeyi yönlendirecek vasıf ve kabiliyette olması gerektiğidir.

Kabul etmek gerekir ki, yeni rekabetçi piyasada yarışacak olan her bölgenin başlangıç noktası aynı değildir. Bazı bölgeler coğrafi ve stratejik konumları ve doğal, kültürel ve tarihi potansiyelleri ile yarışa önde başlamaktadır. Bununla birlikte, en azından bölgelerin yarışacak gücünün olması gerekmektedir. Bu aşamada, az gelişmiş bölgelerin Devlet desteği ile takviye edilmesi gündeme gelmektedir. BKA'ların kamusal yönünün bulunması ve esnek-dinamik yapıları, burada önem kazanmaktadır.

Teknolojik gelişmeler, yolculuk mesafesinin kısalması, sanal pazarlar gibi faktörlerin de, az gelişmiş bölgelerin dezavantajlarını nispeten de olsa azaltacağı ümit edilmektedir.

Modelin ikinci dayanak noktası, BKA'ların hitap edeceği bölgedeki illerin birbirleriyle uyumlu olması, gelişme sürecinde ayak bağı değil destek unsuru vazifesi görmeleridir.

İllerin birbirleriyle ilişkilerini tam olarak tespit edebilmek için DPT tarafından yapılan 'Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi' gibi çok detaylı ve uzun soluklu araştırmaların yapılması gerekmektedir. Ancak sürecin hızına bakıldığında, böyle uzun soluklu çalışmaların yaşayanların, yatırımcıların, yöneticilerin ve diğer tüm aktörlerin beklenti ve organizasyonlarını yavaşlatıcı nitelikte olmaması ve kısa

sürede sonuçlandırılması beklenmektedir. Bu durumda, eldeki verileri hızla analiz etmek, bu verileri en doğru ve akılcı biçimde sentezlemek ve sonuçlandırmak gerekmektedir.

Çalışma kapsamında detaylı olarak açıklanan modelin temel özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Model, BKA tartışmalarında genellikle ihmal edilen mekân boyutunu gündeme getirmektedir.
- Modelde, ekonomik faktörlerin yanında 'sürdürülebilirlik' (yaşam kalitesi kriteri) ve 'katılımcılık' (bilimsel etkinlik kriteri) prensipleri de hesaba katılmaktadır. Kentlerde yaşayan kullanıcıların yaşam kalitesine yönelik tüm özellikler (Öğrenci/ Öğretmen, Öğrenci/ Derslik, Okullaşma Oran, Yüksek okullaşma oranı, GSYIH, toplam eczane sayısı, işsizlik oranı, suç sayısı vd.) modele dolaylı olarak girdi yapmaktadır. Bu yaklaşım modelin hassasiyetini artırmaktadır.
- Model, bazı ön kabullere dayanmaktadır. Bunun sebebi, coğrafi faktörlerin çok yönlü olması ve dengeli dağılmayışıdır. (Örn: Nüfusun ülke geneline dağılımı, İllerin coğrafi konumu..v.b). Bu yaklaşım modelin mekansal özelliklerle bütünleşmesini sağlamaktadır.
- Tümevarım yöntemi baz alınarak geliştirilen modellerin (Lucam, Island, Chirstaller, Lowry vd.) daha hassas sonuçlar ürettiği bilinmektedir (Yüzer, 2001). Modelde, Türkiye'de uygulamanın aksine, tümevarım yöntemiyle, illerin seçiminden bölgelerin oluşturulmasına giden bir süreç takip edilmektedir.
- Modelin sonuçlarının mantık ve tecrübelerle çelişmeyişi, uygulanan yöntem ve seçilen kriterlerin yerinde olduğunu göstermektedir.
- Bu model; parametreleri tanımlanmış, yöntemi ve yönlendiricileri belli olan ve kontrole ve sınamaya imkân veren yönleri ile gelecekte BKA'ların yeniden organizasyonu için karar verme sürecinde yardımcı bir araç olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

Akın, N., 2006. Bölgesel kalkınma araçları ile kalkınma ajanslarının uyum, işbirliği ve koordinasyonu, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu,* ODTÜ, Ankara, 17-18 Eylül, s. 295-304.

Alaçam, V., 2004. Bölgesel kalkınma ajansları, *İGEME'den Bakış,* **28**, 40-43.

Alıca, S.S., 2006. 5449 sayılı Kanun üzerine, *Memleket Mevzuat,* **8,** 28-33.

Ataay, F., 2005. BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine, *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne değildir?,* s. 15-33, Der. Turan, M., Paragraf Yayınları, Ankara.

Beer A., Clower T., Haughtow G., Maude A., 2005. Neoliberalism and the institutions for regional development in Australia, *Geographical Research,* **43(1),** 49–58.

Berber, M. ve Çelepçi, E., 2005. Türk bölgesel kalkınma politikalarında yeni arayışlar: kalkınma ajansları ve Türkiye'de uygulanabilirliği, *Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, 13-14 Ekim, s. 145-156.

Can E., Saylan S. ve Köseoğlu D., 2007. Türkiye'de bölgesel kalkınma politikası olarak kalkınma ajanslarının rolü ve önemi, *12. Bölge Bilimi Kongresi,* İTÜ, İstanbul, 25-26 Ekim.

Chatterton P. ve Goddard J., 2000. The response of higher education institutions to regional needs, *European Journal of Education,* **35(4),** 475-496.

Clark, G., 2006a. Metropolitan regions: strategies and development agencies. *BAK Basel Economics Forum,* June, Switzerland.

Clark, G., 2006b. Regional economic policies and programmes: a review note. www.citiesandregions.com (Erişim tarihi: 23.03.2008)

Çalt, G., 2005. Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği'nin bir aracı olarak bölge kalkınma ajansları, *VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi*, Ankara, 3-7 Ocak.

Çamur, K.C., 2005**.** Bölge kalkınma ajansları ve mekana etkileri, *"Kamu Yönetim 'Reform'u, çevre ve bölge kalkınma ajansları Yasa tasarısı" sempozyumu,* Ankara, 4 Mart, s. 63-67.

Çamur, K.C., Gümüş, Ö., 2005**.** İstatistiki Bölge Birimleri (NUTS Sistemi), *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne değildir?,* s. 147-157, Der. Turan, M., Paragraf Yayınları, Ankara.

Deas I., Ward K.I., 2000. From the 'new localism' to the 'new regionalism'? The Implications of regional development agencies for city-regional relations, *Political Geography,* **19(3),** 273-292.

Demirci, A.G., 2006. Kalkınma ajansları gerçeği, *Memleket Mevzuat,* **8,** 34-35.

Dinler, Z.,2005. Bölgesel İktisat, Ekin Kitabevi, Bursa.

DİE, 2006. Devlet İstatistik Enstitüsü web sitesi, www.die.gov.tr

DPT, 2006a. Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013) bölgesel gelişmede temel araçlar ve koordinasyon özel ihtisas komisyonu raporu, Ankara.

DPT, 2006b. Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013) bölgesel gelişme politikaları ve AB'ye ekonomik-sosyal uyum özel ihtisas komisyonu raporu, Ankara.

DPT, 2000. Sekizinci beş yıllık kalkınma planı bölgesel gelişme özel ihtisas komisyonu raporu, Ankara.

DPT, 2007. Yeni bölgesel gelişme politika ve uygulamaları, Ankara.

DPT, 2003a. Katılım ortaklığı belgesi, Ankara.

DPT, 2003b. İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması, Ankara.

DPT, 1982. Türkiye'de yerleşme merkezlerinin kademelenmesi: ülke yerleşme merkezleri sistemi, Cilt 1-2, Ankara.

DPT, 2008. Devlet Planlama Teşkilatı web sitesi, www.dpt.gov.tr

EGEV, 2008. EGEV web sitesi, www.egev.org

Eraydın, A., 2004. Bölgesel kalkınma kavram, kuram ve politikalarında yaşanan değişimler, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu,* PAÜ, Denizli, s. 126-146.

Eraydın, A., 2007. Politikalardan süreç tasarımına: yeni bölgesel politikalar ve yönetişim modeli, *2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, İzmir, 25-26 Ekim.

Ercan, N.Y., 2000. İçsel büyüme teorisi: genel bir bakış, *Planlama DPT özel sayısı***,** 129-137.

ERVET, 2008. ERVET web sitesi, www.ervet.it.

EU (European Commission), 2001. European governance: a white paper, Brussels, Belgium.

EURADA, 1999. Creation, Development and Management of RDAs (Regional Development Agencies) Does It Have To Be So Difficult?, Belgium.

EURADA, 2002. European Regional Development Agencies: New Challenges, Belgium.

EURADA, 2008. EURADA web sitesi, www.eurada.org.

EUROSTAT, 2007. Regions in the European Union: Nomenclature of territorial units for statistics, *Office for Official Publications of the European Communities*, Luxembourg.

EUROSTAT, 2008. Statistical regions for the EFTA countries and the Candidate countries, *Office for Official Publications of the European Communities*, Luxembourg.

Ferry, M., 2007. From government to governance: Polish regional development agencies in a changing regional context, *East European Politics and Societies,* **21(3),** 447-474.

Gardiner, B., 2003. Regional competitiveness ındicators for Europe - audit, database construction and analysis, *Regional Studies Association Internetional Conference*, Pisa.

GİDEM, 2006. GAP-GİDEM Yıllık Rapor, www.gidem.org (Erişim tarihi: 06.09.2007)

GİDEM, 2008. GAP-GİDEM web sitesi, www.gidem.org

Gough, J., 2003. The genesis and tensions of the English regional development agencies: class relations and scale, *European Urban and Regional Studies,* **10(1),** 23-38.

Halkier, H., 2001. Regional policy in transition: a multi-level governance perspective on the case of Denmark, *European Planning Studies,* **9(3),** 323-338.

Halkier, H., 2006. Regional development agencies and multilevel governance: European perspectives, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu,* ODTÜ, Ankara, 17-18 Eylül, s. 3-16.

Hughes, J.T., 1998. The role of development agencies in regional policy: an academic and practitioner approach, *Urban Studies,* **35(4),** 615-626.

İZKA, 2007. Niçin Kalkınma Ajansları?, www.izka.org.tr (Erişim tarihi: 15.10.2007)

Kayasü S., Pınarcıoğlu M., Yaşar S. S., Dere S., 2003. Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları, İstanbul: İTO Yayınları.

Kayasü, S. ve Yaşar, S.S., 2004. Bölgesel kalkınma ajansları: Türkiye üzerine öneriler, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu,* PAÜ, Denizli, s. 348-357.

Kayasü, S. ve Yaşar, S.S., 2006. Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde kalkınma politikaları: yasal ve kurumsal dönüşümler, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu,* ODTÜ, Ankara, 17-18 Eylül, s. 199-214.

Keating, **M.,** 2001. Rethinking the region: culture, ınstitutions and economic development in Catalonia and Galicia, *European Urban and Regional Studies,* **8(3),** 217-234.

Keleş, R., 2006. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

Kitson, M., Martin, R. ve Tyler, P., 2004. Regional competitiveness: an elusive yet key concept?. *Regional Studies.* **38(9),** 991-999.

Kumral, N., 2006. Bölgesel rekabet gücünü artırmaya yönelik politikalar, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu,* ODTÜ, Ankara, 17-18 Eylül, s. 275-288.

Mawson, J., ve Lynch, P., 1999. New Labour and the English regional development agencies: devolution as evolution, *Regional Studies,* **33(1),** 73-79.

MTSO, 2008. MTSO web sitesi, www.mtso.org.tr

Özen, 2005. Bölge kalkınma ajansları, *TEPAV Yönetişim Etütleri*, www.tepav.org.tr

Resmi Gazete, 2002. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlanmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı, Sayı: 24884

Resmi Gazete, 2006. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve. Görevleri Hakkında Kanun, Sayı: 26074

Resmi Gazete, 2006. Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği, Sayı: 26239

SABEK, 2008. SABEK A.Ş. web sitesi, www.sabek.com.tr

Sayın, M., 2006. Girişimci destekleme merkezleri: yerel ekonomik kalkınma için model önerisi**,** *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu,* ODTÜ, Ankara, 17-18 Eylül, s. 345-358.

Scott, A.J., 2001. Globalization and the rise of city-regions, *European Planning Studies*, **9(7),** 813-826. (Çev. Çamur, K.C., Planlama, 2004/3, 26-32)

Shannon Development, 2007. Shannon Development: delivering a bright future for the Shannon Region, www.shannondev.ie (Erişim tarihi: 18.01.2008)

Sviluppo Italia, 2006. Sviluppo Italia Broshure, www.sviluppoitalia.it. (Erişim tarihi: 29.03.2007)

Tekeli İ. ve İlkin S., 2003. Avrupa Birliği Türkiye ve yerellik, IULA-EMME.

TEPAV, 2005a. Polonya'da kalkınma ajansları, *TEPAV Yönetişim Etütleri*, www.tepav.org.tr

TEPAV, 2005b. Batı Akdeniz Ekonomisini Geliştirme Vakfı, *TEPAV Yönetişim Etütleri*, www.tepav.org.tr. (Erişim tarihi: 15.02.2008)

TÜBİTAK-ULAKBİM, 2007. Türkiye bilimsel yayın göstergeleri (I) 1981-2006, Ankara.

TUİK, 2007. İl il ADNKS sonuçları. www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 09.02.2008)

TUİK, 2006. Türkiye istatistik yıllığı, TUİK matbaası, Ankara.

Tümertekin, E. ve Özgüç N., 2002. Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Yaşar, S.N., 1997. Regional development agencies: endogenous dynamics and regional policy, *yüksek lisans tezi*, ODTÜ, Ankara.

Yüzer, M.A., 2001. Şehirsel yerleşmelerde fractal ve hücresel otomata yöntemi ile gelişme alanlarının belirlenmesi, *Doktora Tezi,* İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

8. EKLER

EK A: Anket Formu

Sayın İlgili;
"BÖLGESEL KALKINMA'DA KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ VE BKA'LAR İÇİN YER SEÇİMİ konulu yüksek lisans çalışması yürütmekteyim. Bu çalışmamı desteklemek amacı ile sizlerin değerli bilgi ve görüşlerinize ihtiyaç duyulmaktadır. Hazırladığımız soruları cevaplandırarak bu araştırmaya önemli katkı sağlamış olacaksınız. Bu anketi cevaplandırmak suretiyle vereceğiniz bilgiler yalnızca bu araştırma çerçevesinde kullanılacak, diğer kişi ya da kurumlara verilmeyecektir. İlgi ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Muhammed Ziya PAKÖZ — İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Bölge Planlama Yüksek Lisans Programı

Yrd. Doç Dr. Mehmet Ali YÜZER — Tez Danışmanı

ANKET

1. Kurumunuzun **Bölge müdürlükleri için seçilen iller**, hangi kriterlere göre belirlenmiştir? (birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

A. İlin nüfusu
B. İlin coğrafi konumu
C. İlin kurumsal kapasitesi
D. İlin gelişmişlik düzeyi
E. Diğer (belirtiniz)….

2. Bu kriterleri en önemliden başlayarak sıralarsak, ilk üç sırayı hangi kriterler alır?

3. **Bölge müdürlüklerinize bağlı olan iller**, hangi kriterlere göre belirlenmiştir? (birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

A. Coğrafi konum/Erişebilirlik
B. Bölgenin toplam nüfusu
C. Bölgenin toplam yüzölçümü
D. İller arasındaki fonksiyonel ilişkiler
E. Diğer (belirtiniz)….

4. Bu kriterleri en önemliden başlayarak sıralarsak, ilk üç sırayı hangi kriterler alır?

5. Bölge müdürlüklerini sisteminizin olumlu tarafları nelerdir?

6. Bölge müdürlüklerini sisteminizin olumsuz tarafları nelerdir?

7. Bölge müdürlükleriniz ve bunlara bağlı olan iller yeniden belirlenecek olsaydı, nasıl bir değişiklik önerirdiniz?
(ÖRNEK: A, B, C illeri yerine X, Y, Z illerinde bölge müdürlükleri açardım.
A bölge müdürlüğüne bağlı olan K ilini M iliyle değiştirirdim..vb.)

EK B: Kamu Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller

Tablo B.1: Kamu Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller

ÇALIŞMA BAK.	İLLER BANKASI	KARAYOLLARI	DSİ	TAPU-KADASTRO
1. Adana	1. İstanbul	1. İstanbul	1. Bursa	1. İstanbul
2. Ankara	2. Bursa	2. İzmir	2. İzmir	2. Edirne
3. Antalya	3. İzmir	3. Konya	3. Eskişehir	3. Bursa
4. Aydın	4. Eskişehir	4. Ankara	4. Konya	4. İzmir
5. Bursa	5. Antalya	5. Mersin	5. Ankara	5. Denizli
6. Diyarbakır	6. Konya	6. Kayseri	6. Adana	6. Eskişehir
7. Edirne	7. Ankara	7. Samsun	7. Samsun	7. Antalya
8. Elazığ	8. Adana	8. Elazığ	8. Erzurum	8. Hatay
9. Erzurum	9. Kayseri	9. Diyarbakır	9. Elazığ	9. Konya
10. Eskişehir	10. Gaziantep	10. Trabzon	10. Diyarbakır	10. Ankara
11. Gaziantep	11. Diyarbakir	11. Van	11. Edirne	11. Kastamonu
12. İstanbul	12. Elazığ	12. Erzurum	12. Kayseri	12. Kayseri
13. İzmir	13. Van	13. Antalya	13. Antalya	13. Yozgat
14. Kayseri	14. Erzurum	14. Bursa	14. İstanbul	14. Samsun
15. Kocaeli	15. Sivas	15. Kastamonu	15. Şanlıurfa	15. Sivas
16. Konya	16. Samsun	16. Sivas	16. Van	16. Gaziantep
17. Kütahya	17. Trabzon		17. Isparta	17. Elazığ
18. Malatya	18. Kastamonu		18. Sivas	18. Şanlıurfa
19. Samsun			19. Maraş	19. Diyarbakır
20. Trabzon			20. Aydın	20. Erzurum
21. Van			21. Trabzon	21. Trabzon
22. Zonguldak			22. Kastamonu	22. Van
23. Sivas			23. Kars	
			24. Balıkesir	
			25. Artvin	

Tablo B.2: Kamu Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	METEOROLOJİ	TARIM KREDİ KOOP.	ULAŞTIRMA	KÜLTÜR-TABİAT
1. Adana	1. Adana	1. Tekirdağ	1. Adana	1. Adana
2. Ankara	2. Afyon	2. Balıkesir	2. Ankara	2. Ankara
3. Antalya	3. Ankara	3. Sakarya	3. Antalya	3. Antalya
4. Aydın	4. Antalya	4. İzmir	4. Bolu	4. Bursa
5. Balıkesir	5. Balıkesir	5. Kütahya	5. Bursa	5. Çanakkale
6. Bitlis	6. Diyarbakır	6. Antalya	6. Diyarbakır	6. Diyarbakır
7. Bursa	7. Elazığ	7. Konya	7. Erzurum	7. Edirne
8. Diyarbakır	8. Erzurum	8. Ankara	8. İstanbul	8. Erzurum
9. Edirne	9. Eskişehir	9. Kayseri	9. İzmir	9. Eskişehir
10. Erzurum	10. Isparta	10. Sivas	10. Samsun	10. İstanbul
11. Gaziantep	11. İstanbul	11. Samsun	11. Sivas	11. İzmir
12. Hatay	12. İzmir	12. Trabzon	12. Trabzon	12. Kayseri
13. İstanbul	13. Kars	13. Erzurum		13. Konya
14. İzmir	14. Kayseri	14. Malatya		14. Muğla
15. Kastamonu	15. Kırşehir	15. Gaziantep		15. Nevşehir
16. Kayseri	16. Konya	16. Mersin		16. Samsun
17. Konya	17. Malatya			17. Trabzon
18. Kütahya	18. Samsun			
19. Malatya	19. Şanlıurfa			
20. Samsun	20. Tokat			
21. Sivas	21. Trabzon			
22. Şanlıurfa	22. Van			
23. Tokat	23. Zonguldak			
24. Trabzon				

EK C: Ticari Kurumların Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller

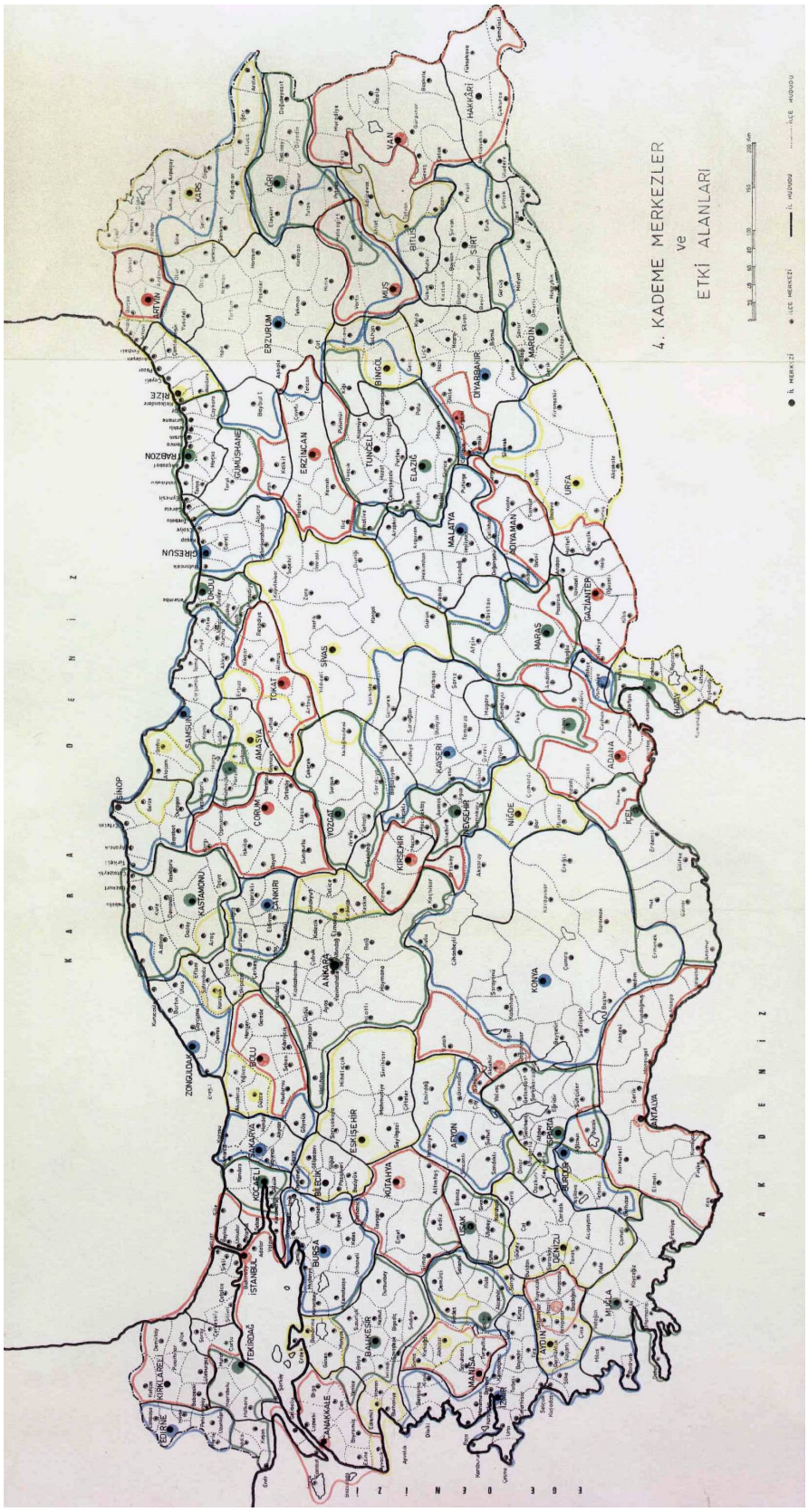
Tablo C.1: Ticari Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller

T.C .ZİRAAT BANKASI A.Ş.	**VAKIFBANK**	**AKBANK**	**EVYAP**
Ankara	İstanbul	İstanbul	İstanbul
Adana	Ankara	Ankara	Edirne
Antalya	Bursa	Bursa	Bursa
Bursa	Adana	Adana	İzmit
Denizli	Erzurum	Antalya	Ankara
Diyarbakır	İzmir	Trabzon	Konya
Elazığ	Konya	İzmir	Karabük
Erzurum	Samsun	Gaziantep	Kayseri
Eskişehir		Eskişehir	İzmir
Gaziantep	**İŞBANKASI**	Samsun	Afyon
İstanbul	Antalya	Edirne	Denizli
İzmir	Ankara		Adana
Kayseri	Adana	**HALKBANK**	Antalya
Kocaeli	Erzurum	Adana	Samsun
Konya	İstanbul	Ankara	Trabzon
Samsun	İzmir	Antalya	Sivas
Sivas	Denizli	Bursa	Erzurum
Trabzon	Diyarbakır	Denizli	Gaziantep
Van	Trabzon	Diyarbakır	Van
Zonguldak	Bursa	İstanbul	Diyarbakır
	Kayseri	İzmir	
		Kayseri	
		Samsun	
		Trabzon	

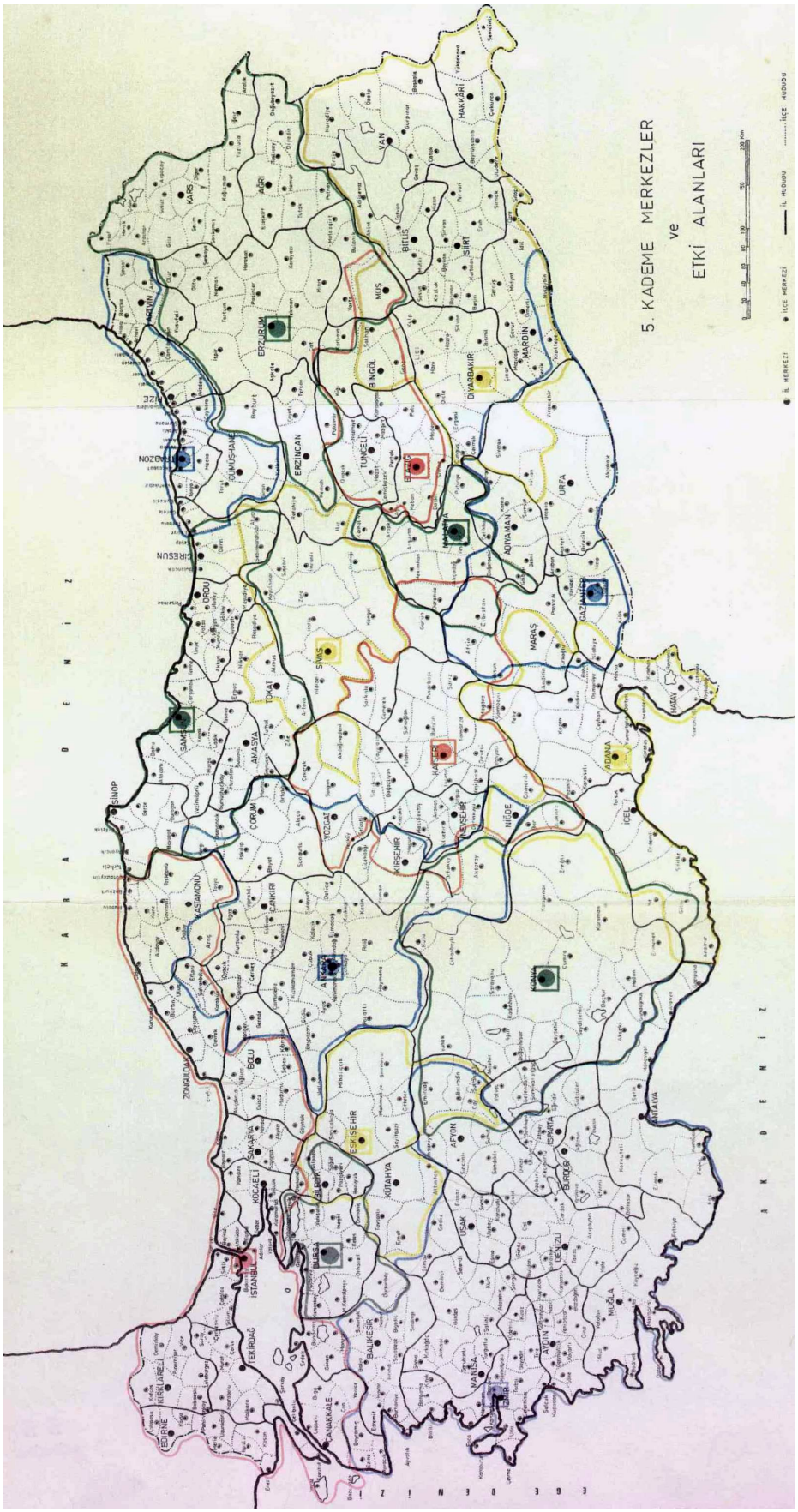
Tablo C.2: Ticari Kurumlarının Bölge Müdürlüklerinin Bulunduğu İller

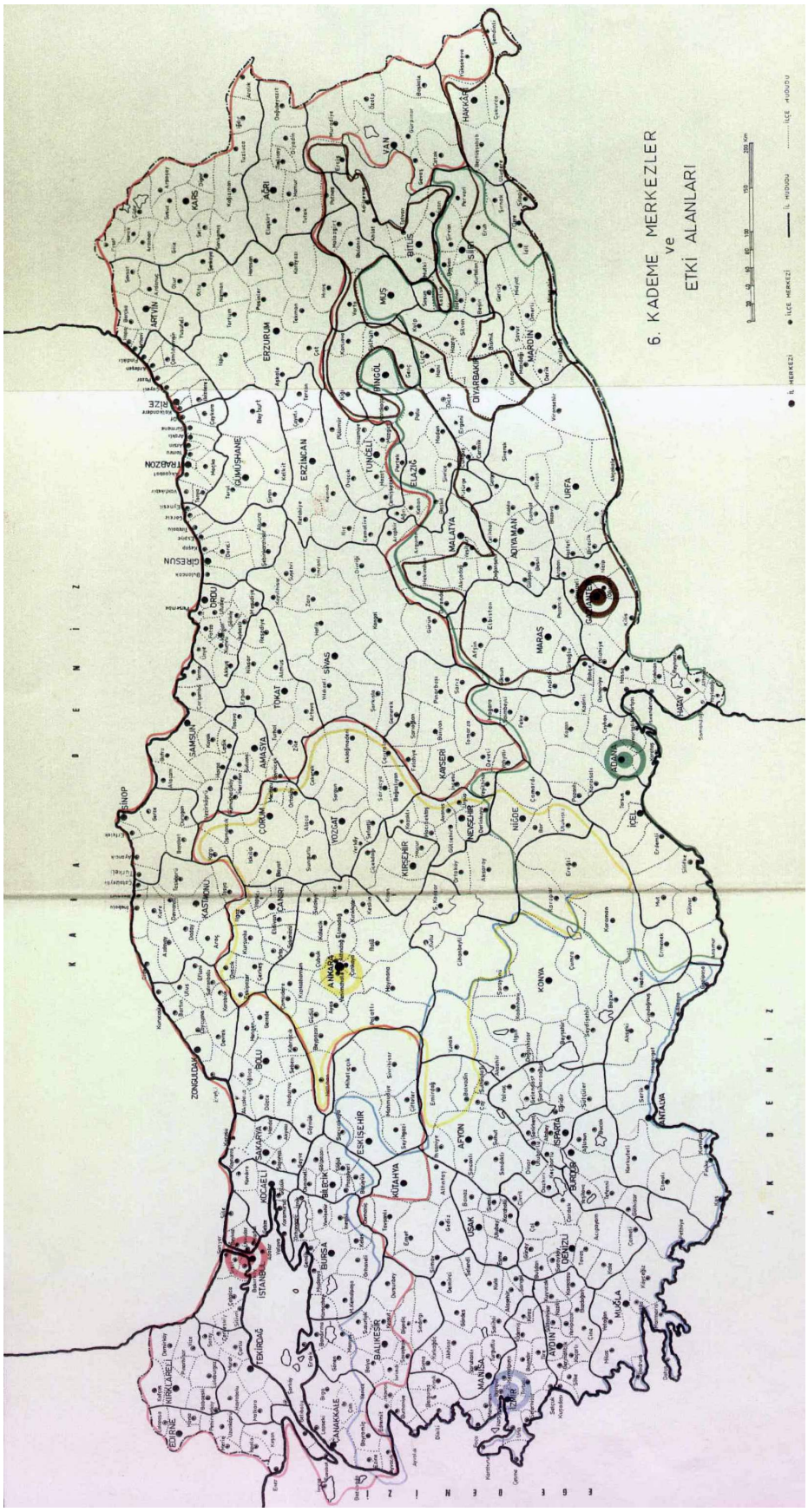
YURTİÇİ KARGO	MNG KARGO	SÜRAT KARGO	ARAS KARGO
İstanbul	Adana	Adana	Adana
Ankara	Ankara	Afyon	Afyon
İzmir	Antalya	Ankara	Ankara
Adana	Bursa	Antalya	Antalya
Samsun	Denizli	Balıkesir	Balıkesir
Bursa	Diyarbakır	Bursa	Düzce
Antalya	Erzurum	Denizli	İstanbul
Kocaeli	Gaziantep	Diyarbakır	Bursa
Konya	İstanbul	Erzurum	Denizli
Erzurum	İzmir	Gaziantep	Diyarbakır
Eskişehir	Kayseri	İstanbul	İzmir
Gaziantep	Kocaeli	İzmir	Erzurum
	Konya	Kayseri	Eskişehir
	Malatya	Konya	Gaziantep
	Samsun	Sakarya	Kayseri
	Trabzon	Samsun	Kocaeli
		Trabzon	Konya
		Tekirdağ	Malatya
			Samsun
			Trabzon
			Tekirdağ

EK D: Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi

Şekil D.1: 4. Kademe Merkezler ve Etki Alanları

5. KADEME MERKEZLER
ve
ETKİ ALANLARI
İL MERKEZİ
İLÇE MERKEZİ
İL HUDUDU
İLÇE HUDUDU
KARADENİZ
AKDENİZ
İSTANBUL
ANKARA
İZMİR
ADANA
ANTALYA
BURSA
KONYA
ERZURUM
VAN
DİYARBAKIR
SAMSUN
TRABZON
GAZİANTEP
MALATYA
ESKİŞEHİR
KAYSERİ
SİVAS
ORDU
GİRESUN
RİZE
ARTVİN
AĞRI
KARS
IĞDIR
MUŞ
BİTLİS
HAKKARİ
SİİRT
BİNGÖL
TUNCELİ
ERZİNCAN
GÜMÜŞHANE
BAYBURT
AMASYA
TOKAT
ÇORUM
YOZGAT
KIRŞEHİR
NEVŞEHİR
NİĞDE
KIRIKKALE
ÇANKIRI
KASTAMONU
SİNOP
BOLU
ZONGULDAK
KARABÜK
BARTIN
DÜZCE
KOCAELİ
SAKARYA
BİLECİK
KÜTAHYA
AFYON
ISPARTA
BURDUR
AKSARAY
NEVŞEHİR
KARAMAN
MERSİN
ADANA
OSMANİYE
KAHRAMANMARAŞ
HATAY
GAZİANTEP
ŞANLIURFA
ADIYAMAN
BATMAN
SİİRT
MARDİN
ŞIRNAK
HAKKARİ
VAN
MUŞ
BİNGÖL
TUNCELİ
ELAZIĞ
MALATYA
ERZİNCAN
ERZURUM
AĞRI
KARS
IĞDIR
ARDAHAN
ARTVİN
RİZE
TRABZON
GİRESUN
ORDU
SİVAS
YOZGAT
KIRŞEHİR
NEVŞEHİR
NİĞDE
KAYSERİ
AKSARAY
KONYA

Şekil D.3: 6. Kademe Merkezler ve Etki Alanları

EK E: Kurumların Bölge Müdürlüklerine Bağlı Olan İllerin Dağılımı

Meteoroloji Genel Müdürlüğü

- **1. Bölge** Adana, Hatay, İçel, Osmaniye
- **2. Bölge** Afyon, Denizli, Uşak
- **3. Bölge** Ankara, Çankırı, Kırıkkale
- **4. Bölge** Antalya, Muğla
- **5. Bölge** Balıkesir, Bursa, Çanakkale
- **6. Bölge** Diyarbakır, Batman, Mardin, Siirt, Şırnak
- **7. Bölge** Elazığ, Bingöl, Tunceli
- **8. Bölge** Erzurum, Bayburt, Erzincan
- **9. Bölge** Eskişehir, Bilecik, Kütahya
- **10. Bölge** Isparta, Burdur
- **11. Bölge** İstanbul, Edirne, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ, Yalova
- **12. Bölge** İzmir, Aydın, Manisa
- **13. Bölge** Kars, Ağrı, Ardahan, Iğdır
- **14. Bölge** Kayseri, Yozgat
- **15. Bölge** Kırşehir, Nevşehir, Aksaray
- **16. Bölge** Konya, Karaman, Niğde
- **17. Bölge** Malatya, Adıyaman, Kahramanmaraş
- **18. Bölge** Samsun, Çorum, Ordu, Sinop
- **19. Bölge** Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis
- **20. Bölge** Tokat, Amasya, Sivas
- **21. Bölge** Trabzon, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize
- **22. Bölge** Van: Bitlis, Hakkari, Muş
- **23. Bölge** Zonguldak, Bartın, Bolu, Düzce, Karabük, Kastamonu

Çalışma Bakanlığı

- **1. Bölge** Adana, Hatay, İçel, Osmaniye
- **2. Bölge** Ankara, Çankırı, Kastamonu, Kırıkkale
- **3. Bölge** Antalya, Isparta, Burdur
- **4. Bölge** Aydın, Denizli, Muğla
- **5. Bölge** Bursa, Balıkesir, Çanakkale
- **6. Bölge** Diyarbakır, Mardin, Siirt, Şırnak, Batman
- **7. Bölge** Edirne, Tekirdağ, Kırklareli
- **8. Bölge** Elazığ, Bingöl, Muş, Tunceli
- **9. Bölge** Erzurum, Erzincan, Bayburt, Iğdır, Ağrı, Ardahan, Kars
- **10. Bölge** Eskişehir, Bilecik
- **11. Bölge** Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Kilis
- **12. Bölge** İstanbul, Yalova
- **13. Bölge** İzmir, Manisa, Uşak
- **14. Bölge** Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Yozgat
- **15. Bölge** Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce
- **16. Bölge** Konya, Niğde, Karaman, Aksaray
- **17. Bölge** Kütahya, Afyon
- **18. Bölge** Malatya, Adıyaman
- **19. Bölge** Samsun, Amasya, Çorum, Ordu, Sinop

20. Bölge Trabzon, Giresun, Rize, Gümüşhane, Artvin
21. Bölge Van, Bitlis, Hakkari
22. Bölge Zonguldak, Bartın, Karabük
23. Bölge Sivas, Tokat

Vakıflar Genel Müdürlüğü

1. Bölge Adana, Mersin, Osmaniye
2. Bölge Ankara, Bolu, Çankırı, Kırıkkale, Düzce
3. Bölge Antalya, Burdur, Isparta
4. Bölge Aydın, Denizli, Muğla
5. Bölge Balıkesir, Çanakkale
6. Bölge Bitlis, Hakkari, Muş, Şırnak, Siirt, Van
7. Bölge Bursa, Bilecik, Sakarya, Yalova, İzmit
8. Bölge Diyarbakır, Batman, Bingöl, Mardin
9. Bölge Edirne, Kırklareli
10. Bölge Erzurum, Kars, Ardahan, Bayburt, Erzincan, Iğdır, Ağrı
11. Bölge Gaziantep, Kilis
12. Bölge Hatay, Kahramanmaraş
13. Bölge İstanbul, Tekirdağ
14. Bölge İzmir, Manisa
15. Bölge Kastamonu, Bartın, Karabük, Zonguldak
16. Bölge Kayseri, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
17. Bölge Konya, Aksaray, Karaman
18. Bölge Kütahya, Afyon, Eskişehir, Uşak
19. Bölge Malatya, Elazığ, Tunceli
20. Bölge Samsun, Ordu, Sinop
21. Bölge Sivas, Yozgat
22. Bölge Şanlıurfa, Adıyaman
23. Bölge Tokat, Amasya, Çorum
24. Bölge Trabzon, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize

DSİ Genel Müdürlüğü

1. Bölge Bursa, Yalova, İzmit
2. Bölge Eskişehir, Bilecik, Sakarya, Kütahya
3. Bölge Adana, Mersin, Osmaniye, Hatay
4. Bölge Ankara, Bolu, Çankırı, Kırıkkale, Düzce, Çorum
5. Bölge Antalya
6. Bölge Burdur, Isparta, Afyon
7. Bölge Aydın, Denizli, Muğla
8. Bölge Balıkesir, Çanakkale
9. Bölge Bitlis, Hakkari, Muş, Van
10. Bölge Diyarbakır, Şırnak, Siirt, Mardin, Batman
11. Bölge Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
12. Bölge Erzurum, Erzincan, Ağrı
13. Bölge Kars, Ardahan, Iğdır
14. Bölge Gaziantep, Kilis, Kahramanmaraş, Adıyaman
15. Bölge İstanbul
16. Bölge İzmir, Manisa, Uşak
17. Bölge Kastamonu, Bartın, Karabük, Zonguldak
18. Bölge Kayseri, Nevşehir, Kırşehir, Yozgat

19. Bölge Konya, Aksaray, Karaman, Niğde
20. Bölge Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl
21. Bölge Samsun, Ordu, Sinop, Tokat, Amasya
22. Bölge Sivas
23. Bölge Şanlıurfa
24. Bölge Trabzon, Giresun, Gümüşhane, Rize, Bayburt
25. Bölge Artvin

Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü

1. Bölge Adana, Hatay, İçel, Osmaniye
2. Bölge Ankara, Çankırı, Kırıkkale, Bolu, Düzce
3. Bölge Antalya, Isparta, Burdur
4. Bölge Denizli, Muğla, Uşak
5. Bölge Bursa, Balıkesir, Çanakkale
6. Bölge Diyarbakır, Siirt, Şırnak, Batman
7. Bölge Edirne, Tekirdağ, Kırklareli
8. Bölge Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
9. Bölge Erzurum, Erzincan, Iğdır, Ağrı, Ardahan, Kars
10. Bölge Eskişehir, Bilecik, Kütahya, Afyon
11. Bölge Yozgat, Çorum
12. Bölge Gaziantep, Kahramanmaraş, Kilis
13. Bölge İstanbul, Yalova, Kocaeli, Sakarya
14. Bölge İzmir, Manisa, Aydın
15. Bölge Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Niğde
16. Bölge Konya, Karaman, Aksaray
17. Bölge Şanlıurfa, Adıyaman, Mardin
18. Bölge Samsun, Amasya, Ordu, Sinop
19. Bölge Trabzon, Giresun, Rize, Gümüşhane, Artvin, Bayburt
20. Bölge Van, Bitlis, Hakkari, Muş
21. Bölge Kastamonu, Zonguldak, Bartın, Karabük
22. Bölge Sivas, Tokat

EK E: Kurumların Bölge Müdürlüklerine Bağlı Olan İllerin Dağılımı

	ADANA	ANKARA	ANTALYA	BALIKESİR	BURSA	DENİZLİ	DİYARBAKIR	ELAZIĞ	ERZURUM	ESKİŞEHİR	GAZİANTEP	İSTANBUL	İZMİR	KAYSERİ	KOCAELİ	KONYA	MALATYA	MERSİN	SAMSUN	ŞANLIURFA	SİVAS	TEKİRDAĞ	TRABZON	VAN	ZONGULDAK
	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**	**19**	**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	**25**
ADIYAMAN							205				150						185			105					
AFYON						226				145															
AĞRI									183															232	
AKSARAY		225												156		148									
AMASYA																			131		222				
ARDAHAN									239																
ARTVİN									237														234		
AYDIN						126							130												
BARTIN																									89
BATMAN							100																		
BAYBURT									124														178		
BİLECİK					95					80					139										
BİNGÖL							144	146	180																
BİTLİS							209																	168	
BOLU															151										159
BURDUR			122			150																			
ÇANAKKALE				207																		188			
ÇANKIRI		131																							
ÇORUM																			175						
DÜZCE												217			106										114
EDİRNE												229										140			
ERZİNCAN									188														231		
GİRESUN																			209				137		
GÜMÜŞHANE									202														100		
HAKKARİ																								202	
HATAY	191										196														
IĞDIR																								225	
ISPARTA			130			167																			
K MARAŞ	186										80						223			217					
KARABÜK		215																							173
KARAMAN																119		235							
KARS									202																
KASTAMONU		245																							271
KIRIKKALE		77																							
KIRKLARELİ												210										121			
KIRŞEHİR		186												134											
KİLİS											64														
KÜTAHYA				221	173					78															
MANİSA				137		206							36												
MARDİN							95													188					
MUĞLA						145							229												
MUŞ																								223	
NEVŞEHİR														81		223									
NİĞDE	205													128											
ORDU																			165				181		
OSMANİYE	86										120														
RİZE																							75		
SAKARYA					159					182		148			37										
SİİRT							187																		
SİNOP																			165						
ŞIRNAK							284																		
TOKAT																			231		108				
TUNCELİ								135									233								
UŞAK						152				219			211												
YALOVA				220	69					206		176			65										
YOZGAT		218												175							224				

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed Ziya PAKÖZ

1984 yılında Ünye'de doğdu. İlköğrenimini bu şehirde, orta öğrenimini Kayseri'de tamamladı. 2000 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama bölümünü kazandı. 2005 yılında Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden bölüm 2.'si olarak mezun oldu. Aynı sene İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Bölge Planlama Programında Yüksek lisans eğitimine başladı. Hâlen Kayseri Bayındırlık ve İskân İl Müdürlüğü'nde şehir plancısı olarak çalışmaktadır.